

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

Universitätsbibliothek Paderborn

Vera Concilii Tridentini Historia

Contra falsam Petri Suauis Polani narrationem

Pallavicino, Sforza

Antverpiae, 1670

Historiæ Concilii Tridentini Liber Decimvsquartvs.

urn:nbn:de:hbz:466:1-11665

HISTORIÆ CONCILLII TRIDENTINI LIBER DECIMVSQVARTVS.

ARGVMENTVM.

GALLORVM aduentus duce Guisio, ad opem Pontifici ferendam. Obsidio Cunitella ad Truentum, eiusque intra paucas hebdomadas remouenda necessitas. Res gesta à Marco Antonio Columna prope Urbem: periculum ibi improuise occupationis. Gallorum clades ad S. Quintinum; ideoque Guisij, eiusque militum reuocatio in Galliam. Pax inter Pontificem & Philippum duplici conditionum genere sancita; quarum altera publica, altera arcana. Polus à legatione reuocatus, & Fidei causâ in ius Vocatus. Moronus Cardinalis simili causâ in carcerem coniectus. Guillelmus Petus Purpurâ cohonestatus, Legatusque Angliæ designatus; sed repugnante Regina nihil effectum. Legationes Triuultij ad Henricum, & Caraffæ ad Philippum; sed hæc parum accepta. Carolus Imperio se abdicat. Dissensio Pontificis cum Ferdinando, negantis eum pro Casare admittere. Comitia Augustana, eorumque Decreta. Caroli V. obitus, & declaratio à Pontifice habita in illius exequiis. Maria Regina mors. Elisabetha sororis successio; & noua Britannia seunctio ab Ecclesia. Pulsi à Pontifice fratris filij, & qua de causa. Noua Gallorum clades ad Grauelingam, & pax inter eos Hispanosque composita. Infelix obitus Gallorum Regis. Mors Pontificis. Populi Romani furor in eius monumenta & familiam. Diuturnitas, variaque euenta Comitiorum Romæ. Electio Me-

Pars II.

Q99

dicei

490 HISTORIÆ CONCILII TRIDENTINI Lib. 14. Cap. 1.
dicei Cardinalis, qui Pium Quartum se nominat; & Ferdinan-
dum agnoscit tamquam Cæsarem. Eius cura restaurandi Concilij,
Ecclesiastica iurisdicctio in Hispania reparata, & Nuntij Reuer-
tere petitio pro Caraffensibus. Hæreticorum conspiratio in Gal-
liæ Regem. Huius ac Cæsaris difficultates de mansione Tridenti,
aliisque conditionibus Concilij. Studia Regis Catholici ac Pontifici,
ad impediendam propriam Gallicæ nationis Synodum, ibi destina-
tam à precedente conuentu. Capituli supplicio Carraffenses pleni
à Pontifice. De statione Concilij variis in urbibus consilia habitas,
ac tandem Principum assensus de sede Tridentina. Diploma Pon-
tificis, quo illic indicitur ad proximè futurum Pascha.

C A P V T P R I M V M.

Sua oppida à Pontifice recuperata. Adventus Romam Gallicarum
copiarum, Guisio duce. Quæ Ferrariæ Princeps agitauerit.
Tribunal solemnè publicæ audientie à Pontifice institutum.
Cardinalium creatio. Iudices in Cæsarem ac Philippum Re-
gem designati.

1557.

LAPSI VNA cum anno 1556. induciis inter Ponti-
ficem & Hispanum, & in irritum delapsa Fantucci
operâ, studio Paceci ab Albano missi, non ad auxilium
sed ad obstaculum, fortunæ facies commutari visa est.
Etenim distento Prorege in muniendis Neapolitani
regni oppidis, adeoque deficiente regij militis violento illapsu in
loca circa Romam occupata, breuè ad naturalem ipsorum statum
rediere, tum ob populorum in Ecclesiam benevolentiam, tum ob
illius virium propinquitatem. Quare Strozzius non minores so-
lùm pagos illicò recuperavit, sed Tybur, & Hostiam, tam malè
defensam, vt eius custos capite Bruxellis multatus fuerit. Detine-
batur Albanus ad sua curanda ob aduentum proximum Gallico-
rum armorum, quæ inducias in Belgio violauerant, præteritis vanis
Hispanorum molitionibus aduersus pactiones, iisque connumeratis
in libello per typos impresso à Carolo Marigliacio, Archiepiscopo
Viennensi in Gallia. Quæ de re scripsit Fantuccius Nuntius, tan-
tam admirationem indignationemque à Philippo Rege patetactam
fuisse, vt iureiurando affirmarit, ensem à se haud reconditum in,
donec

donec pœnitisset Gallos, eum violatis pactioibus fuisse ab ipsis
 eductum. Et propitiæ fortis fauor effecit, vt iusiurandum Rex imple-
 uerit. Ineunte anno descendit valido cum exercitu in Italiam Gui-
 sius, peragratoque Pedemontio, à Gallis possessio, obstaculum non
 offendit, nisi audax magis quàm firmum Valentia; eaque confe-
 ssum expugnatâ, iter habuit per ditionem Octauij Farnesij, qui nec
 resistere potis erat, nec quamuis cum Hispano reconciliatus, se illius
 asseclam hæcenus declarauerat; quod ab illo per eam occasionem
 petierat Pescarius^a Mediolani moderator. Sed ille ostensâ Madruc-
 cio aliisque Regis administris suarum virium, etiam si cum Hispani-
 cis hæc coniungerentur, imbecillitate ad ibi Gallicis copiis obsi-
 stendum, illis ob oculos posuerat, magis in rem Philippi Regis futu-
 rum, si daretur opera, vt exercitus tam validus longè recederet ab
 Insubria, tamquam ab inualido Hispanicæ ditionis membro; con-
 firmato iterum clientelæ suæ declarandæ promisso, vbi ea declara-
 tio sibi præferberetur ab ipso Rege; qui postea cautionem Octauij
 comprobauit, seu quia rationi consentaneam duxisset, seu quò eum
 contineret in fide ad futuras opportunitates, cui nihil magis con-
 ducit, quàm si animus contentus præteriti operis præ se feratur. Et
 iam Octauius^b remisera Henrico Regi torquem, Gallici Ordinis
 tessera, tamquam nexum repugnantem obligationi, quâ obstrin-
 gebatur ex possessione Nouaria, aliorumque oppidorum in ditione
 Philippi Regis, dum inter vtrumque Regem bellum agebatur. Gui-
 sius itaque nemine oblucente 16. Februarij Rhegium Lepidi per-
 uenit, obuiam eunte cum suis copiis Ferrariae Duce, cui Guisus, ex
 equo desiliens, imperatoriam totius exercitus virgam reuerenter
 detulit.

^a Litteræ O-
 ctauij ad
 vxorem Bru-
 xellis, supra
 citatæ.

^b Litteræ O-
 ctauij ad
 Cardinalem
 S. Angeli,
 1. Ianuarij;
 & ad Regem
 Gallia,
 27. Ianuarij
 anno 1557.

2 Aderat illic Caraffa Legatus, qui Venetos dimouere nequiuera
 à statu neutri Regum obstricto, quem cautè seruabant. Habito inter
 memoratos duces consilio de inchoando bello, fuit Gallorum sen-
 tentia, Insubriam esse inuadendam, quæ tunc minis armis instructa,
 quàm reliquæ Hispanorû ditiones, sustinere haud valuisset impetum
 illius exercitus, assiduis vicinæ Gallia suppetiis recreati, & à tergo
 communiti finitimo Pedemontio, proximisque terris Ducis Ferrar-
 iensis: qui consilio parum diuerso auctor erat, vt præuenirentur^c ag-
 gressiones, quas ipse sibi inferendas prænoscebat ab Octauio; cuius
 inita cum Hispano societas, tametsi nondum faciem detexerat, eius-
 modi tamen larua genere tegebatur, quæ notitiam intuentibus non
 adimit, velando scilicet, sed non celando. Caraffa toto animo in-
 tentus Urbis Romanæ securitati, suam omnem operam ardoremque

^c Litteræ
 Octauij ad
 vxorem Bru-
 xellas, die
 minime no-
 tato.

1557.

contulit, vt regnum Neapolitanum bello peteretur, ad auerendum illius intumentis amnis cursum, cuius proximis vndis Pontificalis regia pœnè mersa perichitabatur: Gallis verò necesse fuit illi satisfacere, ob disertâ Regis mandata, vt ad defensionem Pontificis vires impenderent, eiusque voluntati parerent. Tunc Ferrariensis, conspicatus exercitum è suis ditionibus abeuntem, eas præsentit quasi prædam relinqui armis proximi Principatus Mediolanensis, Parmensis, & Etrusci, quibus aduersæ factionis Principes imperabant. Eapropter expositâ Caraffæ & Guisio necessitate, quâ ipse cum suæ militiæ neruis ibi ad sui Principatus custodiam figebatur, exhibitisque amplissimis pollicitationibus commeatus, tormentorum, eorumque omnium, quæ possent expeditioni à se suppeditari, in reliqua demandavit Aloysio filio suas vices, qui postea inter Purpuratos egregiè inclaruit. Cumque intueri cœpisset in ipsa re id quod antea in abstracta quasi specie non satis exciderat, intellexit quàm arduum esset summum Principem sternere, adeò potentem, adeò cum Italis arctè connexum, & cui multò potior aderat conditio; bellandi videlicet domi suæ, quæ ab hostium fœderatorum validissimis regionibus tam longè aberat, & quantum propria sui ipsius discrimina, vbi res improspere cederet, ipem lucro superarent, si fortè victoriâ potiretur. Quare videbatur sibi leuitatis nota iniri posse, qui se commisisset nauigio tam malè instructo in pelago tam intuto. Statuit igitur Venetias adire, vt ibi persuaderet præteriti consilij sui rationes illi Senatui, cuius comprobatione se satis defensum fore putabat apud quoscumque iudices minimè temerarios. Nec multi negotij res fuit, honorifica responsa reportare ab eo sapienti Senatu, quippe facili ad excusandum iam factum, adeoque irreuocabile.

Guisius interim Romam venit, ibique tutelare quasi numen exceptus est. Trepidationem omnino dispulit à populo, qui ob res prosperè gestas in recuperandis circumcirca locis iam liberiori animo erat. Pontifex haud ignarus, à subditis ob duo potissimum bonæ Principis curam efflagitari, quorum gratiâ dominantia colla submitunt, Pacem & Iustitiam, alterius defectum hostium iniquitati tribuens, studuerat egregiis alterius operibus sibi benevolentiam comparare. Quamobrem in Senatu ^d 23. Ianuarij promulgarat, velle se ad publicum affatum singulis mensibus cunctos admittere, deducto ad cuiusvis homunculi aditum ostij velo; ita vt eadem in Aula Cardinales, Magistratum Principes, ceterique Iudices ac ministri cuiuscumque tribunalis adessent, quò posset ipse simul de rebus actis

Acta Confistoria,
23. Ianuarij
1557.

edoceri, simul illatis iniuriis consulere; indictis ad id inchoandum die 27. & hora 19. quemadmodum effectum est, quadraginta quinque hominibus à Pontifice auditis. Verùm huiusmodi institutio, quippe laboriosa Principi, ab eodem inducta ob rationes extraneas, conlanguineis molesta, & ministris formidolosa extitit; formosus ad speciem modulus, non firmum ad diurnitatem ædificium.

4 Firmius in eodem Senatu præscripta est à Pontifice anniuersaria solemnitas, per vniuersam Christianam Rempublicam celebranda, Cathedræ S. Petri Romæ 18. Ianuarij, quo die primùm in Ecclesia Romana Princeps Apostolorum confedit; professo id à se fieri ad coarguendos hæreticos, inficientes Petrum Apostolum in ea vniuersam vrbe fuisse. Idque anno proximè sequenti confirmauit per Diploma in Senatu pariter decretum^f, eò prius inducto Guillelmo Sirleto, tunc Protonotario Apostolico, qui dissertationem ibi recitauit, per quam magnæ auctoritatis testimoniis comprobatur, S. Petrum fuisse Romæ commoratum, ibique martyrium perpessus. Nec diu fuit, quòd Pontifex nouum hospitem Aulaque hilarare voluit nouorum Cardinalium inauguratione.

^e 15. Martij 1557. in Actis Confistor.
^f 14. Ianuarij 1558. in Actis Confistor.

5 De qua falsò Suauis autumat, exculationem fuisse à Pontifice adductam, quòd ea non ex voto Regis plena haberetur, quia veterum Purpuratorum ingens numerus magnæ accessioni recentium obstaret; factamque etiam illi spem nouæ creationis, vbi quos in arce detinebat capite puniisset. Cur ita, si ea Purpuræ largitio decem complexa est? si id temporis non nisi vnus ex Cardinalibus detinebatur in custodia Fuluius Corneus, de cuius capitali supplicio nunquam est cogitatum? Fuerunt Purpurâ insigniti eximie virtutis viri, Thaddæus Gadius Florentinus, Cosentia Archiepiscopus, quo Pontifex in præcipuis administrationibus tunc vsus fuerat; Antonius Triuultius Mediolanensis, Tolonæ Præsul, & apud Venetos Nuntius, Virgilius Rosarius Spoletinus, Isciensis Antistes, Romæque Vicarius, qui ob integritatem ac prudentiam curis maximi momenti admotus est, cum Pontifex fratris filios exegit; Laurentius Scrozzius, Episcopus Bliterensis, cui præter animi virtutem, sanguinisque coniunctionem cum Gallia Regina, suffragati sunt Petrus frater, & Guisus amicus intimus, tunc duo veluti Pontificis brachia; Michaël Gislerius Dominicanus, patriâ Alexandrinus, in Insubria Episcopus Neperinus, & sanctæ Quæstionis Commissarius generalis, qui postea Pij V. nomine eluxit inclytus in Romana Sede, gratissimumque in Pauli memoriam animum gessit; Ioannes Bertrandus, electus iam ad Sedem Conuensem, & Regij sigilli custos

1557.

custos in Gallia, doctrinâ & moribus spectabilis, atque ob Ecclesiasticæ jurisdictionis studium benemeritus, qui eodem anno Archiepiscopus Senonensis renuntiatus est; Clemens Dolera, ex Montia, apud Ligures Franciscanorum supremus moderator, clarusque Theologus; Alfonso Caraffa Neapolitanus, filius Marchionis Montibelli, adeoque Pontificij fratris nepos; Vitellotius Vitellus Tifernas, electus suæ patriæ Antistes, Clericus Apostolicæ Cameræ, qui postmodum munia præstantissima, & Apostolicæ Sedis summa negotia obiit; Ioannes Baptista Consiliarius, Apostolicæ Cameræ Præses, frater Pauli, qui Pontificio cubiculo præerat.

Non defuit qui Paulum Quartum notaret, quod dum tantam seueritatem Ecclesiasticam profitebatur, dumque ut cum maxime oportebat se veneratione munire, ad eam erga familiam suam animi teneritudinem prolaberetur, ut tam cito tertium Cardinalem Caraffensem crearet, qui annum ætatis duodeuigesimum nondum explebat, eique paucos intra dies administrationem id temporis traderet Neapolitani Archiepiscopatus, eiusdemque titulum, vix iam ad annum vigesimumseptimum peruenisset, & sacris fuisset initiatus: quamquam beneficium illud in optimâ indolis iuuenem incidisset, qui, cum reliqui Pontificij fratris filij expellerentur, meruit apud Pontificem in administrationis cura remanere; qui in succedentis Pontificatus seueritate, cum graui multâ damnatus esset, pecuniæ subsidium à Collegio, & commiserationis à populo velut insons obtinuit. Verum utcumque super hoc ferre sententiam liceat, profectò in reliquis ad Purpuram selectis suam Pontifex laudem meritus est, quod eam dignitatem non nisi iis distribuerit, qui dotibus præstantibus claruissent, possentque cum Ecclesiæ emolumento prælucere: vsque adeò, ut efficacissimæ preces Henrici Regis, cuius opis indigentia, cuiusque promerita per eos dies tantum excreuerant apud Paulum, non nisi vnicam Purpuram impetrare potuerint, & hanc post exquisitum examen de viri, qui commendabatur, præstantia; ut proinde Venetus Orator Nauagerus, qui tunc Romæ degebat, Pontificis animum admiratus in perneganda quadam legis relaxatione Momoransio Comestabili^h, quam complures Theologi tamquam licitam comprobabant, & dum stentia petitoris potentissimi apud Henricum erant, velut cum maxime Paulo necessaria, nec minus in resistendo eiusdem Regis precibus Purpuram deposcentis, scribere non dubitauit, ne vnam quidem à Pontifice impertitam fuisse eo postulante. Qua in re id inobseruatum nolo: Suauis, lynceus ille Romanorum Pontificum Momus, fere

g. 9. Aprilis
1557. in
Actis Consi-
storialibus.

^h In Actis
Consi-
st. ce-
tus Theo-
logorum habi-
tus in con-
fessu Cardi-
nalium,
22. Martij
1557 & epi-
stola Caraf-
fæ ad Nun-
tium Gallie,
apud Bur-
ghesios.

ferè numquam ausus est hunc aliúmve Pontificem arguere de Cardinalium delectu, tamquam de re passim nota, falsisque obrectationibus haud facile obnoxia, excepta interdum confanguineorum electione. Id verò patefacit, ne ab ipsis quidem aduersariis denegari posse huic Ecclesiastico Principatui fastigium quoddam præstantiæ supra reliquos, & fortasse ad emolumentum Reipublicæ efficacissimum, quòd scilicet in ipso supremæ dignitates exteriores, plerumque remuneratio sint dignitatis interioris; sed à sanguinis fascino ne Pauli quidem animus se illæsum præstitit.

7 Porro quod maximè conspicuum reddidit nimium illum sanguinis æstum in admouendo iunioris fratris nepote tam inclytæ Ecclesiæ Neapolitanæ, illud fuit, quòd Paulus id egit in eodem Senatu, in quo alteri operi manus admouit; cui operi ea in illo maiestas necessaria erat, quæ ipsum supra conditionem humanam, quasi mortalitatis expertem, attolleret: ibi namque reuocauit Pontifex Polum Legatum, ceterosque omnes Nuntios & administratos Apostolicæ Sedis, qui debebant in Caroli Quinti ac Philippi Secundi tamquam in hostium ditionibus, edito per hæc indicio, velle se aduersum duos illos tam eminentes Christiani Orbis Principes ad censuras regnorumque priuationem progredi, ac proinde proximâ feriâ quintâ sanctioris Hebdomadæ, in Diplomate consueto, quod ab eo die suæ promulgationis dicitur *In Cæna Domini*, fuerunt à Pontifice peculiariter percussi anathemate ij, qui suas terras Campaniæ oraque maritimæ occupassent, *quantumuis dignitate eminentes, etiam Imperatoriâ, & omnes Consiliarij, fautores, & affectæ*; atque in sacrificio Pontificio feriæ sextæ consueta pro Imperatore precatio fuit omiſsa.

8 Iam Pontifex designauerat Iudices causæ in Carolum ac Philippum, in Senatu à Fiscis Procuratore inductæ, ¹ è variis selectis classibus: inter Cardinales Rebibam; inter Archiepiscopos Hannibalem Bozzutum Neapolitanum, Auenionensem Archiepiscopum, qui postea à successore Pauli Purpurâ fuit ornatus ²; inter meros ³ Episcopos Ioannem Beroaldum, Episcopum Telesinæ; inter Prototarios Guillelmum Sirletum Calabrum, modò à nobis laudatum, & qui postea inter Purpuratos claruit: atque ij omnes Philippi Regis subditi fuere, vt cuique obseruare licet. His adiecerat Consultoris & Commissarij nomine Bartholomæum Camerarium Beneuentanum, & duos qui sibi à secretis erant, Floribellum & Massarellum, ac denique Pallanterium, quippe Fiscis Procuratorem. Id tamen tunc credebatur non tam ad rem quàm ad speciem peragi.

12. Februarij 1557.

12. Martij 1565.

1557. peragi, ostentatâ nimirum Gallis certâ Pontificis voluntate aduersus Hispanicam Monarchiam, quò ab illis fluctuantis animi ambages suspensionemque dissiparet, ne vererentur, vbi se in cursum dedissent, in medio postmodum curriculo per improuissam concordiam se à Pontifice desertum iri: sed subsecuta Pauli opera, quæ iam narrauimus, palàm fecere, Pontificem nequaquam simulare.

Profectò Hispani, obtendentes sibi ferendum non esse, suarum ditionum pecuniam eò confluere, vbi eius vsus conuerteretur in soluenda stipendia militiæ aduersus ditiones suas, nec fidendum sibi esse in quouis causarum genere iudici, quamuis alioqui legitimum, tamen ipsis inimico; ad tam graues Ecclesiasticæ iurisdictionis plagas inferendas progressi erant, vt solum post annos plurimos, etiam ætate Pontificis successoris, quamuis ipsis beneuoli, plurimo labore curatæ fuerint: exhibito hinc documento, bella inter Pontificem ac fideles Principes, tametsi religiosissimos, quàm perniciosâ sint Religioni, cuius fundamentum est, quòd Christus in suo Vicario agnoscat, animus quippe hominis in materia sensibusque penetrat, immergit, agrè distinguit in vno eodemque capite personam quam gerit ab eo qui gerit; ita vt valeat ac velit eodem tempore alterum oppugnare, alteri subesse.

C A P V T II.

Studia Pontificis ad disjungendum ab Hispanis Florentiæ Ducem. Concessa illi Senæ à Philippo Rege. Ciuitelle obsidio à Guispartentata, sed frustrâ. Inter hunc & Montibellum discordia. Illius suspiciones ob agitatum pacem. Susceptum redeundum in Galliam consilium. Noui Romæ labores. Petus Purpurâ donatus, & Anglicana legatio illi destinata. Cause inde remouendi Poli, & Regina Mariæ repugnancia.

GNarus Pontifex, quanti esset Italico cum Hispanis bello Cosmi Florentiæ Ducis amicitia, studuit eam sibi conquirere, seu re, seu, vbi id nequireret, opinione; quæ pretiosus quidam fundus est non bellatoribus minus quàm mercatoribus. Eapropter cepit agitare de nuptiis inter illum & Henrici Regis filiam, misso ad id in Galliam Francisco Villa: vbi tam procliu Rex animo rem accepit, vt Archiepiscopum Viennensem legauerit, negotium cum Pontifice profecuturum, quod esse iam confectum, Romæ ex arte vulgatum est. Sed Florentinus hanc artem in rem suam

1557.

arte nouâ deducens, misit Ioannem Baptistam Ricafolum, Episcopum Cortonensem, acturum Pontifici grates, simulque significaturum, Quemadmodum summo sibi fuisset honori adeptio sociari Regis tam præcelsi, ita consilium seiungendi se à Rege Catholico eiusmodi esse, cui maturando multis diebus, multisque cogitationibus opus foret. Interim verò permisit, vt rei fama deferretur ad Philippum; qui perspectâ necessitate retinendæ sibi beneuolentiæ illius Principis, & Albani cohortationibus impulsus, statuit eum sibi deuincire, traditâ illi iure beneficiario ditione Senensi; adeoque inimicitia Pauli aduersus Hispanos, ipsis quidem Placentiam ac Senas abstulit, non tamen in rem Pauli, sed æmulorum.

2 Inter negotiorum tractationem arma pariter tractabantur. Quare circa Idus Aprilis Guisus Româ discessit; visumque est faciliorem expeditionem in regnum Neapolitanum fore per eam Samnij partem, quæ Asculo agroque Piceno est contermina: sed Gallorum cunctatio Proregi permisit, tum vt sua oppida communiret, præsertim Ciuitellam situ validam, & in ea fronte positam; tum vt exercitum colligeret, viginti quatuor militum millibus conflatum, quicum Neapoli discessit, quo tempore Guisus Româ profectus est. Hic infelici consilio Ciuitellam obsedit. Sed vi frustra tentatâ, ob Comitum Sanctæ Floræ, & Caroli Loffredi virtutem, urbem propugnantium; biduo post illatam impressionem, hoc est decimoquinto Maij, coactus est ab aduentante hostium exercitu pedem referre; quod accidit tertiâ postquam ibi castra posuerat hebdomadâ. Cumque graues discordiæ (prout mos est inter duces in expeditionibus improspere) subortæ fuissent inter Guisium & Montebellum, ^a iracundiæ impotentem, & immodicè liberum, cum in eo bello vituperando, tum in præ se gerendo animo, sui natiui Principis, cui bellum inferebatur, studioso; denuntiavit Guisus, reditum se in Gallias meditari, præcipuè quia Ferrariæ Dux minitantem ditioni suæ hostem veritus, non filium modò reuocarat, sed opem à Guisio postularat. Quibus rationibus, addebat ille, comperit esse, clam à Pontifice agitari cum Hispano concordiam; quod illi detexerat ^b Dux Summanus, Hispanis infensissimus, & conficius, aliquid ea de re petente Philippo fuisse propositum Caraffæ Cardinali à Fantuccio Nuntio, studente id illi persuadere tamquam decorum, quòd tunc liceret ipsi honestam pacem conficere, dum eductum stringebat gladium, & aduersarius eam postulabat: ex quo inter Summanum & Cardinalem simultas enata. Itaque vt inflammarentur tepescentes Galli, cautumque iis foret, mis-

^a Extat in narratione Nauageri.

^b Litteræ Caraffæ Cardin. ad Nuntium Branacciu, 18. Martij 1557. apud Burghefos.

Pars II.

R r r

fus

1557.

e Litterae
Farnesij Car-
din. ad Ar-
dinghellum
Bruxellas,
Parmâ, lu-
lio mense,
anno 1557.

sus est ad Henricum vnâ cum Petro Strozio Ducis Paliani filius, vt ille supplicias impetraret, hic perseverantiæ oblesset. Id verò à Paulo minus durum minusque periculosum existimatum est, quàm alia vincula à Gallis petita; cum pueri ætate validus tamquam clypeus videretur, quo eum honestas aduersus omnem iniuriam communiret. Quod si id recusatum esset, petebant illi in vadium sibi tradi Perusiam, Anconam, & Centumcellas, præter nouam Cardinalium creationem pro ipsorum arbitratu. Ad hoc graue onus est potentioris auxilium.

Vulgatis Romæ & solutâ Ciuitellæ obsidione, & destinato Gal-
lorum discessu ab Ecclesiastica ditio, intermissa trepidatio turris
exorta; quodque medicina videbatur, ipso morbo grauius euade-
bat. Etenim cum ad custodiam accersirentur tria Heluetiorum mil-
lia, Pontifex quò stipendia solueret, vectigal imposuit die 18. Maij
cunctis populis sibi subiectis, vt centesimam pretij partem bono-
rum stabilium singuli penderent; onus propemodum intolerabile,
tum re facultatibus, tum denuntiatione animis subditorum. Quo-
niam autem dissensio inter Guisium & Montebellum Pontificem
coegerat vt hunc Romam reuocaret, eoque mitteret Paliani De-
cem, tam frigidè administrabantur arma Ecclesiastica circa Vrbe-
m, vt effluerit per eam moram opportunitas, oblata ab inimici re-
motiore exercitu, amissas terras integrè recuperandi. Pontifex
siquidem milites serius operi admoti pauca sunt adepti, & multa
passi operâ Marci Antonij Columnæ, intenti per incredibile vir-
tutem ac solertiam nunc defendendis, nunc recuperandis suis oppi-
dis. Guisius partim in agro Asculano, partim in Macerateni com-
moratus, auxiliares copias Ferrariensi subministrabat, & mandata
regia præstolabatur. Paulus populum conspicatus defessum, trepi-
dum, tumultuantem, & pertæsum inquietis suæ, vt quæ tot ipsius
ærumnas pepererat, & grauiores parturiebat, voluit nouum pacis de-
siderium ostendere; ad quod fortasse infortunia vrgentiaque discer-
mina eius animum inclinabant. Itaque in Senatu die 14. Iunij ⁴ suam
hanc pacificam voluntatem viuide significauit, rogauitque Patres,
vt eam consilio & operâ promouerent. Nec à Philippo Rege contra-
ria vota nutriebantur, ^o optimè gnaro, non minus potentiori quàm
imbecilliori pacem expedire: quippe si is iacturæ magis subiacet,
ille maiori subiacet; simulque inuidia ac suspicio ad ineundam
cum potentioris aduersario fœdus eos impellunt, qui alioqui me-
dium tenent. Idcirco curauerat significandum Farnesij, sibi iam
reconciliatis, sed nondum alteri parti inimicis, gratum sibi fore, si
nego-

d Extat in A-
ctis Senatus,
14. Iunij
1557.

e Ex citata
epistola Far-
nesij Card.
ad Arding-
hellum
Bruxellas.

negotium illud capefferent. Quod præstitere Octavius, & Farnesius Cardinalis, tunc Parmæ degentes, per Cardinalem Sancti Angeli, ipsorum fratrem Romæ commorantem. Nacti sunt in Carafensibus proclives ad id animos, excusantibus militares apparatus quos tunc habebant, missionemque pueri ad Henricum Regem, ne inermes ac deserti iacerent, quamdiu Albanus nudatum in ipsos gladium intentaret. Quare responsum Regi redditum est, idoneam ad id facultatem cuicumque vellet impertiret. Verumtamen animosa Cardinalis spes parum adhuc deflorata visa est ab aduersis Galli turbinibus, cum cerneretur aspirare per eam concordiam Senarum adoptioni, nuptiisque inter suæ familiæ sponfam & Alexandrum Farnesium.

4 In Senatu, quem diximus, aliud quoque statuit Pontifex, quo putauit indemnitati Britannia se prospecturum, facturumque satis illius Reginae postulatis. Innotuerat Mariae Poli reuocatio à legatione: quamobrem haud mediocriter commota fuerat, cum Catholica Religio nondum adeo viuida effloruisset in iis regionibus; ut si tam solerti cultore destitueretur, periculum non esset, ne facile rursus siluesceret: idcirco præpedita, ne ad Polum serperet, rei notitia, quod ipsum in bona fide contineret^ε, Pontificem enixè rogauit, ne ob dissidia inter ipsum ac maritum suum ille protraheretur in rem adeo perniciosam tot populorum saluti, venerationique sacrarum Clauum in illis Regnis. Peruenerunt ad Pontificem hæc Reginae postulata, cum planè illius impetus ab infelici rerum euentu aliquantulum defæuierat; adeoque facilius ad obsecundandum Reginae se flexit, non tamen confirmatâ legatione Poli; cum subortæ Paulo fuissent suspiciones in Polum, tametsi falsæ, quasi foueret hic in sinu doctrinam aliquam minùs sinceram: atque ob similes criminationes ab illo in arce detinebatur Moronus Cardinalis, in quem accusationes delatæ fuerant, quo tempore Paulus ante Pontificatum sanctæ Inquisitionis conuentibus intererat; quapropter, utpote ardens studio Religionis, & suspicionibus credulus, iam tum acerbos in eum sensus præ se tulerat. Moronus verò, quamquam huiusce rei conscius, tamen siue hominis placandi gratiâ, siue fretus innocentia, electionem Pauli nauiter promouerat: atque id temporis à Lottino, qui Pontificalibus in Comitibus Cardinali Sanctæ Floræ famulabatur, prænuntiata ipsi fuerant hæc infortunia; quæ si minus ipsum combusserunt, eius tamen promeritorum flores adeo forsitan adusserunt, ut inde maximus fructuum erumpere nunquam potuerit. Volebat itaque Paulus Morono Polum in com-

ε Quæ hic leguntur, extant in Vita Poli manuscripta à Ludouico Beccatello eius familiari, ac postea Archiepiscopo Epidaurio.

1557. muni æmulorum causâ opponere, & in vtrumque eâdem operâ iudicium exercere.

Quare vt simul id perficeret, simul Regiñæ gratificaretur, eo die inter Vaticanos Patres adscripsit, vnaque Legatum Angliæ constituit hominem Regiñæ acceptum, ipsius quippe conscientie moderatorem. Fuit hic Guillelmus Petus, ex Minoribus Obseruantibus, qui cum primùm Henricus Octauus insanire cœpit, veritus non fuerat è suggestu per Apostolicam libertatem pronuntiare, Cathari- nam reuerâ Regis coniugem esse. Hinc ob tam egregiam culpam in exilium pulsus, diu in Italia cum Polo vixerat: dein rebus Angliæ commutatis eò reuersus, à Regina suam ad homologesim excipiendam electus est. Dum illum Pontifex vtrâque dignitate exornaret, dixit, tum ex iis quæ ipse per se nouerat, tum ex aliorum narrationibus, Eam in eo probitatem, eam prudentiam, eam doctrinam à se agnosci, vt is & honore dignus, & oneri par esse videretur: haud oportere Polum, iam palàm reuocatum, & grauissimis de causis Romam accersitum, iterùm confirmari. Sed cum Petus decrepità esset ætate, & natalibus haud conspicuis, Regina eam permutationem nimis Angliæ incommodam existimauit; adeoque iterùm à Pontifice petiit, ne Polum amoueret: criminationes illi obiectas niti non posse rebus ab eo gestis antequam in Angliam accessisset, quandoquidem ab ipso Pontifice laudibus tam præclaris ad Cantuariensem Ecclesiam promotus fuerat: rerum ab eo postea gestarum posse melius cognitionem committi Ecclesiastico Consilio Regiñæ, quæ quibusuis aliis rationibus iustitiam fuisset prælatura: sed antequam de illius noxa liqueret, plectendum non esse regnum vniuersum, imò & Religionem ipsam, priuatione tam necessarij cultoris ad eam fœcundandam.

Quamuis Regina diplomata Pontificia ad Polum & Petum missa detinuisset, studeretque rem oculere, aliquid tamen rumoris ad aures Poli concrepuit. Vnde depositis illic legationis insignibus, ad Pontificem misit Nicolaum Ormanettum, suum Datarum, & aliâ tempestate Antistitem Patauinum, & in Hispania Nuntium, quò illi obsequentis animi obedientiam exhiberet. Pontifex hac Poli submissione delinitus, conuersusque tunc ad Philippum sibi conciliandum, vt mox narrabimus, supersedere statuit tantisper, dum Caraffa Cardinalis, destinatus ab eo Legatus ad ipsum Regem, ea de re coràm ageret. Polus itaque continuauit non quidem nomine, externaque specie, sed verâ existimatione ac providentiâ legationem vsque ad mortem, quæ paulò post exponetur. Interim præ-

stat ut repetamus quæ contigere Romæ, & in bello: quod ut asperum, sed necessarium nonnumquam instrumentum est ad honestam pacem consequendam; ita horridum, sed interdum necessarium argumentum est ad historiam texendam, de pacificis operibus ex instituto scribenti.

1557.

C A P V T III.

Neapolitani regni vectigal à Pontifice recusatum. Adventus Romam Heluetiorum. Palianum à Marco Antonio Columna obsessum. Prælum Ecclesiasticis improsperrum. Regis mandata Guisio tradita, ut Pontifici opitulaturus assisteret. Eius profectio Tybur, & Proregis Soram. Reportata ad Sanctum Quirinum ab Hispanis de Gallis victoria. Conditiones pacis propositæ à Cardinali Sanctæ Floræ, & à Prorege reiectæ. Eius consilium Romæ improvise occupandæ, sed irritum. Ministri Senatus Veneti & Ducis Florentini ad concordiam missi. Eorum operâ inter Caraffam Cardinalem & Proregem colloquium.

Appropinquante Principum Apostolorum festo die, quo regni Neapolitani vectigal Pontifici pendi debet, obtulit Prorex per Cardinalem Sancti Jacobi, patrum suum, se debito satisfacturum, ubi Pontifex tributum acciperet. Idcirco generalis Purpuratorum conventus habitus^a. Cumque aliqui auctores essent ut acciperetur, sed cum contestatione, & ita ut fraudi non esset devolutæ ad Pontificem beneficiariæ regni possessioni, ridiculum aliis visum est, quod beneficiarius vlllo pacto agnosceretur is, qui reipsa terras supremi Domini occupabat, & in quem idem supremus Dominus tamquam in perduellem bellum gerebat: nulum conspici detrimentum in repudiando tributo; quin potius maiorem dignitatem & securitatem. Atque ita effectum est: sed postea compositâ pace, opportunis cautionibus vectigal acceptum^b.

2 Paulò post tria Heluetiorum millia Romam pervenere 20. Julij. Neque Pontifex à quavis siue honoris siue amoris significatione se abstinuit, quò illos impelleret ad operam sibi nauandam, amicorum sollicitudine strenuam, non mercenariorum incuriâ languidam. Quoniam autem Marcus Antonius Columna, post alia illata damna, messem circa Palianum prædatus fuerat, oppido ad extremas angustias penuriamque redactò, eius recuperandi ardentem cupidus,

Rrr 3 non

^a Acta Confistor. 19. Iulij 1557.

^b Acta Confistor. 25. Octob. 1557.

1557.

non solum ad emolumentum suum, sed ad occupantium detrimentum eò Heluetij missi, vt vnà cum reliquis copiis Pontificis conarentur hostem exultantem coercere, & obsessorum angustias relaxare. Sed res eò deuenit, vt die 27. illius mensis commissio praelio, quamquam Heluetiorum virtus emicuisset, victoria penes Columnam fuerit; qui validius quàm gloriosius enses in Ecclesiam vibrans, eum Diuino consilio acuebat ignorans, vt exerceret postea in ampliori theatro, celsiori què dignitate pro Ecclesia, renouatà veterum triumphorum lætitiâ in ea vrbe, quæ tunc extimescebat ne ab eo recentium direptionum calamitas renouaretur.

Respirarunt à metu Romani aduentu Guisij, qui Petri Strozij reditu acceperat à Rege mandata, vt assisteret tutelæ Pontificis, cui nouæ & validæ suppeditiæ celeriter promittebantur. Quare Guisius relicto Piceno Tybur accessit, vt quasi aggerem Romæ præterderet; & Albanus vicissim cum suis copiis Soram se contulit, vt Columnæ auxilia suppeditaret.

In eo rerum statu 23. Augusti nuntij eiusmodi Romam delati sunt, qui spem omnem deiecerunt; sed animi celsitatem in Paulo, siue, vt aiebant alij, elationem deicere non potuerunt. Nuntiatum enim est, collatis inter Hispanos & Gallos signis apud S. Quintinum, Veromanduorum olim, nunc Picardiæ oppidum, à Gallis immanem cladem acceptam. Hinc Rex necessitate compulsus Guisium cum exercitu reuocabat ad se tuendum; permittebat què Pontificis arbitrio, vt cum hostibus quâcumque vellet ratione concordaret. Hunc lætissimum nuntium ab ipsis aduersariis Prorex accepit. Etenim permisso Pontificis rem illi nuntiavit Cardinalis Sanctæ Floræ per Alexandrum Placidum, qui sibi à secretis erat, & quasi strenas ab eo pacem petiit, iisdem conditionibus oblatas, quæ Septembri proximè superiori fuerant propositæ, cum ille pariter fortunâ satis prosperâ utebatur. Sed Prorex elatus tam felici rerum euentu, eas per contemptum & iracundiam repudiavit, conquestus cum Cardinali, quòd amorem in Regem professus id tibi consilij daret. Quin asseueravit, nolle se pacificationi consentire, nisi Paulus erratum suum fateretur in statuendo fœdere cum hostibus Regis Catholici, suam què iniustitiam in diuexandis hominibus Regi addictis; & nisi iisdem omnem libertatem, honorem atque pecuniam restituisset. Pontifex eò contrario affirmabat, se prius ad subeundam mortem, quàm ad hoc dedecus Pontificiæ Maiestatis esse paratum.

Decreuerat Prorex silentio Romam accedere, eam què, quippe impa-

imparatam ac deterritam, per noctis tenebras & soporem inuadere, sperans improviso impetu se illâ potiturum; & hac de causa post reiectas condiciones ad urbem cum copiis appropinquauit quingentis propè passibus præmissis Ascanio Corneo, aliisque militum præfectis, ut propius explorarent, quis esset urbis status. Sed alii alia nuntiantibus, & iis qui auctoritate pollebant affirmantibus, urbem vigiliis paratâque milite custodiri, noluit rem tantam aggredi.

6 Suauis, qui in hac vniuersa narratione tantummodò extimam rerum noticiam præ se fert, multisque in locis labitur, à me, quòd parum intersint, prætermittis, hîc affirmat, Albano rem prosperè cessuram fuisse, nisi defecisset illi animus, cuius defectui communiter adscriptum fuisse, quod ab incepto destiterit. Perinde quasi Momus iste de aliquo Tersite loqueretur, non de belli Duce, clarissimo inter eos qui sæculo superiori floruerunt, sæculo videlicet & in hac & ferè in quauis alia nobilium artium gloriâ nulli sæculorum secundo. Quinam ausus ille est narrare hanc opinionem tamquam communem, quando latere ipsum non poterat Commentarius Nauageri, qui tunc Romæ aderat Orator, qui que commemoratis variis ea de re sententiis, nihil scripsit de hac credita animi penuria, duasque præterea sententias refert, quas hîc apponemus? Id igitur quod reuerà Albanum ab incepto remouerit, dicunt aliqui fuisse pietatem; ne infamem Borbonij victoriam ipse renouaret. Potissimè verò, quoniam cum apud se statuisset urbem quidem occupare, quòd Paulum suâ custodiâ coërceret, sed eandem à direptione subtrahere, adeoque bina stipendia pollicitus militem astrinxisset, ut ab ea direptione se abstineret; cognouit Germanos conspirasse, ad prædæ utilitatem datæ fidei iniunctoque vetito antehabendam: vnde pius imperator eo magis ab aggressione abhorruit. Nec equidem hanc illi laudem negauerim: sed alteram etiam rei causam comperio, quòd is consilium illud nimis obnoxium discrimini prudenter & ex vero existimauit; suspicatus fieri posse, ut fortis aliquis propugnatorum globus, quos propinquæ Strozij & Guilij copię fortasse suppeditassent, iniquo in situ ipsum adorirentur, ibique stragem suorum ederent, cum existimationis conditionisque potioris iactura. Dixi non solum *prudenter*, sed etiam *ex vero*; nam pro eo ac omnes Oratores sunt simul exploratores, Placidus, è Proregis castris regressus, exposuerat, obseruata à se fuisse quædam indicia memorati consilij: quapropter eâ nocte, quam rei tentandæ destinaret Albanus, & quâ suis à ducibus urbis statum speculandum curauerat, verum fuit id quod Ascanius Corneus, aliique cum eo renun-

tiarunt.

1557.

tiarunt, conspici suspitionis & apparatus argumenta: perpetuò si-
quidem sunt actæ vigiliæ, & in armis militari diligentia perstitum;
& Caraffa Cardinalis paratas semper ac ritè instructas custodias ha-
buit, per urbem ad lucem vsque in equo discurrens.

Iterum nec leuiter Suauis labi videtur, quasi deserto ante initam
pacem Pontifice Guisius discesserit; cum ex opposito is Romæ per-
stiterit vsque ad 19. Septembris, quo die, ab inita concordia quin-
to, urbem ingressus est Albanus Pontificem veneraturus; ea verò
Guisij mora haud modico fuit pactionibus emolumento, quemad-
modum patebit.

Quare Pontifex intentus pacificationi, quæ sibi citra iacturam
ac dedecus quietem ac securitatem pareret, ad operam Venetæ Rei-
publicæ conuertit animum; optime gnarus, quantum illa & com-
munis & propriæ vtilitatis studio pacem & ius Italiæ cuperet, ita ve
nullius potentia Principis alteri aut eriperet suum, aut adimeret li-
bertatem imperandi in suo. Ad id vsus est Pontifex Triultio, quem
paulò antè inter Purpuratos cooptarat, sicuti dictum est, quique
nondum Venetiis discesserat. Ac planè Philippus Rex, veritus pa-
riter, ne recens ad S. Quintinum victoria potuisset ob suspitionem
aduersum se commouere Principes sponte suâ neutrò propensos,
pluribus per eam sibi auctis quàm occisis hostibus, perinde ac in vi-
ctoria Ticinensi, aliisque similibus euenerat, ad eum Senatum lega-
rat Franciscum à Valentia, ex S. Ioannis equitibus, qui prosperum
euentum prælij, simulque moderati animi sui consiliium significaret,
nimirum, se ad amplificandam ditionem suam nequaquam aspira-
re; quin tunc vel cum maximè paratum sese offerre ad restituendas
Pontifici terras occupatas, vbi is per æquas pactiones ad quietem
Italiæ conspiraret. Idcirco statuit Senatus Venetus ad id transigen-
dum mittere Franciscum Frumentum, vnum ex iis qui sibi erant
à secretis^e. Nec minori sollicitudine idem promoturus Auera-
dus Medicus missus est à Florentiæ Duce, cuius nimirum intere-
rat teneras adhuc sui Principatus radices tepore pacis fouere.
Vtriusque administri cohortationibus inexpugnabilis obsurdesce-
bat Albanus, cui nimis absouum videbatur, sibi, illud virium for-
tunæque fastigium supergresso, concordandum esse per æqualita-
tem conditionum, nullo ex reportatis victoriis excerpto fructu.
Sed à conciliatoribus ostensum illi est, tunc hostem maximè for-
midabilem euadere, cum idem ex victoris potentia simul ac duritia
in desperationem præceps ruit: in comperto esse, Pauli ingenium
vehemens, & frangi nescium: quâ rerum peruersione perturbaret
ditio-

^e Vita Com-
mendoni
Card. manu-
scripta ab
Antonio Ma-
ria Gratia-
no.

1557.

ditiones Regis & Italiam, si, quod mustitabat, re conficeret, tutum in locum se conferens, & relictis custodia Gallorum, & præsentis adhuc Guisij, Româ & reliquis vrbibus Ecclesiastici principatus. Non esse putandum, id ex eo non futurum, quòd Pontifici perniciosum illud ipsum agnosceretur. Non semper homines prudenter agere: sæpè commotionem animi & iracundiam potissimè quoddam esse furoris genus, quod homini tamquam ingens bonum proponit ingens detrimentum, modò id vehementer lædentem lædat. Hæ rationes, adiecto robore & auctoritate sequestrorum (qui si repulsam tulissent, poterant per suspensiones alienari, ac tandem in aduersarios commutari) Albanum pertraxerunt, vt ad colloquium cum Caraffa Cardinali veniret ad Cauas, oppidum Columnensium, à Prorege occupatum. Eò igitur Caraffa se contulit octauo Septembris, Cardinalibus Sanctæ Floræ ac Vitellio comitantibus: cum par esset, velle spiritus flammam extingueret, qui eam excitarat & aluerat.

C A P V T IV.

Duplex pactionum forma, altera publica, altera arcana, à Caraffa Cardinali ac Prorege confecta. Huius Romam aduentus, & quo pacto à Pontifice idem exceptus. Guisij profectio. Legationes destinatae, Caraffæ ad Philippum Regem, & Triuulij ad Henricum.

REi difficultas in causa Marci Antonij Columnæ vertebatur. Etenim Pontifex obfirmato erat animo, ne illum, aliosque subditos suos iam proscriptos, pacificatio complecteretur. Albanus contrà ignominia ducebat Regi, si etiam post victoriam præcipua belli causæ omnino cederet. Post longam altercationem duæ pactionum formæ compositæ (quod ignorauit Suauis) altera publica, occulta altera, vtraque Pontifici nota; sed occulta^a vsque adeò ab illo dissimulata, vt ne Vitellio quidem illius se conscium indicare voluerit. Concordiam igitur inierunt Caraffa & Albanus, pro amplissimis facultatibus, quas Cardinali signarat Pontifex^b eodem die octauo Septembris, & Albano Rex 26. Iulij eiusdem anni 1557. Pacta verò eam præ se tulerunt indemnitate tum rei tum existimationis Pontificiæ, vt ex ipsorum tenore, sicuti Suauis ipse fateri cogitur, nihil ille minus quàm bello victus videri potuerit. Tam forte formidatumque tegumen Pontificibus superest, tametsi ceterà indefensis, S. Petri paludamentum; & vsque adeò fal-

^a Fuisse vtrumque notum Pontifici, colligitur præter alia ex litteris Ducis Paliani ad Caraffam Cardinalem per eos dies, apud Pamphilius.
^b Extant in monumentis apud Burghesios, vbi etiam pactiones publicæ & arcanae insunt.

Pars II.

Sff

sus

1557.

sus est despectus ille, quem idem Suauis in Christianis Principibus erga Pontifices depingit, dum peculiaria quædam ac mutabilia eorum facta confundit cum vniuersalibus duraturisque deliberationibus, quæ sunt veracia quasi specula, certò ac luculenter animum expromentia. Negari quippe non potest, præter ingentem officiosorum verborum demissionem, quâ cum Pontifice agunt potentissimi Principes, amplam iurisdictionem, quæ ab ipsis suis in regionibus illi permittitur; amplissimam pecuniæ vim, quam inde sument in eiusdem Aulam confluere; summam reuerentiam, quâ ab eius oppidis occupandis abstinent, & in quouis eventu summam facilitatem in iis restituendis, perspicua esse argumenta cuiusdam religionis, dignitatem in eo plusquam humanam venerantis. Sed animaduertatur oportet, cum iniuria nonnisi debiti violatio sit, hinc fieri, vt vbi debitum agnoscitur maximum, occasionesque illius explendi sæpissimè accidunt, ibi mirum non esse, si frequentius inferuntur iniuriæ, quæ tamen despectum non arguunt, cum longè frequentiora deprehendantur obsequia.

Patentium pactionum hæc fuit summa. Albanum exhibiturum Pontifici & Apostolicæ Sedi ea obsequia, ad submissionem animi atque obedientiam significandam, quæ veniam gratiamque à Pontifice meritò impetrarent: & à Rege certum hominem missum iri, idem officium præstiturum. A Pontifice, utpote parente clementissimo, exceptum iri Regem tamquam probum & suum & Sedis Apostolicæ filium, cui communia reliquis Christianis Principibus beneficia tribueret. Remissurum se nuntium Regis Galliæ fœderi, atque sponsurum, se communem & æquè cunctis beneuolum patrem fore. Ex parte Regis Catholici Pontifici restitutum iri, deiectis nouis muntionibus, cunctas terras Sedi Apostolicæ seu proximè pet se seu per alios subiectas, & ad eam vsque diem occupatas; ac vicissim vtrimque redditum iri tormenta bellica. Ambos Principes pœnas omnes, siue ad profanum siue ad sacrum forum spectantes, condonaturos cunctis hominibus & communitatibus, siue laicis siue ecclesiasticis, ob quodque facinus, ex occasione huiusce belli commissum: declarari tamen, hoc articulo non comprehendi Marcum Antonium Columnam, & Ascanium Corneum; quin eos permansuros subiectos pœnis, in quas incurrerant, pro Pontificis arbitratu. Palianum, sicut in præsentia se habebat, traditum iri Iohanni Bernardino Carbonio, vtrique partium fido, qui vtrique suam fidem iureiurando obstringeret, sponderetque se eas pactiones seruaturum, de quibus inter Cardinalem & Albanum ad suorum Principum

pum commoda conuenisset; quique præfidiarios milites, quantum satis esset, communi sumptu illic retineret. 1557.

3 Hæc pactio-
num capita^e delata prius sunt à Marco Antonio, Pontificem (qui in gratiam Farnesij Cardinalis scribendis de re principali epistolis illum admouerat iam vsque à primis initi Pontificatus diebus)^d & ab illo prius comprobata, ac postea signata sunt, tamquam à testibus, à Cardinali S. Floræ, & ab Episcopo Aquilano, simulque à Proregis Cancellario legitime subscripta. Sed præter hæc publica pacta, illa etiam arcana sunt confirmata, quorum conscium noluit Paulus se vlli detegere, quæque idcirco solâ præsentia, solâque subscriptione Cardinalis ac Proregis, & etiam Sacchetti, qui Carassæ Cardinali à secretis erat, stabilita. Hæc pariter tam apte concepta sunt, ad seruandam immunem ab omni detrimento ac dedecore Apostolicam Sedem, vt perinde sit, velle illorum notitiam inficiari in Paulo quasi ad ipsis consentiendum inflexibili, ac simul & veritatem & Pontificem lædere, quasi violatorem auctissimi illius debiti, quo ipse obstringitur per intentatam Diuinæ indignationis publicæque infamiæ pœnam, ad pacem cum suo grege sub quauis tolerabili conditione complectendam. Eorum summa fuit.

Vt Palianum aut à viro teneretur, cui pars vtraque fideret, aut ab eiusmodi Præfecto dirueretur, pro eo ac Regi placeret. Vt si dirueretur, numquam iterum munire ipsum liceret cuicumque possessori, donec præfenti Paliani Duci compensationem, cui acquiesceret, Rex ipse rependeret, idque vltra sex menses neutiquam protraheretur. Hoc autem non præstito, Carbonius memorato Duci Palianum ita dirutum traderet: quod si de compensatione discordia fuisset orta, res Republicæ Venetæ decidenda committeretur. Receptâ compensatione, concedendum esset à Duce oppidum ei quem Rex voluisset, dummodò inimicus aut Pontifici aut Apostolicæ Sedi non esset, nisi prius veniam impetrasset. Quibus verbis hinc excludebatur Marcus Antonius; hinc liberum erat Regi, alius eiusdem familiæ Palianum concedere.

4 Notat Suauis: *Hoc in bello armis Ecclesiasticis tum propriis tum auxiliariis Deum parum fauisse.* Omnino quò hic homo Diuinæ prouidentia consilia in humanis euentis agnoscat, necesse est, huiusmodi euenta contingant Pontificibus infortunata; cum ipse alibi in admirabili illa Catholicorum Heluetiorum victoria aduersus hæreticos, aliisque euentibus Religioni propitiis, huiusmodi ratiocinationes derideat quasi diuinationes temerarias impenetrabilium arcanorum.

^e Innotuisse Pontifici pactio-
nes ar-
canas, pro-
batur non
solum ex
monumentis
postea citan-
dis, præfec-
tum cap. 5.
num. 6. sed
ex summa
Astorum
pro defen-
sione Caraf-
ensium, quæ
est apud au-
ctorem; vbi
hoc patet, &
postea so-
lemni senten-
tiâ Pij V.
comproba-
tum est.

^d Litteræ
Farnesij Car-
din. ad Equi-
tem Tibur-
tium, 17. Iu-
nij 1557.

1557.

canorum. Atqui si libuisset illi agnoscere in hisce casibus Diuinæ prouidentia regimen, oportebat, ut inspiceret patrociniū erga Romanum Pontificatū, qui tot inter procellosa certamina perlitit semper illæsus: quandoquidem non modò in hoc Pauli bello, post tot infortunia consecutus tandem is est id, quod erāt controuersia titulus, absolutam potestatem dominij Pontificij, & ne præpedirentur Pontifici manus, quò minus proscriberet ac puniret beneficiarios suos, tametsi aliorum Principum obiectos tutelā: sed calamitates ipsius Clementis Septimi, quamuis ad eò tragicæ ac lamentabiles, nihil tamen offecerunt Pontificatui, cuius & potentia & maiestas statim reuixere in eodem Pontifice, à maximis inter Principes ut cūm maximè in reuerentia habito; eius verò oppressores uisi sunt quasi Dei virga, quā fontes verberantur, sed ipsa in ignem coniicitur, quando Transpergius Ferrariæ viscerum dolore coniectus occubuit, antequam ad destinatum vr̄bis excidium peruenisset, Borbonius in eius ingressu extinctus est; Moncada non diu fuit, quòd maris fluctibus absorptus perit, & exercitus, prædator ille sacrosanctæ Vr̄bis, præda fuit contagionis, à qua stragem & excidium accepit, longè funestiora quàm quæ militibus terrisquæ Ecclesiasticis intulerat. Quare, quemadmodum Nauagerus sæpè à nobis laudatus refert, Cardinalis S. Iacobi Albanum fratris filium alloquens de non intentata ab illo Romæ interceptione, dixit: *Recte quidem egisti fili, & ne id unquam committas te hortor; ÿ enim, qui ex nostra natione postremā vr̄bis direptione manus inquinarunt, pessum omnes abierunt.* Equidem, si huiusmodi animaduersiones legerem in Suauī, haud incusarem tamquam malignum eius animum, quòd effectum ab omnipotenti Prouidentia credidisset, ut vel iniquus Pauli, vel consanguineorum ambitio optatam sibi ditionis accessionem aduersus Hispaniæ Sceptrum minimè obtinuerit.

Tres dein vno hiatu Suauis mordet, Albanum, Regem, & Pontificem, dum ait: *Albano, quamuis victori, fuit indignitas toleranda, ut Romam adiret, ad absolutionem Regis nomine & suo pariter accipiendam, cui non modico beneficio fuit, quòd humaniter acciperetur à Pontifice, tamen etsi per consuetum Maiestatis fastum.* Adeone ignotæ erant huic homini non inquam Christianæ, sed morales leges, & in animis cuiusvis vel maximè barbaræ rudisquæ nationis insculptæ, ut nesciret, nunquam filio probro verti, quòd se parenti submittat; nec parenti, quòd maiestatem erga filios exerceat (præsertim cūm eius demisso videtur esse deiectio auctoritatis) vitio ingenij fastuosi tribui, sed potius virilis animi virtuti? Ceterum hîc in vniuersum non disputo, an

an agendi ratio in Paulo factum necne præ se tulerit; sed in eo Prore-
gis accessu, quæ humanitatis officia, quos honores omisit Pontifex,
quibus Albano responderet? Nónne in ædibus Pontificiis illum
hospitio splendide excipi à fratris filio iussit? Nónne in Pontificio
facello locum Cardinalibus proximum illi dedit? Nónne illum vnà
cum vniuerso collegio conuiuiam excepit, sedentem è regione Pur-
puratorum Principis? Nónne ad Albani coniugem per Matthæum
Aquaiuiam, Apostolicum Protonotarium, honorifico Nuntij no-
mine misit Rosam auream consecratam, donum summis dumtaxat
ac benemeritis Principibus mitti solitum? cui coniugi constat Al-
banum scripsisse, sibi, tot præliorum discrimina experto, numquam
animum vocemque defecisse, nisi cum Pontificis conspectum ad-
iit. Non tamen id contigit ex fastu maiestatis, quæ nullam habuif-
set vim ad Albanum Ducem deterrendum, virum heroico animo,
& assueto consuetudini familiari potentissimi Cæsaris, ac maxime
formidati: effectum id fuit ab occulta illius vi, quod est adoratur-
que in Pontifice tamquam Diuinum, quod nulla humana maiestas
exæquat, nulla humana animositas non veretur.

§ Congressus hic inter Pontificem & Albanum, statim ac is urbem
ingressus est contigit, hoc est die 19. secundâ noctis horâ, coram
viginti Cardinalibus, postquam eodem die manè Guisius discesse-
rat, qui per varias separatim turmas exercitum præmiserat. Prorex
autem adhibuit erga Pontificem formulas quàm maxime potuit de-
missionem subiectionemque significantes, suo sui que Principis no-
mine. Postridie illius diei Senatus est habitus^e; vbi Massarellus,
qui à secretis erat, publica concordia capita recitauit, retulitque
Albani verba ad Pontificem dicta. Ibidem statutum est, vt in sa-
cello Pontificio die proximo, qui S. Matthæo Apostolo sacer erat,
res Diuina fieret ad agendas Deo grates, simul vniuersale Iubilæum
ad id promulgaretur; ac denique, vt duo mitterentur Legati ad pa-
cem inter duos Reges curandam, Caraffa ad Philippum, quò simul
tenacius redderet vinculum reconciliationis inter illum & Ponti-
ficem, atque ad Henricum Triuultius, qui Tolonensem Ecclesiam
in eo regno possidebat. Obtinuit Albanus à Paulo^f, per obsequio-
sas accommodatasque preces, multorum liberationem, qui in arce
Ælia detinebantur, quinque solum ibi relictis, tribus Ecclesiasticis,
nimirum Morono Cardinali, Episcopo Cauensi, ob sanctæ Inqui-
sitionis causas, & Ofio^g, qui antea Datarius plurimâ apud Ponti-
ficem auctoritate, in graues postea suspiciones apud illum incide-
rat; & duobus primariis Proceribus, hoc est, Comite Petiliani,
& Iu-

1557.

^e Acta Con-
sistorialis,
20. Septem-
bris 1557.

^f Litteræ
Dandini
Card. ad Ca-
pitularem
Card. 25. Se-
ptemb. 1557.
^g Vita Pauli
scripta à Pa-
quino, & li-
teræ Farnesij
Card. ad
Equitem Ti-
burtium,
24. Augusti
1557.

§ § 3

& Iu-

1557. & Iulio Roboreo. Vsq̄ue adeò vel inter angustias ac discrimina belli, à quo Princeps suorum subditorum subditus reddi solet, Pauli feueritas intrepida persisterat, nihil verita viros, gradu, virtute, amicitiiis, affinitatibus præstantes lædere.

CAPUT V.

Mandata Triuultio, & Caraffæ tradita: vtriusque profectio, & res gesta.

Inter
Commenta-
rios Burghesiorum.

QUÆ Triuultio mandabantur duo spectabant: * Vt Henricus gratias ageret ob præstita Pontifici beneficia, atque vt ad pacem ipsum cohortaretur. Ducebatur initium ab eo, quod ad vtrumque caput attinebat, Paulum videlicet memoriâ perpetuò retenturum promptam Regis voluntatem, Caraffæ Legato significatam, componendæ pacis ex postulato arbitrioque Pontificis. Quoniam autem malevolentium operâ Philippi Regis animus adeò tuerat abalienatus à Paulo, vt ipsum bello peteret; haud minus gratam à se memoriâ seruatum iri subsidiarum, quæ à Rege Christianissimo ipse acceperat. Denique cum Dei propitij ope tumultus hic subsedisset, regredi Pontificem ad priora officia pacis inter vtrumque Principem stabiliendæ: ad quam vt Regem impelleret, in præsentia iisdem stimulis vsus est, quos recensimus, data Rehibeæ documenta narrantes. Nec Henricum ab eo remoueret vlla dubitatio, quò minus ob casus postremos pro ipsius dignitate pax conficeretur, cum eius dignitas æquè ac propria Pontifici cordi foret. Hoc grati animi obsequium Deo redderet, à quo in tam præcelsò gradu fuerat collocatus, ac tam florenti prole circumseptus: hoc exhiberet solatium Ecclesiæ, cuius Primogenitus erat, ac pro certo haberet, per nullam victoriam, nullumque triumphum, se tantum gloriæ tantamque bonorum, non cælestium modò sed terrestrium accessionem consecuturum ab Omnipotente donorum largitore, qui Principatus dispensat, ac forti imperat.

Caraffæ quinque rerum capita præscripta sunt. Primum, Pax communis, pro qua conficienda offerebat Paulus, superato annorum pondere se Nicæam iturum, aut in alium locum, vtrique Regi opportunum, ibi de illa cum ipsis coràm acturum. Erat Paulus cupientissimus pacis, cum ex ea ingens emolumentum speraret Christianis populis, tum in re profana ob quietem, tum in sacra ob Concilium; sibi verò summam gloriam, summamque Philippi Regis benevolentiam, quarum alteram obscuratam cernebat, alteram exact-

exacerbata ob ea quæ contigerant. Secundum fuit, reuocatio eorum sanctionum, quæ in Hispania Ecclesiasticam iurisdictionem læserant. Tertium, aduentus Poli Cardinalis, in quem acta iudicialia conscripta fuerant; quorum partem secum Caraffa detulit, Regi eiusque ministris ostensurus, qui certi essent, in ea re iure agi, non ex animi commotione; pro eo ac maxima pars hominum existimabat. Ac sanè in hac sinistra fama recensenda verax est Suauis, quippe qui libenter adhæret opinioni, quempiam magnæ notæ Ecclesiasticum tamquam infontem defendenti, cum ex ea crimen inferretur in superioris conditionis Ecclesiasticum, oppositum omnino agens ac ipse Polus egit^b. Cum enim hic viuudam apologiam ad sui defensionem dictasset, in qua multos aculeos interferi opus fuerat in Pontificem ipsi molestiam inferentem, iussissetque eam graphicè excrubi, delata illi est dum affideret ad ignem; quam tunc relegens pius Cardinalis, ardenti correptus studio immolandæ existimationis suæ in re tam acri, vt charitati ac reuerentiæ litaret, scriptum in flammis coniecit, illud fatus: *Non deteges verenda patristui*. Neque ideò permisit Deus, vt Poli nomen minùs candidum, minùsque gloriosum Ecclesiæ & posteritati supersit. E contrario Suauis, perpetuo studio infamandi summos Principes Ecclesiasticos, eorum quidem famam apud multos ambiguam reddidit, sed simul haud ambigè seipsum infamauit.

3 Et sanè tametsi tunc odium domi forisq; in Pontificem, communisq; in Polum beneuolentia, excitasset in hominibus suspitionem quamdam de Paulo auersi potiùs quàm pij studiosiq; animi in ea causa; tamen qui vniuersam eius vitam oculo sincero perlustrat, animum de illo adeò iniquum scelestumq; sibi persuadere non potest: cum præsertim per eos annos sacræ Inquisitionis causæ tractarentur à Michaële Cardinali Ghislerio, qui postea Pius V. fuit, cuius sanctissima integritas extra opinionum controuersiam est; atque huic tam incorrupto viro eam breui auctoritatem in eo tribunali Paulus adiecit, quæ numquam alij concessa.

4 Neque acta conscripta Polum tantummodò incusabant; sed, sicut insinuauimus, Moronum altiùs quàm ipsum petebant, & præter eos Ægidium Foscararium Dominicanum, cui Mutinensem Ecclesiam Moronus resignauerat, & Thomam Sanfelcium, Episcopum Cauensem, olim Pauli Tertij in Synodo Commissarium, quem narrauimus ob minus tuta opinamenta, in articulis Iustificationis ab eo prolata, passum fuisse contumelias, quasi hæreticum ab alio Antistite habitum, quas impotenti iracundiâ vltus, tunc & munere

^b Vita Poli
manuscripta
suprà citata.

^e Acta Con-
sistorialia,
8. Decembris
1558.

1557.

munere priuatus est, & expulsus Concilio: hic per eos dies vnius erat ex quinque in arce detentis. Quare verum quidem est, Paulum IV. erga complures adeò spectabiles, religionis studio parum moderato se gessisse, formatis in eos publicis actis de crimine, in quo ad reum fœdandum titulus probationis expers satis est; non tamen animo hostili aut calumnioso: cum præsertim dictitæ causæ Pontificij odij in Polum, si res gestæ ritè expendantur, vim non habuerint pertrahendi ad vltionem adeò prauam ac peruersam ne in religiosi quidem hominis animum, nedum religiosissimi Pontificis.

Quarto loco iniungebatur Caraffæ, vt curaret aduentum Peti Romam, hoc nomine, quòd vellet Pontifex eius operâ vt in Concilio, morumque emendatione. Hic autem obseruatione dignum est, Petum in traditis à Pontifice documentis semper appellari simplici Patris nomine, non item Cardinalis. Vnde conficitur, suauem deerrasse, dum scribit, acceptam ab illo fuisse crucem & insignum Legati, sed ex animi demissione ab iis eundem abstinuisset, Polum remisit: at è conuerso verum esse quod ab aliis scribitur^d, ne Cardinalis quidem dignitatem, nedum Legati fuisse ab illo susceptam, propterea quòd Regina retinuerat diploma, quod vtramque illi. mul deferebat: sed optari à Pontifice, vt is Angliâ exiret, quò saltem personam Cardinalis assumeret.

His quatuor publicis negotiis haud sibi temperauit Paulus, quin adderet quintum, priuatam vtilitatem promoturus; &, quod minime stuporem incutit, postulatis tam amplis, tam fidentibus, perinde ac si Caraffenses regnum Philippo adepti fuissent, non adimere studuissent. Idcirco non modò imposuit Legato, vt nobilem aliquem principatum Duci Paliani à Rege posceret, eumque libero dono concedendum, non ad rependendum Ducatum illum, vt pactiones sonabant, quarum scientiam dissimulabat: sed cum decessisset è viuis Bona, Ioannis Galeatij Sfortiæ filia^e, & vidua Poloniæ Regina, adeoque deuenisset in Regis potestatem Bariensis Ducatus, confestim misit Pontifex ad Caraffam Leonardum Cardineum, cum mandatis ad eum, vt illum fratri donandum curaret per eandem liberi doni conditionem, simulque insignes aedes Neapoli Salernitano Principi iam proscripitas. In quibus omnibus eum iussit ita se gerere, vt à petitionibus abstineret; sed simul daret operam, quò à Rege illa suâ sponte sibi offerrentur. Quod autem ad Palianum spectabat, niteretur Caraffa persuadere Regi, operæ esse, vt arce dirutâ (cui custodiendæ grauis erat Paulo sumptus medietas) oppidum penes Caraffam Ducem relinqueret, quo neque

^d Historia Anglicana manuscripta à Luca Wadingo, quæ refertur in Appendice Vghelli, in Vita Peti Card. apud Ciacconum.

^e Totum constat ex mandatis, à Caraffa Card. traditis Episcopo Teiracinae, Romam misso, & ex responso ad eundem misso à Duce Paliani, & ex variis literis inter duos fratres, quæ sunt in scripturis Burghesiorum; de quibus infra.

neque addictior neque obsequentior Regi possessor possit ibi col- 1557.
locari.

7 Cum huiusmodi mandatis duo Legati profecti sunt ad Idus Octo-
bris^f. Nec de Triuultij legatione multa supersunt dicenda: Rex actis
à Pontifice gratiis studiosissimâ reuerentiâ respondens, veterem
suam propentionem ad concordiam confirmavit, modò Hispani
ob recentem victoriam non superbirent, nec se aut viribus aut ani-
mo abiectum putarent. Interim verò per seuera supplicia^g plectebat
Religionis nouatores, qui è Caluini semente cœperant in eo regno
aliquantò vberius confidentiusque pullulare.

^f Caraffa
14. Octo-
bris, vt in
Diario Ma-
gistri cæri-
moniarum.
^g Spondanus
anno 1557.
num. 14.

8 Sed longè prolixior sim oportet in iis exponendis quæ Caraffæ
euenerunt. Is vt ad Aulam peruenit^h, prima vrbanitatis officia penè
venerationem ostentantia expertus est, quibus eo magis intumuit
ventosâ spe, quasi hydropisii, quâ ambitiosa eius sitis ardebat.
Percupiebat Rex sistere turbidum illum humorem, & patruo domi-
nantem; eaque propter vt hominem sibi conciliaret, egressus ob-
uiam vsque ad Bruxellarum portam, latus illi dignius obtulitⁱ. Et
sacro Epiphaniæ die cum eundem ad regium sacellum inuitasset,
Rex ipse ad eius hospitium accessit, vt secum in templum adduce-
ret, eoque manè secum habuit in mensa, per inusitatum Hispanis
Regibus honorificentia argumentum; & solemnibus ludis eque-
stribus, aliisq; magnificis oblectamentis illi voluptatem simul ac
decus exhibuit: nec defuit per Atrebatensem Episcopum eidem si-
gnificare immensam animi sui lætitiâ, quòd fuisset cum Paulo re-
conciliatus, & tamquam paternæ beneuolentiæ pignus ipsius fra-
tris filium ad se Legatum excepisset; quâ de re litteras quoque offi-
ciosissimas ad Paulum suâ manu scripserat. Sed facta vt ad primam
trutinam deuenire, eorum pondus colori haud respondit. Ad pa-
cem quidem singulariter prouidum animum Rex præ se tulit, com-
mendauitque Pontificis studium, quòd eâ ætate ad itineris incom-
moda se obtulisset. Quod ad se spectabat, nihil sibi gratius propo-
ni posse, quàm vt pergeret simul ad quietem Christianæ gentis fir-
mandam, simul ad inuisendum venerandumque caput ac parentem
Christianæ Reipublicæ. Verùm id longi temporis negotium esse:
nec posse sibi satis persuadere, quin Rex Galliæ, simulato pariter
animo ad pacem procliui, eâ vteretur morâ ad reficiendas ea recenti
clade vires, & postea pacificationis loco bellum sibi ferocius inferen-
dum. De rebus nouis in Ecclesiasticam iurisdictionem per Hispa-
niam, scripturum se ad suos administratos, & oportere nouum à Pon-
tifice Nuntium eò mitti, quicum negotio prospiceretur. De Po-

^h Solemniter
est ingressus
Bruxellas
13. Decem-
bris, vt in
Diario Ma-
gistri cæri-
moniarum.
ⁱ In eodem
Diario,
13. Decem-
bris 1558.
& 6. Ianua-
rij 1559.

1558.

* De hoc Episcopo Magister ceremoniarum Legati, in Diu. 101 1558. mense Nouembri.

lo cum Regina agendum; ad quam Legatus, probante Rege, fratrem misit Marchionem Montisbelli, qui suo nomine illam veneraretur, ei que comitem addidit Hieronymum Nechisfolam Veronensem, Teani Episcopum, è Dominicana familia^k, exercitum à Paulo in tribunali S. Inquisitionis, qui Reginam de causa doceret. Quod ad Petum attinebat, pariter in Regina reposuit; sed adiecit, ob grauiissimam illius ætatem in eius opera spem collocari non posse. Ac re ipsa, tum quòd umbræ in Pontifice contra sinceram Poli fidem rarefcebant, tum quòd repugnantia in Regina offendebatur, ne auelleretur à se aut alter quo ad publica Religionis negotia, aut alter quo ad priuatæ conscientie suæ regimen vtebatur, res lentè processit, ac tandem sopita est vsque ad obitum breuè subsequutum prius Peti, deinde Poli. Quare in cunctis publicis negotiis steriles uniuersalesque responsiones Legatus retulit.

Supererat res priuata, in qua Caraffæ non licuit patri mandata seruare. Etenim Cardineus Mediolano iter faciens, quòd Albanus accesserat, ipsi causam itineris sui patefecit, confusus fore, vt is, quemadmodum poterat, ita vellet rei conficiendæ opem ferre. Quod non modò fuit in causa, vt re ab Albano ad regios ministros Bruxellas perscripta, & hoc ipso ad Cardinalem perlato, existimauerit hic se ad rem aperiendam cogi; sed etiam vt idem Albanus, qui suis oculis nouerat, quàm male de Rege meriti essent petitores, quantique pretij foret quod petebatur, ministros illos admonuerit, ne spem vllam facerent Caraffæ, nisi prius se audirent, qui propediem Aulam aditurus erat. Quapropter prima ea de re responsa fuere, Albanum, vtpote de negotiis edoctum, esse expectandum.

l Data sunt mandata 5. Ian. 1558. & responsio Ducis Paliani est 18. eiusdem mensis, apud Burgheios.

De prioribus hisce rerum tractationibus Caraffa certiore distinctè reddidit Pontificem per Octavianum Reuertam, Episcopum Terracinæ, olim apud Heluetios Nuntium; qui statim rediit, retulitque Legato^l, velle Paulum, vt is insisteret incepto ad Barium obtinendum, vnaque retinendum Palianum. Interea peruenit ad Aulam Albanus, & proposito inter ministros Caraffæ postulato, cuncti omisa deliberatione vehementer stomachati sunt ob Caraffensium temeritatem, dum tantum præmium non ob alia promerita, nisi ex tot illatis iniuriis, efflagitabant. Itaque quòd pactioibus fieret satis per exhibitam iustam pro Paliano compensationem intra sex menses, adeoque è manibus Carraffensium oppidum extraheretur, pro eo ac firmiter in animo proposuerant, obtulerunt Cardinali Principatum Rossanensem, adiectis annuis scutorum decem millibus. Is verò, qui diademata somniabat, indignabundo despe-

despectu quod oblatum fuerat reiecit: Regij vicissim, quò legitime comprobaretur, seruari à se initum contractum, cuius vi Palianum à Caraffensibus omnino auferendum curabant, eundem Principatum solemnè ritu per scribam rursus obtulere Legato, adstantibus^m Terracinæ ac Polæ Episcopis, & quibusdam ex Regis ministris. Respondit Cardinalis, Id non ad se, sed ad fratrem spectare, proinde cum eo agendum. Quamobrem Hispani, quò sibi ab omni detrimento cautum foret, effecere, vt ab Ascanio Caracciolo, qui Romæ res Philippi curabat, idem exhiberetur Duci Paliani, qui tunc æger decumbebat, publico scribâ rem in tabulas referente, astantibusque Rebiba & Vitellio Cardinalibus. Dux temporis spatium postulauit, vt Pontificis mentem intelligeret, ac postea responderet. Hæc porrò necessitas, quâ Paulus adductus est ad detegendam in se illius pactionis notitiam, per amarissimum animi sui sensum, argumentum præbuit Duci, vt affirmaret in sua quadam epistola, eam pactionem suarum cladum originem fuisse. Quod perperam intellectum à nonnullis, suasit eisdem, Pontificem idèò in fratris filios animaduertisse, quòd illi se nec assentiente nec conscio ea pacta firmassent; sed id tam abhorret à vero, quàm id perspicuè ostensum est.

11 Acerbissimam intereà indignationem animi in Hispanos ministros ostendebat Caraffa ob infaustum suarum petitionum exitum; præsertim cum adessent in Aula Marcus Antonius Columna, & Ascanius Corneus, qui haud desistebant omnem mouere lapidem aduersus Legatum, quâ ad iniurias vlciscendas, quâ ad illum adducendum, vt eos sibi reconciliaret beneficio, adeoque obstacula suis obiecta consiliis amoueret. Caraffæ verò eò pungentiores accidebant repulsæ, quòd eas suorum æmulorum molimina existimabat; de quorum absolutione, patrum vetita & expresserat & iterauerat, cum Terracinensis Episcopi redituⁿ, tum variis fratris litteris, ne quid ipse sineret agitari: eos à Pontifice fuisse damnatos ob delicta nihil ad bellum spectantia: in communem Principum utilitatem redundare illius consuetudinis firmitatem, vt quilibet supremus Princeps suos in subditos liberum dominatum exerceat: præcipuè verò Marcum Antonium esse quasi turbulentum ignem, à quo tutius cauere non posset quàm cum procul arcetur, ei que pabulum subtrahitur: consideraret Rex, an sibi placeret, si adigeretur à Pontifice impunitum suis in ditionibus dimittere subditum aliquem Columnæ parem, potentem ac seditiosum. Quare Legatus, cum ipsius commoratio in ea Aula sine vllò conceptæ spei fructu

1558.

^m Die postremo Februarij, inter Commentarios Burghesiorum.

ⁿ Inter monumenta Burghesiorum.

1558. marcesceret, in Cœnobium procul ab ipsa secessit, animique amaritiam, profectioem adamantis, præ se tulit. Philippus non tam quid ille mereretur, quàm quid sibi conduceret animo versans, ad eum placandum maiestatem aliquantulum inclinavit, veritus, ne rediret ille nouum veluti flabellum, ad tumultus in ditiones suas Italicas excitandos. Quosdam itaque ex præcipuis ministris ad eum misit, qui suauissimis verbis, amicisq̃ suasionibus ipsum ad Aulam reuocarent. His ille assensus, ad colloquium à Rege perbenignè admissus est, seipsum excusante, si ea omnia non amplecteretur, in quæ animi sui propensione ferebatur; quoniam necesse habebat se accommodare sententiis ministrorum, quos sibi parens reliquerat, & sine quorum ductu ac peritia nondum potuisset nouellâ adhuc manu habenas regere tam amplæ Monarchiæ: sæpè illos inter se discrepare ob sensa contraria, & interdum ob animorum affectiones; sibi verò damnum ex eorum æmulationibus tolerandum. Romam repeteret, vbi suis ipse Oratoribus (qui vt locis propinquiores, ita rerum propositarum conditiones melius dispiciebant) mandaturus erat, vt cum eo eiusq̃ fratre agerent, & ipsis gratificari iuderent. Eundem supra reliqua cohortatus est, vt Marco Antonio Columnæ veniam impetraret: plurimas illi affinitates esse, plurimas clientelas, inesse plurimum & virtutis & animi; & quamdiu se spoliatum cerneret, nec sibi nec aliis vmq̃quam quieturum: tranquillitatis publicæ ratione quæcumque Principis opera cohonestari, adeoque cum dignitate peragi. Exemplum caperent ab ipso Rege, qui ob eam causam, tameris adeò viribus præpollens, pacem cum Pontifice inierat per conditiones adeò sibi deteriores: præterea respectum eiusmodi Principis, qualis ipse erat, qui consenserat, ne ad id ex obligatione Caraffenses adigerentur, & nunc id ipsos rogabat, poteratque eisdem hoc beneficium aliis ingentibus & priuatis & publicis remunerationibus rependere, satis fore, vt omnes hanc veniæ concessionem & tamquam magnanimam & tamquam prudentem collaudarent. Interim, vt ostenderet Legato, quanti nominatim illum faceret inter reliquos Caraffensis familiæ, duodecim scutorum millium pensionem ipsi largiebatur. Legatus partim dono delinitus, partim voluntatem potentiæ conformans, egit illi grates, & ad Pontificem rediit.

o Discessit
11 Martij
per equos dif-
positos, vt in
Diario Ma-
gistri cæri-
moniarum.

Sed illi legatione suâ minimè satisfactum reperit; tum quia transgressus esset ipsius vetita, in rebus patru nomine postulandis, adeoque ipsum exposuisset dedecori inhonestæ repullæ, quippe spectantem priuatam vtilitatem; tum quia rem eò redegerat, vt Regij per
Iolem.

solemnēs denuntiationes Pontificem extra diffimulationem illam 1558.
traherent, quam ille retinendæ dignitatis gratiâ tam accuratè cu-
stodierat, de pactionibus ad Palianum pertinentibus. Et quemad-
modum dissentiens Cardinalis ac fratris ingenium, & auctoritatis
æmulatio, visa fuerant multò plus quàm sanguinis coniunctio va-
lere; ita suspicatus est Paulus, improspere negotij euentum aut
ab indiligentia, aut fortasse etiam à diligentia Legati fuisse profe-
ctum; cuius diuturnior absentia, pro eo ac viris apud Principes gra-
tiosis interdum accidit, effecerat, vt in animo patris radices age-
rent huiusmodi spinæ, quarum semen ibi nequaquam inoleuisset, si
assiduâ illi præsentia ipsum excolere licuisset.

C A P V T VI.

*Conuentus Ratisponensis. Colloquium inter catholicos & hereti-
cos. Austria populi Eucharistiæ sumptionem sub vtraque spe-
cie petentes. Nuntius Imperio remissus à Carolo V. in Comi-
tiis Francofurti; & Pontificis difficultas in Ferdinando ad-
mittendo tamquam Cesare.*

DVm circa Romam bella pro ditione profana gerebantur,
Germania pro rebus sacris conflictabatur. ^aHabitis nouis
Comitiis Ratisponæ ad finem anni 1556. cum vrgeri se cer-
neret Ferdinandus Rex ad decernendum pro Religionis concordia
vnum ex quatuor modis iam memoratis, nec quempiam qui sibi af-
fisteret ex administris Pontificiis haberet, vnâ cum Principibus Ec-
clesiasticis, vt minus ex malis, elegit colloquium; quandoquidem
Oecumenica Synodus, sicuti diximus, id temporis nec catholicis
nec hæreticis probabatur, nec poterat absque Pontifice stabiliri: &
vbi Religionis articuli aut Concilio nationis, aut Comitiis com-
mitterentur, schismatis initium videbatur, cum iactura & discrimi-
ne grauissimo Religionis. Contrâ verò animaduertebat Rex, posse
in colloquio indicendo eas apponi conditiones, vt semper suspen-
sa res, pendensque à superiore potestate persisteret. Itaque in recep-
tu habito 13. Martij anni 1557. decretum fuit huiusmodi collo-
quium, Wormatiæ Augusto proximo celebrandum, in quo duode-
ni vtrunque seligerentur. Rex verò in Decreto conditionem adie-
cit, à Suauis silentio prætermittam: *Vt hi conferrent haberentq; consi-
lium de modo concordia, ac postea ad se referrent; qui decreturus erat
quod opportunum foret de Religione.* Et quamquam hoc in Decreto

* Quod se-
quitur in hoc
capite, habe-
tur ex narra-
tione Dandi-
ni Nuntij ad
Carassam
Card. de
Germania,
& ex Histo-
ria Norelij
de Roma, iis
exceptis, pro-
quibus alios
citabimus.

1558.

de Pontifice mentio nulla fieret, prout par erat; tamen Regis Consiliarij id excusarunt apud hominem, qui à secretis erat Delfino Nuntio, ibi ab eo relictum, vt vtilem aliquam nauaret operam, tametsi nullam publicè personam gereret, aientes, id calamitati temporum condonandum, sed rei sanctionem Regi reseruatam intelligi secundum iuris formam, hoc est, ab auctoritate Pontificis dependentem.

Questus tamen est postea Delfinus de Ecclesiasticis, quòd consentissent: sed ij responderunt, Ratos se Pontificem haud dissentire; quippe qui permiserat, vt Romà eò accederet Petrus Canisius è Societate Iesu, vnus ex electis pro parte Catholica. Quod permissum à Pontifice fuerat, non quia huiuscemodi congressiones generatim non improbaret; sed quia, posito iam ineuitabili malo illius profani congressus, placebat Paulo, vt partem Catholicam docti fidelesque propugnatores tuerentur. Quin idem eò misit Romæ Doctorem, qui priuatim ibi degens, scientiam solertiamque impenderet ad Religionem immunem ab ictu seruandam; iniunctumque etiam illi fuit, vt eam rerum tractationem interdictam denuntiaret, ^b vt pote illicitam in negotio Fidei, nisi antecesserit voluntas Pontificis. Et sanè feliciter res processit: cum enim destinatus à Rege congressui præsideret Iulius Flugijs Nauburgensis Antistes, & integerrimus Fidei Orthodoxæ cultor, primo loco propositum à Catholico fuit, eius fortasse consilio, Vt cum tot Cæsaris Comitiariorum Edictis omnes sectæ proscriptæ fuissent, præter eas quæ reterem Religionem, & Confessionem Augustanam profiterentur, ante omnia vnanimis conuenirent in reliquis improbandis: cui rei quinque ex selectis ab hæreticis consenserunt, septem repugnarunt, affirmantes, inauditas partes damnandas non esse.

Narrat Suauis, hanc datam à septem illis responsonem, eo quòd Catholicorum artem cognouerant, studentium ipsos ab Helueticis Zuinglianis seiungere. Ita planè. Sed expendamus, quænam ars esset laudabilis, quæ sacrilega. Alteri augendæ factionis utilitatem præferrebant animi sinceritati, in iis sectis damnandis, quas ipsi Evangelio aduersantes rebantur: alteri dabant operam seu debilitandis aduersariorum viribus, fraude malâ accumulatis, seu detegendæ deceptis populis huic irreligiosæ nouatorum fictioni. Exitus fuit, quòd ortâ idcirco discordiâ inter selectos à Protestantibus, quinque illi secessere, postea ipsi Catholici: ac proinde congressus solutus est, idque minimum honoris plaususque peperit hæreticæ factioni; neque plus utilitatis, quippe spe frustratâ illius ingentis incommodi,

^b Tenor huius prohibitionis est in Archivio Vaticano.

^c Spondanus anno 1557. num. 15. & 16.

modi, Religioni Catholicæ impendentis ex Decretis huiusmodi conuentuum, quos legitima Ecclesiæ auctoritas neque cogeret neque regeret. Perstitit tamen Protestantium sectæ, etiam ex postremo Ratisponensi Decreto, facultas ipsi concessa in recentibus Comitibus vsque ad absolutam concordiam.

4 Ex hac facultate, per auctoritatem nomenque Ferdinandi præsentis firmata, in illum grauitè commotus fuerat Pontifex; nec ex eo minus, quòd idem in suis Austriæ ditionibus superfederat Edictorum executione in laicos, qui sub vtraque specie Eucharistiam sumebant. Id excusabat Ferdinandus, quòd ij populi, cum eundem vsum in Bohemia, aliisque vicinis prouinciis cernerent, nouissentque, à Contareno Cardinali in Comitibus Ratisponensibus propensionem animi patefactam, vt id à Pontifice concedendum curaret, atque à duobus Nuntiis, Bertano & Lippomano, delatam postea in Germaniam fuisse ad id auctoritatem, inflexibili planè voto in idem ferebantur, quippe in rem iure Diuino non prohibitam, & in qua vulgus inæstimabilem cælestis opulentia thesaurum inesse censebat. Vnde conspirauerant, se cuncta Ferdinando subsidia in Turcam negaturos, nisi is petitionibus indulgisset: à se tamen in tanta rerum indigentia nihil illis concessum, sed solùm suorum Edictorum seueritatem fuisse suspensam. Hinc verò non abrogari pœnas, seu lege Ecclesiasticâ seu Ciuili inflictas, in hominem ea opera agentem, ex quibus interior hæresis argueretur; cuiusmodi opus foret, adeò pertinaciter velle eum Calicis vsum aduersus verita Pontificia, quòd indicabat Fidem vacillantem, aut de Christi præsentia sub vtraque specie, aut certè de Ecclesiæ potestate.

Ægrè quoque tulerat Pontifex, educatum à Ferdinando fuisse Maximilianum, eius maiorem natu filium, penè inter Lutheranos, à quibus sepiebatur, & quorum Prædicantes liberè sua in Aula permittebat; de quo Pontificem edocuerat Lippomanus Nuntius, dum per Germaniam, sicuti dictum est, in Poloniam pergeret. Ad eam libertatem in educando filio, motus fuerat Ferdinandus studio illi conciliandi non modò catholicos, sed etiam hæreticos; quòd Germani concorditer obsisterent Caroli proposito, de quo alibi locuti sumus, vt Imperium post fratris obitum in Philippum Regem transferretur.

5 Dum itaque Pontifex tam ægrum suspicionibusque commotum animum gerebat in Ferdinandum ex causa Religionis, Carolus Cæsar abdicare se prorsus ab omni dominio voluit, & adhuc viuens fratri, quippe Romanorum Regi, Imperium resignare; quòd ali-

qui

d Est in narratione Lippomani ad Paulum, 17. Aprilis 1556 inter scripturas Burghesiorum.

1558. qui, extruentes potius quam agnoscentes machinas in humanis operibus, quasi technam interpretabantur, quâ ille studeret per depositas iam reipsâ Imperij curas, prænuntiatamque Cæsarei diadematis abdicationem, palam facere Ferdinando ac Germanis, quàm necessaria foret ad Imperij conseruationem, defensionemque aduersus Othomannum, in eadem dextera vtriusque Sceptri coniunctio, quorum alterum, & potentissimum, sibi hereditate obuenerat, alterum ex electione acceptum, maiestate potius quam robore validum deferebatur; adeoque speraret eâ ratione illos pertrahere ad eligendum Philippum. Sed in comperto fuit, id seridè, & non minandè gratiâ à Carolo prædictum. Etenim quamquam Ferdinandus, quò fratrem ab eo consilio dimoueret, adhibuisset deprecationes patris Ferdinandi Archiducis, sui minoris filij, dein Maximiliani primogenæ, ipsi Carolo generi, perstitit ille immobilis in proposito: ad quod peragendum, multò antea designauerat Guillelmum Nassauium, Aurangium Principem, ad solemnem abdicationem Cæsarei tituli & insignium habendam in Septemuirum conuentu. Adeoque rei exitu haud expectato, secessit ad piè sancteque viuendum, liber ab omni rerum fluxarum cura, in Cœnobium Hieronymianum in Hispania. Iam verò Ferdinandus Rex, prorogatis diu Comitibus ob spem fratris sui precibus permouendi, inde eâ destitutus, adhibuit auctoritatem Septemuirorum, qui Francofurtum coacti Aurangij postulata vnanimè reiecerunt. Hic contrà, vt qui ad id solum acceperat mandata, illis exposuit, sui non esse muneris quidquam referre Carolo, qui iam à rerum mortalium cura secesserat; sed exequi abdicationem Imperij, eiusque insignia Septemuiris reddere, quæ reipsa detulerat. Hæc autem solemnis abdicatio peracta est die 24. Februarij, S. Mathiæ Apostolo sacra, die & Carolo natalitiâ, & quâ fortunatissima quæque consecutus fuerat, ac nominatim Coronam ipsam Imperatoriam manu Clementis Septimi Bononiæ acceperat. Tunc Septemuiri statim Carolo suffecerunt Ferdinandum Regem, qui Imperatoris nomen assumpsit: & illic eâ de re certorem fecit Pontificem per Martinum Gufmannum ad id legatum. Sed Paulus neque hunc excipiendum, neque Ferdinandum pro legitimo Cæsare agnosendum putauit, absque detrimento Apostolicæ auctoritatis, Fideique Orthodoxæ periculo.

Pro detrimento adducebatur, Quòd cum Imperatores Occidentis, eorumque Electores fuissent ab Apostolica Sede instituti, obtinuissentque Romani Pontifices antiquissimum ius, ne quis eâ potiretur Coronâ absque ipsorum Pontificum confirmatione, videbatur

barur neque Caroli abdicatio, adeoque neque Ferdinandi subrogatio, tamquam legitima esse comprobanda absque interuentu Pontificiæ auctoritatis: fuisse quidem Ferdinandum assensu Pontificio iam electum Romanorum Regem; sed per huiusmodi conditionem non effici, ut ille legitimus esset successor, nisi quando Sedes Imperatoria morte Cæsaris vacasset: in quouis alio vacationis genere nouâ Pontificis comprobatione opus esse.

7 Periculum verò duplex considerabatur: Alterum, quòd consentiretur, ut ex septem Electoribus tres qui ab Ecclesia iam desciuerant, suffragij ius retinerent ad creandum Cæsarem in Republica Christiana: hi enim studuissent in posterum, ut is eligeretur, qui aut addictus foret, aut non infensus illorum sectæ. Alterum, quòd tunc Imperatoria potestas deueniret in Ferdinandum, qui suam auctoritatem impertierat tot Comitiorum Decretis Religioni perniciosis, maioremque natu filium, à se Imperij successioni destinatum, penè Lutheranorum lacte nutrierat. Itaque Guzmano per viam significandum curauit Pontifex, illum non posse per eos dies excipi à se tãquam Cæsareum Oratorem, cum dedisset negotiũ cœtui confato ex septem præcipuis Cardinalibus, Austriaci nominis studiosis, ut ea de re deliberarent.

8 Quare Guzmanus Romam haud ingressus, Tybur se contulit, quæ vrbs extra viam dimidio die inde distat. Illinc reuocatus est à Ferdinando, qui sibi incomparabili ducebat dedecorem Pontificis repulsam, nisi ab eodem quamprimùm Guzmanus exciperetur. Is itaque, seu verè seu ex arte laudabili procurandæ concordie, pietatem præ se tulit, cuius gratiã Romam priuatus adiret ad sacra loca veneranda, excipiendamque Pontificiam benedictionem; sperans fortasse, pro eo ac suæ quisque linguæ nimium confidit, suis persuasionibus Paulum consensurum. Sine vlla solemnī pompa Romam accessit, exceptusque est non tamquam Cæsaris Orator, neque publicè in Senatu Purpuratorum, sed tamquam Ferdinandi Regis Nuntius, & priuato penè ritu in Aula, quæ *Aula Audientia* appellatur, coram aliquot Cardinalibus. Exposuit Guzmanus ægritudinem doloremque sui Principis, quòd à Paulo uti Cæsar non agnosceretur, æquitatemque causæ monstrauit, quòd ille non comprobante solum, sed etiam adiuuante Pontifice Clemente Rex Romanorum renuntiatu fuisse. Proinde dixit, opus non esse Ferdinando aliã electione, quò Imperio succederet, quacumque formâ illud vacaret, nullã vquam super eo habitã distinctione de modo vacandi; atque ut vacaret, aliud non desiderari, vbi sponte à possessore abdicaretur. Indicauit præ-

Pars II.

V u

tercã,

1558. terea, quàm gratum futurum foret spectaculum hostibus Catholice Religionis in Germania, si sibi aduersarentur inuicem duo illa potestatis fastigia, quæ geminæ veluti columnæ erant omnium validissimæ ad Religionem sustinendam, geminiquè scopuli, à quibus hæresis naufragium sibi maximè formidabat. Infatigabili Austriacorum studio deberi, quòd quispiam in illis prouinciis superesset, qui Pontificem vt Ecclesiæ Principem veneraretur: quàm vehementer perturbatum iri animum Ferdinandi (cuius ingenio, pro more Principum, acerrima inerat honoris cura) si dignitatem Cæsaream impugnatam sibi cerneret ab eo solùm, cuius Pontificiam dignitatem ipse & Carolus frater tanto impendio, tanto discrimine, tanto multorum populorum magnorumque Dynastarum odio propugnauerant. Quale obuersaretur exemplum reliquis Principibus, tum exteris tum Germanis, atque vniuerso Christianorum generi, ad sustinendum Pontificem, à quo postea ipsi per obtentum adeò tenues non modò desererentur, sed oppugnarentur? Rationes hæc perpenderet Pontifex eximia pietatis ac prudentiæ suæ trutinâ; neque committeret, vt nimis religiosi studij sui fructus non alius colligeretur, nisi extremum Religionis exitium.

Contra Pontifex se tueri, causatus ipsam rei grauitatem, quæ quò maiorem ad Principem, adeoque ad spectabiliorem pertinebat, eò maiorem consilij maturitatem ex ipsa nouitate postulabat. Pro certo haberet, se, Patresque ad id destinatos omni vsuros arbitrio vt Regi satisfaceret; cui & honoris gratiâ, & quò rei ratio redderetur, Nuntium designauerat Boncompagnum, aliàs à nobis laudatum, qui fuit postea Gregorius XIII. ei que per eam occasionem Ecclesiæ Vestinæ Infulas dedit; quamquam deinde Paulus octavo post discessum Guzmanni die, ad ampliorem honoris significationem erga Ferdinandum, quæ ipsum deliniret, Legatum destinauit Rebibam^f, vsus opportunitate, quòd eundem illum in Poloniam etiam mittebat, vt obsisteret hæresi in ea regione indies gliscenti.

e Litteræ
Dandini
Cardinalis
ad Capite-
ferreum,
23. Iulij
1558.
f 20. Iulij, vt
in Actis
Consistoria-
libus.

g Apparet ex
litteris Dan-
dini Card. ad
Farnesium
Cardin.
23. Nouem-
bris 1558.

Nisus est Philippus Rex persuadere Pontifici, vt Ferdinandi tamquam noui Cæsaris legationem exciperet, designato ad id Oratore Ioanne Figueroa, Mediolanum id temporis moderante, qui eadem operâ obsequia verbis regiis, ab Albano in pacificatione iam exhibita, confirmaret. Verùm Pontifex huiusmodi Oratorem recusa-
uit; vtpote reum apud S. Inquisitionis tribunal, quòd ignominiose verberari iussisset eiusdem gregarium ministrum, in odium sui muneris ab eo exerciti. Quamobrem^h commisit in Senatu Alexandrino Cardinali, Inquisitori supremo, vt cognitionem caula ad-
uersus

uersus Figueroam formaret, & Paceco Cardinali, vt accessum suo nomine illi interdiceret, aliter ipsum in arce conclusum iri. Quocirca necesse fuit Figueroæ Caietam se recipere, perculsum huius repulsæ dolore, & paulò post etiam extinctum^h: quamuis enim Pontifex cuiusdam Cardinalis deprecationibus mitigatus, illi tandem accessum indulserit, rei nuntius haud tempore ad eum Oratorem peruenit. Rex verò Franciscum Vergas illi suffecit, virum Pontifici acceptum, non tamen Oratoris titulo tunc illi impertitoⁱ, quòd is honesto quidem genere ex antiqua familia esset ortus, sed non ad eò conspicua, quæ conditionem attingeret quæsitam ab Aula Hispanica ad Romanam legationem, quamuis Romæ tamquam Orator & honoraretur & vocaretur.

11 In Ferdinandi causa reliqui omnes Pontificis Consiliarij duriorum in sententiam ibant, siue quòd in rebus ambiguis ministrorum sententia solet Principis propensionem subsequi, siue quòd Consiliarij seligi solent à Principe, propensionem gerentes sibi concordem. Vnus Ioannes Gropperus discrepabat, qui post recusatam magnanimâ demissione animi Purpuram venerat Romam, accersitus à Pontifice, vt eo in destinata morum emendatione vteretur, ibique in summâ doctrinæ prudentiæque existimatione versabatur, præsertim super Germaniæ negotiis, in quibus nec eum quispiam experienciâ æquabat, nec post gloriosam repulsam humanæ utilitatis suspicio in eumdem cadebat. Auctor is erat, habitâ temporum ratione summam iuris seueritatem exquirendam non esse, cum publicæ res non tam prosperè succederent, vt liceret prudentiæ optimum seligere, sed tolerabile. Sæpè non modò à patrefamilias, sed etiam à cauto tutore portionem aliquam æris alieni remitti creditoribus, & sæpè homini detrectanti parum quiddam pacificè largiri, multum violenter auferri. Errasse tum Carolum, tum Ferdinandum, debito aliquo ritu prætermisso: at nunc erratum ipsi faterentur, & Pontifex ob preces tantorum petitorum, quales erant Ferdinandus & Philippus, erratum benignè condonaret: ita fore, vt hinc nullam pateretur iacturam, quin confirmaretur Apostolicæ Sedis auctoritas; hinc error ipse admissus prodesset, vt Pontifex eâ indulgentiâ haud parum promereretur apud eos Principes, quibus tam ingens inerat potentia gratiæ referendæ. Vt alius quàm Ferdinandum Cæsarem Germanum omninò velle, idque utilitatis gratiâ, tam propriæ ipsi Germaniæ, quàm communis Christianæ Reipublicæ. Inter Germanos Principes alium non numerari,

1558.

^h Narratur à Pio V. in Diplomate ad Alburquerque quondam Mediolanæ Governatorem, 8. Octobris 1569.
ⁱ Litteræ Nuntij Hispaniæ ad Pium IV. 21. Maij 1560. apud Burghesios.

1558.

* In allatis
documentis.n. 1.
i. 1.

in quo tanta Religionis firmitas coniungeretur cum tanta potentia & ob hereditarias ditiones, & ob consanguinitatem cum Hispaniæ Rege. Quæ Ferdinandus hæreticis indulserat, esse necessitati non voluntati imputanda; quod etiam Delfinus Nuntius affirmabat. Iam verò ubi pro certo poneretur, Imperatoriam potestatem esse in eo Principe retinendam, velle Pontificem, vt Caroli abrogatio ac Ferdinandi successio tamquam irritæ disertè pronuntiarentur, adeoque vt res integra recederetur, idem esse, ac velle præteritæ negligentia mederi potione nimis amarâ, nimiamque nauseam mouente palato delicatissimo Principum tam sublimium. Possent iura Pontificis absque huiusmodi duorum Cæsarum dedecore illæsa persistere. Ac prudentiæ quidem esse, in concordia negotio in proprium honorem quærere, vt alterius partis dignitas non lædatur; aliter pacificationes aut non confici, aut si necessitas eas extorserit, quàm ocysimè quasi iniurias vindicari, adeoque in acerbiores discordias degenerare.

Neque tamen Gropperi consilia, neque Philippi Regis statim flectendæ Pauli seueritati satis fuere. Interea diem obiit Carolus V. 21. Septembris anno & ætatis suæ & sæculi 58. Postremus hic eius vitæ actus singularem profectò plausum promeritus est in vniuerso mortalium theatro. Ad ineundam mortis quasi propinquæ viam se comparauit per biennij secessum, adeò semotus ab operibus, à colloquiis, ab affectionibus earum rerum, quæ tunc vniuersam per Europam accidebant, perinde ac si natus educatusque fuisset in opposita mundi plaga; ita vt vel ipsa nomina vrbium atque hominum nostrarum regionum ignoraret, impendens cuncta horarum momenta, quæ necessaria corporis procuratio sibi non exigebat, ad animum excolendum. Conspicatus autem in postremo morbo mortem adstantem, quàm generosissimâ constantiâ, maximâque Christianâ spe vitæ melioris eam excepit. Princeps, felicissimam gloriam assecutus; quippe qui Monarchiam constituit, Imperij amplitudine, Religionis cultu, Dynastiarum mansuetudine, subditorum præstantiâ nulli secundam, quæ vmquam in terris extiterit: eoque sibi gloriosorem, quòd nec populorum stragibus, nec oppressorum cladibus illam construxit; sed cum ea pacificè ad se deuenisset Diuino beneficio per legitimam successionem, electionemve, non illam tamen otiosè possedit, quin potiùs gladium heroicâ semper virtute ad eam defendendam eduxit aduersus summos Principes, eosdemque præstantissimos belli duces, quos longo ab hinc tempore humanum genus procreauerit. Quod si huiusce felicitatis gloriæ nubem

nubem aliquam obduxit hæresis, eo imperante excitata, hæc eadem 1558.
postea nubes tamquam Parelios effulit; dum Caroli successores
non modò suos & animos & subditos ab ea labe intactos seruarunt,
sed in hoc ipso opportunitatem nacti sunt exercendæ virtutis belli-
cæ citraferociam, vario quidem fortunæ tenore, sed semper lau-
dabili causâ pietate.

13 Delatis Romam eiuscæ mortis nuntiis, ^{l 12. Decem-} actum est in Senatu de ^{bris, ex Actis}
celebrandis in sacello Pontificio iustis funebribus, quæ Cæsaribus ^{Consistoria-}
persolui solent. Pontifex verò huiusmodi verbis Decretum edidit: ^{libus.}

*Nolens Pontifex, ut hoc Religionis officium prætermittatur ob rumorem
aliquem, seu famam diffusam de certa quadam abdicatione Imperij à Carolo
habita, cuius tamen legitima notitia ad Pontificem non peruenit, statuit, exe-
quias ritu consueto celebrandas esse; declarans tamen, nullum per eas af-
ferri detrimentum Sanctitati suæ, Apostolica Sedi, suæq; auctoritati ac iu-
risdictioni, nec ius ullum cuicumque alteri acquiri. Quo autem die itum
est in sacellum ad rem peragendam, & solemne sacrificium à Pace-
co Cardinali decantatum, Pontifex dum pergeret, in coacto Pur-
puratorum cœtu dixit: Imperium Caroli morte, non eiusdem abdicatione
vacasse; cum ea non in manu Pontificis, uti ius postulabat, sed Septemui-
rùm fuisset peracta.*

14 Ex quibus verbis, præter vniuersam illius negotij seriem, pa-
lâm fit, falsò dictum à Suau, Paulum arrogasse sibi potestatem
creandi Cæsarem quemcumque voluisset; quandoquidem vacabat
Imperium non ex obitu possessoris, in quo solo euentu Septemui-
ristributa est ab Apostolica Sede potestas successoris eligendi, sed
ex illius cessione, in quo vacationis genere nullum Septemuiris ius
datum est. Etenim Pontifex omnino contrarium & intendit &
enuntiauit in memorata declaratione, hoc est, abdicationem non
fuisse legitimam, utpote in manu Pontificis non peractam, adeoque
Imperium non nisi Carolo defuncto vacasse. Huic mendacio alte-
rum, quamquam leuius, erratum adnectit Suauis; nimirum, di-
xisse Guzmano Pontificem, velle se Nuntium ad Carolum mitte-
re. Sed ipsa Delfini narratio ad Caraffam Cardinalem disertè affir-
mat, Nuntium Ferdinando, non Carolo fuisse destinatum ^{m.} Et
paucis post colloquium cum Guzmano diebus, loco Nuntij, ad
Ferdinandum Legatum Paulus designauit. Et verò id rerum status
postulabat, cum controuersia cum Ferdinando agitaretur, non cum
Carolo, qui ne admittebat quidem ampliùs huiusmodi officia lega-
tionum, & in ciuilibus mortalium negotiis secum agi volebat, per-
inde ac si inter mortales non degeret. Præter hæc non tenuit eius-

*m Apparer
quoque ex
memorata
Dandini
Card. epi-
stola.*

1558. dem scriptoris vitium est, in iis enarrandis exceptionem omittere, quam opponebat Pontifex successioni Ferdinandi, quòd is Maximilianum educasset inter Lutheranos, adeoque in discrimen addidisset Imperium decidendi in Cæsarem eà labe contaminatum; tametsi ea res tanti momenti, historici silentio non esset supplicanda; & res adeò arcana non esset, vt ignorationem vel excusabilem vel credibilem redderet; quin vnum ex capitibus fuit, quæ Pontifex memorato Cardinalium cœtui disertè proposuit. At forsitan ex sententia Suavis id laudi, non culpæ Ferdinando verendum erat.

CAPUT VII.

Pauli consanguinei ab eo pulsæ.

1559. **A**D id vsque temporis vim omnem in extraneos exercuerat, seueritas Pauli, tantumdem benevolentia in suos impendentis. Verùm ineunte anno 1559. eodemque octogesimo quarto, ac postremo ætatis suæ, patuit, nullum amoris æstum posse continuatam hæcentiam à seuerioris animi Principe tutam reddere. Initium habuere Caraffensium clades (vt plerumque omnium summè apud Principes gratiosorum) ab eorum accusationibus, qui neque Principe, neque gratiosis apud Principem indigent; adeoque si quid molestia ab ipsis ferunt, in hunc simul & in illos iram eorum, apud alterum alteros criminantes, securi, sin minus ferendi, saltem retorti in se teli neutiquam excipiendi. Qui prior hac vteretur libertate, Guisus fuit; cuius ad aures appulerant parum honorifica Pauli dicta de iis quæ ipse egisset erga Sedem Apostolicam, erga Regem, & erga sui nominis existimationem in obsidione Ciuitellæ. Hinc ille offensionis impatiens, quòd aut ipsum Pontificem sine aperto reuerentiæ despectu vlcisceretur, & tamen ubi acerrimus sensus erat, illum confingeret, aut iniuriam retorqueret in eos quos sui calumniatores apud Pontificem credidit, cum ab eo digrederetur, nihil efficacitati linguæ pepercit, vt culpam omnem in Pauli consanguineos regereret. Vnde domum reuersus hæc Petro Strozzio dixit: *Adeat iam quicumque Pontificem: iam effeci vt rem planè cerneret ac palparet; nimirum, à fratris filii proditam Sedem Apostolicam fuisse, aduersus Regem ingratus actum, me quoque læsum, quorum causâ caput decusq; periculis obiectani.* Et Guisus quidem paulò post in Gallia virtute bellicâ comprobavit, rem in Italia infelicitè gestam sibi vitio haud tribuendam, potitus Calesio, ad id vsque temporis à Britan-

rannis possesso, quorum Reges dicere consueuerant, In illius arcis
dominatu suspensas cingulo Gallix clauis à se gestari. Atque huius-
ce iacturæ tristis nuntius ad Philippum Bruxellas peruenerat eo
planè die, quo in Epiphaniæ Domini-solemni lætitia festis ille spe-
ctaculis cum Caraffa indulgebat^a.

2 Sed Romam repetamus. Malignum illud semen, Guisij iactum
sermonibus, si non tam citò germinauit, non tamen in animo Ponti-
ficis umquam aruit, ei que non auersionem quidem erga fratris fi-
lios, sed suspicionem intulit. Subsecutæ sunt Hispanorum queri-
monix. Cùm enim Philippus animaduerneret, nullum à se fructum
colligi ex feruidis deprecationibus, quibus apud Caraffam Cardi-
nalem institerat, vt Marcus Antonius Columna absolueretur, cu-
ius patrocinio ipse defuisse in pace cum Pontifice ineunda sibi vide-
batur; Paulum verò in causâ Ferdinandi, nullâ habitâ ratione sua-
rum efficacium literarum officiorum que, quæ per Oratorem suum
adhiberat, adedò obduruisse, in suspicionem venit, à Caraffa Car-
dinali, quem patruus sui arbitrum existimabat, animum geri ipsius
voto sceptro que prorsus aduersum. Quapropter per Oratorem
suum, ac Pacecum, Caraffæ auctoritatem apud patruum eleuandam
curauit. Contigit autem, vt die 5. Ianuarij anno 1559. cùm quere-
retur Paulus apud Cardinales S. Inquisitionis, coram se coactos,
quod ipsorum nemo ad se retulisset nescio quid improbi exempli,
ante quatuor dies à Montano Cardinali commissum, quod ves ab-
rogatione Purpuræ punire minabatur, eam noxam Pacecus leniter
extenuauerit & excusauerit, quippe non tantum supplicij comme-
ritam. Sed Pontifex Religionis æstu succensus, has in voces excla-
mans prorupit, pro eo ac interdum solebat: *Reformatio, reformatio.*
Tunc Pacecus subiecit: *Sanctissime Pater, oportet reformationem à no-
bis inchoare.* Satis intellexit Pontifex, quid sibi vellent ea vox, à nobis,
haud oblitus eorum, quæ per liberam veritatem ipsi exposuerat in
Senatu, sicuti narrauimus, idem Pacecus, & cum eo Cardinalis
S. Iacobi, cùm actum fuit de promouendo ad Episcopatum Caraf-
fa. Ex eo etiam plus fidei huic tacitæ admonitioni tribuit, quòd
eundem Caraffam haud multò prius ægotantem inuisens Paulus,
homines quosdam apud illum reperit, quos omnis corruptelæ lasci-
uiæ que instrumenta censebat.

3 Parieti iam vacillanti postremum impetum incussit Bongian-
nus Gianfigliacius, Cosimi Ducis Orator. Pessimè hic excipiebatur
à Caraffa Cardinali, imbuto Petri Strozij sensibus, propenso que
planè animo in exules Florentinos, quorum multi eius aulici erant,
præter

1559.
^a Diarium
Magistri ex-
rimoniarum,
6. Ianuarij
1558.

1559.
 Narratio
 Nauageti.

præter Aldobrandinum, præcipuum Pauli administrum^b, quibus nihil aliud in sinu & ore versabatur, nisi pristina libertas Etruriz. Hæc porrò animi propensio ex eo etiam aucta fuerat in Caraffa, quòd Florentinus in proximo bello Hispanis adhaererat, quantum Pontifex ipsum ad Gallos alliceret: quæ illicia Cosmo profuerant, ut à Philippo Rege obtinuerit, etiam competitoribus Caraffenibus, Senensem Principatum. Idcirco Caraffa Cardinalis, indocilis, aut dedignans hanc suam intimam offensionem animi dissimulare, importunâ quadam agendi ratione cum Ducis Oratore continenter utebatur. Vnde accidit, ut cum paucis antè diebus Bonagiannus fuisset per contemptum exclusus, pudore atque irâ feruescens, destinato sibi die Pontificem adierit: ibi in Cardinalem eiusque fratres euomuit quidquid ipsi suggessit & diuturna Aulæ peritia, & acuta animi perciti eloquentia. Pontifex itaque, non amplius in dubitationem ea reuocans, quæ sibi per tot grauissima argumenta, totque luculenta testimonia innotuerant, cœpit seueritatem distringere, accessu ad se Cardinalis prohibito. Hic verò, cum vel maximè amicos sibi conquirere opus erat, animi sui persuasionem impotentius aperuit, quâ inflicto sibi vulnus putabat à Vitellio Cardinali, aliisque Pontificis familiaribus, adeoque illos adegit ad exercendam inimicitiam in eum, à quo se intelligebant pro inimicis haberi, & tamquam cum inimicis ab eodem, si resurgeret, actum iri. Cum ergo infensorum numerus in Aula cresceret, auctâ in ipsis profligandi spe, adeoque diminuto corruendi metu, cœperunt eâ uti fiducia, quam initio nonnisi exteri, & nullo Caraffenibus nexi vinculo exercebant. Cumque antea sibi quisque caueret, tamquam à graui Pontificis offensione, ne quid apud eum in fratris filios obloqueretur, tunc in idipsum, veluti in commotâ in eo bilis illecebra, conspirabant. Atque ita fluctuatam est usque ad diem 27. Ianuarij, dicatum S. Ioanni Chrysofomo, quem singulari pietate Paulus colebat.

Eo die Senatum habuit, ad quem accersiuit Salvatore Pacinum Episcopum Chisinum, Romæ gubernatorem, Datarium, Boncompagnum Apostolicæ Cameræ vices gerentem, Petrum Ioannem Aleotum Foroliuiensem Antistitem, Aloysium Lippomanum, ad Ecclesiam Bergomensensem antea translatum^c, & sibi à secretis, cum duobus aliis, qui sibi pariter à secretis erant, Floribello & Berengo, ac præter eos Pallantherum Fisci Procuratorem, & Camillum Writinum à Nomento, ex Romanis Proceribus, qui eius fratris filiam uxorem duxerat, eique in bello præterito militauerat, & cui plurimum

c 10. Iulij
 1558. ex
 Actis Confes-
 sorialibus.

num fidebat. Coram his omnibus longâ oratione, lacrymis resper-
sâ, malè actam iuuenum vitam detestatus est, multas eorum noxas
detexit, & huiusmodi Decretum pronuntiauit, quod à tribus, qui
sibi erant à secretis, Lippomano, Floribello & Berengo, conscribi,
& à Governatore, Cameraeque vicem gerente iudici iussit, reliquis,
quos nominauimus, pro testibus adhibitis. In Decreto, fratris fi-
lios iubebat Româ secedere cum suis cunctis familiis intra duode-
cim dies, Cardinale in Lauinium relegato, & Paliani Duce in Gal-
lesum, oppidum prope Romam, tunc ab eodem possessum, & Mar-
chione Montisbelli in suam ditionem in Æmilia, singulis vetitis
ne inde discederent, adscriptâ perduellionis pœnâ. Præterea cun-
ctis magistratibus ac muneribus, seu militaribus seu ciuilibus, illos
priuauit; constituto eadem die summo armorum Ecclesiasticorum
Præfecto memorato Camillo Vrsino^d: atque in Decreto causâ di-
stinctè apponebantur. Cardinalibus quoque & cuius alij interdi-
xit, ne vniquam secum agerent de indulgenda ipsis venia, pœnâque
remittenda. Et quoniam Cardinalis S. Angeli, vir quàm alienus
ab huiusmodi criminibus per se patrandis, tam lenis ad ea in aliis
commiseranda, aggressus est aliquid proferre, Carassam Cardina-
lem excusaturus, Pontifex per inurbanam acerbitatem illum car-
pens, *Si Paulus III. inquit, hæc præbuisse exempla, tuus parens à Placen-
tino populo haud fuisset raptatus.*

^d Diarium
Magistri cæ-
rimoniarum,
27 Ianuarij
1559. & pro-
ximis die-
bus.

⁵ Retinuit apud se Pontifex è suis Alfonso Cardinalem Caraf-
fam, qui Neapolitanus Cardinalis, ab illius Urbis Ecclesia quam ad-
ministrabat, appellabatur, filium Marchionis Montisbelli, in exi-
lium pulsi. Hic Alfonso, vt alibi indicauimus, decimum octauum
ætatis annum haud prætergressus, nihil tamen habebat iuuenile
præter ætatem & vultum. Quare cum illum paulò antè nouo ti-
tulo Regentem, vt aiunt, Camera creasset^e, non amplissimas mo-
dò ad id muneris exercendum facultates illi concessit, sed in eo su-
premi honorem, fiduciamque regiminis collocauit; ita tamen,
vt à viris doctrinâ peritiâque præstantibus res publicæ administra-
rentur: cuius rei gratiâ tribunal constituit, à quo narrant origi-
nem traxisse tribunal, quod nunc Romæ à *Consultatione* nuncu-
patur, vbi commune regimen vniuersæ ditionis^f Ecclesiasticæ
exercetur.

^e In Senatu
6. Martij, vt
in Actis
Consistor.

⁶ Constabatur hoc tribunal è Scoto Cardinali, ad Tranentem Se-
dem prouecto^f, ex Rosario, à quo, Pontificis Vicario constituto,
cœpit munus illud in Purpuratos deferri, ex Consiliario Cardinali,
& Camillo Vrsino; quibus amplissima tributa potestas est in Ec-
clesiæ

^f 28. No-
uemb. 1558.
in Actis
Consistor.

Pars II.

X x x

clesiæ

1559.

g 3. & 23. A-
prilis, ex
Diario Ma-
gistræ cari-
moniarum.

clesiæ subditos, tum in iis quæ ad ius pertinent, tum in iis quæ per beneficentiam indulgentur. In Diplomate quo eos delegauit Pontifex, adiecit, vt in causis, quas ipsi maioris indigentes consilij arbitrentur, sententias rogarent Pacinum Romæ Gubernatorem, Boncompagnum Cameræ vices tenentem, & Lippomanum sibi à secretis. Voluit vt Massarellus vniuerso cœtui à secretis esset, paulò antè Telesæ Antistes renuntiatus, eiusdem verò cœtus Auditorem nominauit Octauium Ferrum Maceratensem. Hunc cœtum diebus singulis cogi iussit, litterasque suo nomine datas, à Tranensi Cardinali, quippe dignissimo, subscribi. Cùm autem paulò post Camillus Ursinus & Rosarius Cardinalis obiissent, alteri successit Ioannes Antonius Ursinus à Grauina, alteri Reomanus Cardinalis Gallus. Per hæc ita constituta, ac per summum studium integritatemque Alfonso Cardinalis, qui cunctis prospiciebat, cunctaque partiebatur negotia, sed per se nihil peragebat, effectum est, vt nil dissonum eruperit ex ea perturbatione trium superiorum orbium sub primo mobili tam viribus debilitato, cuiusmodi erat Pontifex senectute prægrauatus.

Hæc res gestas dum Suauis enarrat, ita differit: Paulum, vbi animaduertit, in anteacto bello iacturam à se factam illius existimationis, quâ sibi persuaferat, terrorem vniuersis mortalibus à se incussum iri, credidisse, eam se recuperaturum per facinus ferè heroicum, fratris filii eiectionis. Mira ratiocinatio! perinde quasi abiectio atque infamia trium illorum capitum (quibus nihil charius Pauli animo obuersabatur, quæque eius tamquam brachia, columnæ, spes ac delicia planè erant) opificium quoddam fuisset lento igne artis politicæ elaborandum, non flammâ vehementi seu conscientia seu iracundia conflandum. Sed alius huius scriptoris error, supra quem varia postea commenta construit, tolerandus omnino non est. Affirmat, spoliatos fuisse muneribus à Paulo consanguineos in Senatu 26. Ianuarij anni 1558. addens, Pontificem, constituto cœtu quem diximus, adeoque liberum administrationis curis, ad S. Inquisitionem animum adiecisse; sed ex alia re, hoc est, ex data Oratori Ferdinandi repulsa, patuisse, elationem animi nequam ab eo depositam. Et tamen ex legitimis testimoniis, quæ produximus, palàm fit, consanguineorum expulsionem non prius quam 27. Ianuarij anno 1559. contigisse, & memoratam repulsam legationis Ferdinandi, & postea mortem Caroli, & quidquid in hoc negotio narratum est, præcessisse iam anno 1558. Enimuerò huiusmodi scriptoris fabellæ, historiæ sibi nomen arrogent?

Hæc

8 Hæc ingens rerum mutatio spem fecit melioris conditionis iis omnibus, qui aduerso erant animo in consanguineos Pauli; præfertim verò ad ipsum confugere urbium Ecclesiæ subiectarum Procuratores, nimia onera exoptulantes. Paulus ex iis oneribus partim sustulit, partim minuit, omnem inuidiam in fratris filios refundens; affirmansque, fuisse illa imposta se nec volente nec conscio. In eandem sententiam locutus est ad Populi Romani Conservatores & Administratos, qui pariter immensam querelarum congeriem ei detulerunt. Pronuntiavit Pontifex, quidquid illi dolebant, accidisse scelestorum illorum culpâ, qui se ita concluderant, ut nihil nisi quod illi vellent sibi innotesceret; atque idcirco publicam audientiam, à se institutam singulis mensibus, præpedierant. Sperare se, eos à successore punitum iri, non solum exilio non remisso, sed in longinquiores regiones protracto. Quod præfagium adeò verum fuit, ut eos Pauli successor extra omnes terras eiecerit.

1559.

C A P V T VIII.

Anglicæ Regiæ & Poli obitus. Elisabethæ successio, & Religionis in Anglia mutatio. Pax Cameracensis inter duos Reges.

1 **D**Vm Pontifex domesticis tumultibus vexabatur, non minorum turbarum impetum excipiebat ab exteris, tum bono publico nocentioribus, tum ineptioribus ad capeffenda remedia ab ipsius potestate. Lenta hydropisis in Anglia Reginam consumperat; & tumor ille, principio quasi fœcunditatis, non ægro-tationis indicium, gratulationis non curationis argumentum videbatur, nec prius esse morbum, quàm esse insanabilem, patuit. Decessit viuis 15. Nouembris 1558. ^a (in quo more suo labitur Suavis) & post sexdecim horas Polus Cardinalis pariter extinctus est; atque ita eodem die sublatis sunt Angliæ duo illi cardines Catholicæ Religionis, quorum alter potentiâ, alter sapientiâ, vterque pietatis studio eam sustentabant. Appulit Romam rei nuntius 22. Decembris ^b, quo planè die funebres honores fuerant Carolo V. celebrati à Pontifice, quem non modica incessit sollicitudo de illius regni salute, adhuc infirmis viribus, & valetudine non satis curatâ.

^a Vita Poli, & Spondanus an. 1558.

^b Diarium Magistri cærimoniarum.

2 Duæ feminae ad regni successionem aspirabant; Elisabetha, minor Mariæ soror, quæ à Regina ad id usque temporis habita fuerat in custodia, quæque ex humano metu Religionem Catholicam simulauerat, sed tam tenui velamine, ut perspicaciorum oculis obsecta hæresis transluceret; & Maria Scotiæ Regina^c paulò

^c Spondanus anno 1558. num. 5. & 1559. num. 5. & Belcarus lib. 28.

1559.

antè desponsata Francisco, Galliarum Delfino, cui, ut alibi ostensum est, auunculus magnus fuerat Henricus Octauus, ei que proxima consanguinea ex regia Britanniarum stirpe, excepta Elisabetha, cui natalium vitium opponebatur. Sed Angli permoti quâ maiori propinquitate, quâ magis sub sensum cadebat, quâ Henrici testamento, ex Ordinum concessione confecto, quâ etiam natiuo in Scotos & Gallos odio, confestim euexerunt ad Solium Elisabetham; tametsi Maria pariter Anglicanæ Regine titulum sibi assumpserat, suumque ius persequi conaretur. Elisabetha ab Episcopo Catholico consecrari voluit, & intenta amouendis vndique obstaculis, scripsit ad Oratorem demortuæ sororis Romam, ut de sua ad regnum assumptione Pontificem edoceret, ei que simul significaret, nemini à se Religionis causâ violentiam illatum iri. Pontifex graui suspensio respondit, negauitque posse sibi probari assumptionem Elisabethæ, quippe nothæ, & quod ipsa fuisset assumpta absque Apostolica Sedis auctoritate: verumtamen ubi causam sibi commisissent, se illi indulturum quidquid sibi per ius liceret.

Huic Pauli duritiæ imputant multi scriptores, quos sequitur Suauis, quod Elisabetha dissimulationem suam profitendæ hæresis abiiceret, adeoque illius regni iacturam. Ex aduerso sapienter considerat Spondanus, dubitari quidem posse, rigidum imperiosumque Pauli modum auctoritate nimiam, verborumque magnificentiam peccasse; sed in re statuenda, vnde opus ipsum pendebat, Pontifici aliter se gerere haud licuisse. In primis id ab eo ius Mariæ administrando compellauerat, quæ reuerentia heres legitima fuerat, posita Clementis VII. sententiâ aduersus Bolenæ nuptias, quas etiam irritas Anglorum Ordines Mariâ regnante declarauerant. Præterea satis patebat, eam officiorum suauitatem ab Elisabetha fuisse adhibitam quasi soporiferam potionem, ad Pontificem tantisper hebetandum, dum ipsa suam sibi potentiam confirmasset, postea verò fidentius eam se larvâ spoliatam iri, quâ ipsam conuelauerat metus imperantis sororis, quamque in præsentia deponi vetabat ambitio inter incerta noui Principatus primordia, cum ceteroqui constaret, in Elisabetha fuisse deprehensum sub Eduardo Rege animum fauentem hæresi, in quam etiam & suus & matris honor ipsam trahebat, cum ex doctrina Catholica probrum existeret, alteri ceu nothæ, alteri ceu meretricis. Quapropter tum æquitas, tum dignitas, tum prudentia commonebant, ut festinanter obsisteretur Elisabethæ, nec foueretur anguis adhuc frigescentis, suppeditatis illi viribus ad mordendum, parti

1559.

pari postea manaturo ex ignavia damno atque dedecore. Iam verò de singulari nouæ Regiæ prudentia, quam Suauis concelebrat, collaudato consilio modoque hæreseos restituendæ; si hoc intelligit de tyrannica quadam prudentia, quæ in priuatam tantummodo dominantis vtilitatem intendit, nolo equidem disputare, quamquam fortasse in eo etiam fortunæ magis ope quàm solertiæ vsa fuerit; sin autem de prudentia politica loquitur, quæ populorum quietem felicitatemque huiusce vitæ respiciat, in comperto nunc est, cuiusmodi ea fuerit prudentia, ex præsentis illius regni statu.

4 Hoc vulnus Christianæ Reipublicæ aliquo modo compensauit alterius vulneris conglutinatio, ex quo etiam tum plurimi sanguinis eluuiæ exundauerat, cum 3. Aprilis pax inter Philippum & Henricum Cameraci fuerit tandem composita. Philippi exercitus, duce Lamuralio Egmontio, nouâ ac memorabili clade Gallorum exercitum, cui Termesius præerat, prope Grauelingam in Belgio profligat: hinc verò breuî effectum, vt Anneus Momoransius, regni Comestabilis, apud Hispanos captiuus cum vniuerso Gallicæ nobilitatis flore, sequestrum agens, proposuerit confeceritque concordiam. In ea conuentum est, vt quæ aliquot ante annis fuerant ablata, vicissim redderentur tum partibus, tum Principibus partes sequentibus: vnde contigit, vt cum Hispani tria solum oppida Gallis restituisent, hi partim in Belgio, partim in Sabaudia, in Piedemontio, in Monteferrato, in Corsica, in Etruria, aliisque locis, reddiderint Hispanis centum nonaginta octo munitas arces, præter minora oppida; quæ omnia, subductâ ratione, tertiam Galliæ partem æquabant: maxima tamen eorum pars non quidem in Hispanorum, sed in Principum ipsis fœderatorum potestatem deuenit. Ad arctiorem nexum duo ibi matrimonia decreta; alterum inter Isabellam, Henrici Regis filiam, & Philippum; alterum inter Margaritam, eiusdem Henrici filiam, & Philibertum Emanuelem, Sabaudia Ducem. In pacis conditionibus positum quoque fuit, vt ambo Reges Oecumenicum Concilium celebrandum curarent ad sedanda Religionis diffidia.

d Monumenta Monlucij lib. 4. Belcarius lib. 28. Spondanus anno 1559. num. 18.

e Belcarius lib. 28. n. 15.

5 Enumerans Suauis incrementa hæresis per varias regiones, ea tribuit operæ virorum, qui conscientia studebant. Ego verò illud ipsum repetam, quod tamen à me sæpius iteratum, numquam in hoc argumento satis iterari potest: In Christiana Republica, pars hæretica & Catholica, altera cum altera attentè conferatur, subducaturque ratio, vtra ipsarum pietate atque innocentia copiosius videatur

Xxx 3

affluere,

1559.

affluere, expenso in vtraque eorum numero, qui suam omnem operam impendunt in Dei cultum, in preces Deo fundendas, in alios adiuuandos, in obseruanda non modò præcepta sed consilia Evangelica, in afflicta corporis sensus, in conculcandum quidquid est boni corporei ac temporarij, virtuti solùm æternitatiq̃ vitæ: & hinc satis arguatur, vtri parti conscientia iudicium faueat. Scribit præterea, inter Lotharingum Cardinalem, Regis Gallici nomine, & Atrebatensem Antistitem, nomine Philippi Regis, conuenisse de hæresi seueriter extirpanda. *Sed, inquit ille, communis opinio erat, veram huiusce rei causam fuisse ambitionem, seu consilium detestandi ex spoliis proscriptorum.* Quod spectat ad ambitionem, nescirem planè id euidenter refellere: quoniam cum omnis actio externa honesta, simul sit causa gloriæ, adeoque ambitionis illecebra, inde conficitur, amorem honestatis atque ambitionis, sicut Augustinus obseruat in libris de Ciuitate Dei, non differre inter se in opere, sed in animo; hominis autem animus à reliquis hominibus introspecti nequit. Quare cui libuerit interpretari cuncta opera suo ingenio honesta, tamquam ambitionis effecta, is certe numquam erroris reuinci poterit, sed solùm liuoris damnari. Quod attinet ad comparandas diuitias, calumnia in aperto liquet; non modò quia possent æquè vituperari cunctæ leges proscriptionum in grillatores, in perduelles, in alios facinorosos, quibus & magis impij & nocentiores sunt hæretici; sed quia cum Principes hæresi fauentes Ecclesiarum rapinis pinguiores euaserint, deuorantes breuè quidquid maiorum populorumque pietas per plura sæcula Deo donauerat, è contrario ij qui hæresim insectantur, largà perpetuâque pecuniâ alunt innumera seminaria ac gymnasia hominum, qui nutriuntur & educantur, vt & linguas & stilos erudiant ad eam confutandam; magnifica quoque templa in dies extruunt, aliaque locupletissima Religionis edunt opera; quibus sumptibus quidquid ex aliqua proscriptione ob hæresis crimen corraditur, perinde est ac riuius pelago.

Animaduertendum quidem Suauis fuerat, eam ratiocinationem in tacitam quamdam laudationem patrocinantium parti Catholice apud viros cordatos migrare, quippe quæ palàm facit, eiusmodi patrocinium à veris maculis vsque ad eò esse innoxium, vt liuor ad eas appingendas ne vno quidem ex iis coloribus vti possit, qui mendacium dissimulant; atque huiusce rei perspicua comprobatio ex effectis apparet. Existimauit Philippus Rex, etiam ex documento magni parentis, nullâ re magis cautum esse populis à propinqua

f Epistola
manu Ducis
Parmensis
Gubernatrici
Belgij
scripta, lib. 1.
decad. 1. Fa-
miani Stra-
dæ.

coacta.

contagione, quàm custodum frequentia, ne adigeretur vna & eadem frons prospicere, nec vna eademque manus defendere plura & longinqua loca. Quamobrem cum essent tunc in Belgio quatuor dumtaxat Episcopatus, modicus quidem numerus tot ac tam frequentibus prouinciis, prudenti consilio illos multiplicare statuit, quando ad earum animarum perniciem finitimorum hæreticorum insidia multiplicabantur. Itaque deliberata re cum Louaniensi Academia, eiusque Theologo Francisco Sonnio ad id Romam misso, qui vnus erat inter electos prius à Ferdinando cum selectis Protestantium disputaturos, eius opera, & Oratoris Vargæ, multos post menses obtinuit à Pontifice, vt denuò tres Archiepiscopi, & vndecim præterea Episcopi instituerentur. Ad hanc porrò institutionem, habitam & à Paulo, & postea à successore, præter aliorum Ecclesiasticorum prouentuum attributionem, largiter se profudit Principis ærarium, à quo singulis ex nouis Episcopatibus annum subsidium suppeditatum est mille & quingentorum aureorum, donec aliunde illis prospectum foret. Quamquam populi, ab hæresi illic obsessi, qui maiori præsidio muniri recusabant, quòd hosti cedere cupiebant, hoc ipsum beneficium postea inter secessionis titulos annumerarunt, perinde quali regionis priuilegia fuissent hoc pacto violata; quod simile erat, ac si quereretur pupillus, suâ libertate se spoliatum à tutore, quòd illum imperio medici subiecisset. Sed hoc accidit subsecutis temporibus.

1559.

g Vide Stradam copiosè de hoc agentem lib. 2.

C A P V T IX.

Regis Gallia mors. Pontificis cura, & obitus. Populi Romani furor.

Concordiæ tamdiu exoptatæ publica Romæ gaudia triduo sunt celebrata, ac pro ea Deo grates persolutæ, dispositis ^a Elia in arce festis ignibus, habitaque solemnibus supplicationibus, cui ipse Pontifex interfuit. Sed Rex Gallia, cuius vitæ tam cruenta bella innoxia fluxerant, lethalem sibi nouam pacem expertus est. Etenim cum ex factionibus nuptiæ inter Regis sororem, ac Sabaudia Ducem celebrarentur; cumque ^b Rex ipse in equestri prælij ludo mira edidisset agonialis virtutis exempla, accidit, vt post contractas ab eo feliciter & plaudente coronâ plurimas hastas, cum penè digrederetur è campo, infortunato quodam impetu actus, Gabriele Comitem Mongomerium ad concurrentem secum lacerauerit:

^a Diarium Magistri cærimoniarum, 5. & 7. Maij 1559.

^b Vide Belcarium libro 28. n. 31.

1559. siuerit: neque licuit Comiti aleam declinare, incassum diu precatus, ne Rex amplius defatigaretur. In hoc igitur nouo fatalique concursu, ex Comitis lancea diuulsu frustulum in dexterum Regis oculum insiliit, & ad cerebrum vsque peruasit; atque ita post undecimum ægotationis molestissimæ diem extinctus est Henricus 10. Iulij, anno ætatis suæ quadragesimo. Comes non aliam hinc pœnam sustinuit nisi illam (ineuitabilem cuiuscumque manifestæ innocentia, & tamen peracerbam) quod nimirum interfectus sui Principis, quamuis non voluntarius, demonstraretur. Sed post diuturnum temporis spatium veluti fato contigit, ut idem ob voluntarium læsæ Maiestatis patratum crimen mortem ignominiosam carnificis manu subierit.

Henrico occumbente prauulida in Gallia Catholicæ Fidei ars concidit, & in Republica Christiana clarum bellicæ virtutis lumen occubuit. Fidem ille tanto studio sustinuerat, ut inter hæreticis incendia, quæ vndique in Germania, in Heluetia, in Anglia flammæ sustulerant, vix aliqua fauilla in Galliam transuolauerint, ex verò confestim, seu Catholicorum concionantium flatu, seu hæreticorum delinquentium sanguine fuerint extinctæ. Is enim uero militari virtute ille Hercules fuerat, qui suâ manu Caroli Quinti victoriis opposuerat, *Non plus ultra*. Henrico Franciscus Secundus successit, ætate puer, valetudine imbecillus, ingenio mediocri, coniux Mariæ Scotorum Regina; cui, ut dictum est, Guisius Dux, duoque Cardinales Ducis fratres auunculi erant, qui in breui Regis principatu omnem ferè auctoritatem occuparunt.

Hæc Henrici mors accidit Pontifici perluctuosa, tum ob publicum religionis studium in Galliam, tum ob priuatam inter ipsos beneuolentiam, tum quod vndique desertum ac periclitantem se cerneret. Erant Hispani tum læsi, tum præpotentes nouæ pacificationis emolumentis, tum etiam liberi à strenuissimi bellatoris annuli fræno. Nouellus Cæsar & iniuriâ exulceratus, & commercio Romæ seiunctus: qui ideirò in postremis Augustanis Comitibus, mense Martio habitis, post propositum illi ab ipso Concilium, nec à Protestantibus nisi pristinis eorum conditionibus iniquissimis acceptum, Passauiensem pacem confirmarat. Angliæ Regina, eiusque regnum in Ecclesiam perduelles. Nec maior domi quam foris seu tranquillitas seu securitas; Proceres auersi, quippe aut spoliati aut proculcati; populi ob onera frementes; fratris filij infamiâ ab ipso, & in illis ipse Paulus quoque, eiusque iudicium eadem infamiâ

miâ respersum : nec illi quidem dumtaxat infamiâ notati, sed animo infensi, vsque adeò, vt iam Cardinalis ac Paliani Dux Bruxelas legauerint Paulum Filonardum^e, quò se apud Philippum purgarent, quòd adhuc ea illi obsequia, in quæ animo prouiderant, non præstitissent, quoniam necesse ipsis fuerat obsequi voluntati Pontificis, nunc verò eius famulatu solutos suam omnem operam ad dicere regiæ clientelæ; haud animaduertentes, studere se tunc domum locare, cum ea ruinam iam minabatur, ac proinde oportere potius quàm pretium exigere à conducturo, pretium persolvere fulciant. Palianum Regi Dux offerebat, excusabatque non accepta à se Regis oblata ob Pontificis vetitum. Hortabatur Marcum Antonium Columnam, vt oppidi possessionem sibi compararet, ostensâ illius rei utilitate, & propositâ ratione quâ id per iudicium consequeretur. Adeò siue animi perturbationes siue infortunia mentem obæcant, vt fatius duxerint Caraffenses, inania offerentes, reconciliationem tentare cum hostibus implacabiliter offensis, idque per nouam iniuriam patrum, cuius potestati ipsorum capita fortunaque subiacebant, quàm ipsum patrum per obedientiam remissionemque mollire, cui vigeant in sinu duo viuida amoris in eos semina, sanguinis nexus, & beneficia collata. Et satis patuit ipsorum proponendum insipientia ex sapientia regiæ responsionis, quæ fuit: ^d Darent operam Pontificis gratiæ recuperandæ: in eo siquidem euentu se illorum solatio haud defuturum; sed cum ipse tantum impendisset operæ vt cum Pontifice reconciliaretur, nolle nunc in dissensiones nouas incidere.

4 Pontifex igitur angoribus vndique obsessus, oppressusque octoginta quatuor annorum onere, cessit naturæ die 18. Augusti, * cum tribus antè diebus obiisset Aloysius Lippomanus^f, Bergomensis Antistes, vir de Concilio & Ecclesia optimè meritus. Paulus mortis propinquus Cardinales acciuit^g, & studio ac voce moribundi, sed facundia supra moribundi conditionem, eos ad concordiam hortatus est, ad habendam de Deo vnicè rationem in eligendo successore; eisdemque S. Inquisitionis tribunal commendauit, quod ille potissimum aduersus propinquas hæreses propugnaculum censebat. Tum Queux Cardinali, qui propius ad ipsum accesserat, eosdem sensus per miram animi præsentiam Hispanicè iterauit.

5 Princeps vtique fuit virtute Religionis eximius^h, addictus ad eam profitendam in sacris claustris vel à puero: quare decimo quinto ætatis anno Cœnobium Prædicatorum ingressus est, eam institutionem amplexurus; sed à consanguineis inde per vim abductus.

Pars II.

Yyy

ctus.

1559.

^e Constat ex mandatis Filonardo datis à Cardinali, 28. Februarij; & ex epistola ad eundem scripta à Duce Paliani, 1. Maij; & ex scriptura Ducis ad Marcum Antonium Columnam, quæ sunt apud Burghesios.

^d Extrat in summa criminum Caraffæ Card. facta à Fisco, inter scripturas Guisiorum.

^e Diarium Magistri cærimoniarum. ^f Scripsit eruditam catechismam Patrum, aliorumque interpretum Genesis, & Graecorum & Latinorum.

^g Conclauis, & Diarium Magistri cærimoniarum, 18. Augusti 1559.

^h Cuncta existant in narratione Nauageri.

1559.

Ætus. Verùm non euanescente propterea ex eius animo huiusmodi voto, quasi puerili quodam impetu, condidit ætate maturâ Regularium Ordinem, perutilis in Ecclesia exempli, cui Ordini non ab ipso Pauli nomine, quod in illo retinebat, nomen est inditum, sed ab administrata Teatina Ecclesia, quam illum complexus dimittebat. Tiarâ Episcopali ab eo depositâ, Purpura non quaesita ipsum quaesivit. Quoad ille vixit, numquam visus est aut animi candorem cordare, aut in pietate tepefcere, aut Apostolici studij libertatem fluxarum rerum rationibus posthabere. Excelluit eruditione, cum Græcas litteras æquè ferè ac Latinas calleret, essetque Diuinarum Scripturarum perquam peritus, Theologicis doctrinis imbutus, ac supra modum versatus in libris, quos Theologiæ Princeps ipse eius conscriperat. Miram à natura eloquentiam accepit, sed cum appetentia nimia, vt eam omnes admirarentur; quæ frequenti pabulo in præcella fortuna semper irritata, numquam exaturata, ingentem adulationem excitauit præsentem, sed non minorem irrisionem absentem. Laxior æstimator suæ, angustior alienæ tum potentia tum prudentiæ; sed nihilominus nauus virtutis cognitor ac remunerator. Studium pietatis non potuit in eo extinguere quosdam spiritus vel à patria, vel à familia, vel à temperamento haustos. A patria retinuit immoderatam quamdam sollicitudinem in vestium concinnitate, splendoremque pompæ supra Ecclesiasticam, in exteriori cultu: à familia nimium amorem sanguinis, & in sanguine nimiam existimationem titulorum, amplitudinisque mortalis: à temperamento, quamdam agendi rationem elatam, vehementem, iracundam, & quamdam seueritatem, quæ animi tumorem præferre videbatur. Plus habuit pectoris ad puniendâ crimina in quouis sublimi capite, quàm prudentiæ ad eadem præpediendâ. Amplitudinem omnem sacrosanctæ suæ potestatis habuit pro mensura eam sapienter exercendi, haud animaduertens, rebus naturalibus non ciuilibus effatum illud aptari, *Frustrâ esse potentiam quæ non reducitur ad actum.* Nationem Hispanicam, & Austriacam familiam insigniter auersabatur, nec sibi temperabat, quò minus indecoris indignisque vocibus in eam obloqueretur; cum existimaret libertatem ab illis ereptam fuisse populis in Italia per bella, Ecclesiæ in Hispania per sanctiones: eandem libertatem concessam hæresi in Germania per conuentus, aut non auditis ab eo aut non probatis Austriacorum responsis; nimirum, In Italia fuisse certatum non vtrum sed cuiam ex exteris seruiendum foret: Ecclesiasticam iurisdictionem in quouis alio transmontano Principatu amplio-

quam

quàm in Hispania non vigere; hæresim verò acriores hostes quàm Austriacos in Germania haud expertam fuisse. Plures leges emendationesque promulgavit, quarum aliquæ vt à solo auctoris consilio conceptæ fuerant, ita postmodum auctori superstites non fuere: inter eas æternâ laude dignum Paulum reddit S. Inquisitionis tribunal, quod illius studio & antea per Consiliarij auctoritatem, & postea per Principis potestatem exercenti acceptam refert Italia seruata in se Fidei integritatem: & ob hoc opus saluberrimum eò benè merentior honorabiliorque ille nunc superest, quò tunc indignius & inhonestius habitus est.

6 Etenim ipsius morteⁱ, quæ horâ vigesimasecundâ accidit, non expectatâ, populus manè, vbi sciuit extinctam in Pontifice vitæ spem, impatiens retinendi ampliùs odij in eum congesti, tum ex angustis, tum ex oneribus, efferatusque potissimè in sacrosanctum illud sed formidabile tribunal, ad Capitolium confluxit: & quamquam Cardinales denuntiarent, vt ab omni se tumultu abstererent, idemque pariter consilium illi ferrent plerique prudentiorum ciuium; quidam tamen æstuantibus rabie, haud passi popularium furorē tepescere, qui aut citò aut nihil efficit, eos inflammantur ad splendidam insaniam, quâ se veros Romanos per animosam audaciam ostentarent. Quare nondum vacante Sede, magno impetu ad S. Inquisitionis carcerem conuolarunt, tunc situm prope minorem Tyberis ripam, eoque vulnerato, qui è S. Dominici familia ibi Commissarij nomine præsidebat, fores perfregerunt, captiuosque liberarunt, præterito colore, quòd iulij de causis ibi detinerentur, sed priùs adductos, vt iureiurando affirmarent, se cunctos probos esse Catholicos; tum fenestrarum ostiorumque fores, ac libros illic asseruatos combusserunt. Inde conuerso furore ad celebre S. Mariæ supra Mineruam Cœnobium Dominicanorum, qui in eo sacro munere à Pontifice potissimum adhibiti innocens quasi scopus erant, in quem popularis malevolentia tela collimabant, in eos contumeliis coniectis, tamquam in exploratores, sacrarumque confessionum vulgatores, venerandi illius loci incendium parabant, nisi auctoritas præcipuè Iuliani Cæsarini petulantiam frænasset.

i Cuncta quæ sequuntur, extant in Diario Magistri cærimoniarum, aut in Historia Noreijs, vel in Comitibus Pij V.

7 Sed aduersus memoriam Pauli, eiusque familiae, nullam, quantumuis enormem, iniuriam prætermisere. Etenim eodem die ad Capitolium regressi, Pontificis simulacro, illic per infaustum honorem tres ante menses erecto, nasum ac brachium abscidere. Post biddum promulgarunt edictum, vt intra posteri diei spatium vnusquisque deiiceret perfringeretque stemmata, quæ fortasse penes se essent,

1559.

essent, *tam inimica illi populo ac tyrannica familia Carassensis*, additâ transgressori poenâ, ut is tamquam proditor & infamis, eiusdem concrematâ domo, haberetur. Quod effectum est in iis etiam stemmatibus veteris Oliuerij Cardinalis, qui eximio Romæ ornamento fuerat, & dum vixit virtutibus, & post mortem magnificentiâ, adeoque per sua illic insignia superstes erat in multarum sacrarum magnificarumque ædium fronte. Dein rursus in marmora sæuientes, memorato demortui Pontificis simulacro caput amputarunt: permiseruntque, ut Iudæus quidam, quasi denuò Christum in suo Vicario ludificatus, probroso crocei coloris pileo suo diu illud congeret, ad vlciscendam Pauli sanctionem, quâ iubebatur inhonesta illa natio hac tesserâ se à Christianis discernere; ac subinde caput illud per urbem volutarunt, & post plurima illata dedecora in Tyberim coniecerunt. Eò deuentum est, ut abominatio à domibus ac simulacris processerit vsque ad vocabula. Quare Octavianus Reueria Episcopus Tarracinæ, qui Conclauis, ut appellant, Legatus fuit, dum Sedes vacauit, ac ephemeridem tragicè iucundam de illa scripsit, ibi narrat, eos quoque minutos venditores, qui suas merces humeris gestantes, ac per urbem circumeuntes solent emptores inuitare, exclamando voce Italicâ, *Bicchieri, carasse*, hoc est, *Calices, ampulle*, ausos non fuisse vocabulum illud *carasse* præferre, tamquam execrabile, adeoque aliud parum Romæ vitatum substituisse, forsitan *ampolle*.

Vaticani Patres torrenti obsistere non audebant, cum animaduerterent, tam insuperabilem illum esse in ea furoris eluuiæ, quam debilem post breuem inundationem; tametsi inter eos multi etiam ex minimè studiosis in Carassenses, & Paceus potissimum, infremerent, & in Purpuratorum cœtibus tam vilem tolerantiam detestarentur. Verùm Romani ciues, reputantes paulatim, prout vsuuenit per noctis solitudinem, sua facinora, à se parum agnita in turba diei, ex se quisque cœpit sibi timere; & in subsequendis conuentibus Capitolinis vniuscuiusque priuatus timor omnium communis euasit. Quapropter quò se munirent, proposuerunt Marco Antonio Columnæ, Romam reuerso, aliisque Proceribus à Paulo male habitis, ut secum coniungerentur. Illi verò solidiori magisque conducibili vindictæ intenti, quam inanibus contumeliis aduersus inanimatas imagines, recusarunt in eius defensionem ingredi, cuius participes consiliorum non fuerant: obtulerunt quidem, si populus in posterum secum sociari vellet, se cum illis conuenturos & tunc in rebus deliberandis, & postea in sustinendis inceptis. Interea
Marcus

Marcus Antonius Palianum armis & incolarum ope recepit; de quo conquestus est cum Cardinalibus Orator Gallicus, dicens, Ducem Ioannem Caraffam sub Regis esse patrocinio. Ex altera parte apud Collegium violentiam excusauit Columna, quasi illatam, quò Ducis ministri subducerentur iniuriis, quas in eos meditabantur incolæ diuexati ac tumultuantes. Ceterum obedientiam exhibuit iussionibus siue tunc Cardinalium, siue postea futuri Pontificis, & inde interim egressus est.

9. Iam verò Procerum responsio, de qua diximus, ciues expositos supplicio deserentium, timoris frigore furoris æstum compressit, cœperuntque hi moderatione quâdam insolentiam temperare. Duos fratres Caraffenses laicos Româ in exilium exturbarunt, non tamen Cardinalem, habitâ gradus ratione; professi in edicto, se mortui Pontificis voluntati obtemperare, qui viuens fratris filios in exilium expulerat. Postea Collegium adeuntes petiere Gallestij recuperationem, oppidi, sicuti narratum est, possessi tunc à Duce Paliani. Sed Carpenfis Cardinalis, loco Bellaij Purpuratorum Principis, tunc ægrotantis, eos grauissimis verbis obiurgauit ob tot commissa scelera, pœnarum minis deterruit; & simul quò efficaciores minæ forent, eandem spe veniæ condiuit, ipsos cohortatus, vt sacrum Collegium placarent per obsequia, quæ ad impetrandam sibi elementiam valerent & ab ipso Collegio & à nouo Pontifice. Quare populi Custos (Conseruatorem appellant) qui populi nomine loquebatur, res gestas neque purgans neque damnans, quippe non suas, oransque vt in aliis iustus dolor excusaretur, dixit: Ciuium reuerentiam conspici in hoc ipso officio, quo per demissionem supplicum ad auctoritatem sacri Senatus confugerant, ac integram illi obedientiam præstarent. Atque ita Kalendis Septembribus, post duodecimum ab obitu Pontificis diem, vrbs quieti restituta; ad quam restituendam nihil timore validius, vbi quies ipsa valida prænoscutur ad metum postea depellendum.

*Caraffæ Cardinalis reuocatio. Data Morono libertas. Varij Comiti-
orum successus: & electio Medicei Cardinalis,
qui Pius IV. nuncupatur.*

IN comperto tunc fuit, quantum valeat præfens eorum miseria, qui antea felices extitere, ad placandam inuidiam, furorem, & odium ex noxis præteritis, dum spirante adhuc Pontifice, Collegium ab exilio reuocauit Caraffam Cardinalem; tametsi non sine quorundam repugnantia, quibus, & iure quidem, videbatur interdictum Pauli, saltem quoad ipse viueret, obseruandum. Caraffa tamen publico tumultuantis populi conspectui se subtraxit, & in ædibus Pontificiis degens, egrè sibi cautum credidit vel ipsa domicilij maiestate. Nec sibi defuit in augenda per facundiam erga se commiseratione, & in aduersarios indignatione. Cardinales affatus est, Vbi è re Sedis Apostolicæ censerent, se libenter ad pristinam exilij sedem rediturum; at acerbo risu dignos videri populares, dum in expellendis Caraffensibus, iactitabant obsecundare se voluntati defuncti Pontificis, hoc est illius Pontificis, cuius monumenta deterrimis quibusuis ignominiiis deturparant, & in cuius simulacro peregerant non quæ adorati Principis, sed quæ infamis perduellis simulacrum meruisset.

21. Augusti, ex citato Diario.

Plus controuersia quam in reuocando Caraffa, * fuit in admittendo ad Comitium Morono, qui, quemadmodum narratum est, in arce Ælia claudebatur ob infimulationem in causa Fidei: tamen illi adiudicata est. Cum enim in eum sententia prolata non esset, suum ille ius suffragij retinebat in electione Pontificis; siquidem legitime non poterat ab ea excludi Cardinalis præfens & indemnatus. Quamobrem tres ex Purpuratis missi, qui è custodia illum extraherent, & in conuentum adducerent. Inchoata sunt Comitium Nonis Septembris, & per insuetam diurnitatem vsque ad diem Christi Natalem producta. Obierunt ex Purpuratis, ante ingressum Consiliarius, postea verò ante electionem Dandinus, & Capiteferreus.

In habitis illic consiliis, Cardinales, quorum capita potissimum Pontificali Tiarâ visa sunt apta, inter Italos fuere Rudolfus Pius Carpenfis, & Hercules Gonzaga Mantuanus; inter Transmontanos Pacecus & Reomanus: quamquam supra hos omnes quodam die proximus fuerit vt eam haberet, Bartholomæus à Queua, aliu
Ferd-

Ferdinandi Torres, ex eius ad Comititia comitibus. Cùm enim hic 1559.
 triginta duos Cardinales, quatuor nimirum supra numerum electioni necessarium, eo die dum aliqui non adhuc conuenerant, separatim rogasset vt in crastina suffragatione herum suum honorario calculo ad speciem donarent, cuius virtus eo existimationis argumento ab aliquo collegarum exhibendo digna videbatur, eorum quisque, de aliis prorsus insecius, rem libenter spondit, quam & viri merito consentaneam, & extra omnem successus probabilitatem existimabat. Verumtamen eùm omnes pro more scriptas in facellum schedulas secum tulissent, ex illis quidam casu, seu veriùs Diuinâ prouidentia, quæ non vult vt casu Pontifex eligatur, propinquo sibi Purpurato dixit, Numquam diuinare, cuiam ipse sim hodie suffragium collaturus; & pauca post verba hominem nominauit. Sed comperto, alterum quoque paratum esse ad simile suffragium, atque ita circumlato per multos murmure, quindecim illicò schedas mutarunt, adeoque suffragatores Queux solùm septemdecim fuere.

4 Inter quatuor à nobis enumeratos, de quibus agebatur seriò, Carpentis ob ætatem ac virtutem Hispani simul & Carassa Cardinalis fauebant; sed obstabant Galli, & Cardinalis S. Floræ. Ita Carpentis toto Comitiorum tempore visus est omnium proximus metæ, quam numquam attingit. Reomanus animum adeò gratum Pauli memoriæ gessit, etiam erga reiectum illius fratris filium, vt cùm à Gallis nomine Regis cogeretur à Carassa secedere in quadam electione ab ipsis promotâ, adiectis minis, quòd aliter suis cunctis prouentibus spoliaretur, respondit, Se potius adactum iri ad herbarum radicibus victitandum, quàm ad ingrati animi notam subeundam; quod illi & amorem Carassæ incredibiliter auxit, & Gallorum beneuolentiam non minuit. Carassa itaque Gallique simul conspirabant ad illum prouehendum sufficienti fortasse suffragiorum numero, frustra obstantibus Hispanis. Sed subrepente è Comititiis in urbem susurro, populus tumultuatus est, ex suspitione, ne Gallus Pontifex Sedem in Galliam reportaret; vnde effectum est, vt mutato quorundam Patrum consilio inceptum deferuerit.

5 Multi pariter in Paccum propendebant; adeoque in qualibet suffragiorum collatione sæpiùs nominabatur^b. Contigit verò, illum die decimo octauo Decembris tam ardentem ad Solium promotum, vt petuenturus procul dubio crederetur; ac proinde ipsius cella, pro eo quod nouo Pontifici vsuenerit, à Cardinalium famulis inter Comititia direpta fuerit. Cùm itaque quamplurimi in prima suffragia-

^b Diarium citatum.

1559. fragatione illi fauissent, Pius Cardinalis in accessu eidem publicè suffragium contulit, ad idem reliquos suasionis exemplique auctoritate cohortatus; atque ad throni ferè laciniam Paccem dedit per vigintiseptem suffragia, quæ ad electionem ferè satis erant. Præclarum hoc facinus palàm fecit in Pio animo ab ea liberum ambitione, quam commune iudicium in ipso conceperat, perinde quasi vermis quidam illa sit in merito tamquam in aureo pomo natiuus. Quin luculentius aliud testimonium de se protulit: etenim cum diu frustra desudatum esset ad eum promouendum, denique vt non irrità spe alium quempiam vix exponerent, eius fautores illi significandum censuerunt, desitutos se ab eius prouehendi studio, quippe diu frustratos: quibus ille Christianà magnanimitate respondit, Præstitam sibi ad illum diem ab illis suffragationem percharam ipsi fuisse, quia minimè à se quæsitam; singulis verò diebus, dum ipse sacris operaretur, Deum rogasse, vt impediret successum, quippe qui horrorem sibi quæ ex annorum pondere quæ ex iniquitate temporum incutiebatur.

Nec minorem laudem in adiuuando palàm per accessum Paceco meritis est Reomanus, vnicus inter Gallos in eo prouehendus: qui à quibusdam reprehensus, quòd Pacecum ipsi suffragium in euentu simili denegasset, respondit, Iure quidem Pacecum egisse, sibi verò fraudare tanti viri meritum non licere.

Compertum denique fuit, optari à Collegio Pontificem inter duas æmulas nationes medium, adeoque Italum. Inter hos Mantuanus, qui longum & illustre nostræ Historiæ argumentum erit, tamen promotus ab Hispanis, Gallisque idcirco coeuntibus cum aliis plurimis in quoddam facellum ad ipsum adorandum, ab aduersantibus tamen Farnesio & Caraffa, eorumque cunctis affectibus excluderetur. Qua in re celsitudinem animi sanguini suo patrem ille præ se tulit. Dum enim vniuersum Collegium eius gratia contentionibus æstuabat, ille sua in cellula summam quietem agebat, & post paucos dies amicos orauit, vt ab incepto desisterent, nolens sui causâ Comitum cum Ecclesiæ detrimento protrahi.

Colligitur ex variis literis Farnesij Card. ad Ardinghellum Bruxellas, 30 Decembris 1559. & ad eius ministrum in Galliam, die non signatâ.

Quapropter capto iam tum de his tum de aliis, quos enumerare molestem esset, experimento, par quoddam Purpuratorum supererat, eò remotius à brauiis, quòd nondum è carceribus exierat. Alter ex his erat Federicus Cardinalis Cæsius, quem Paulus III. Purpurâ donarat, vehementer adiutus, adeoque vehementer prepeditus à Gallis; cum videretur Hispanis, nimis sibi detrabi & in re & in existimatione, quæ ad res conficiendas plurimum valet, quærâ

quartâ continenter vice Pontifex crearetur extra Cardinales à se nominatos ab æmulis, tamen adèò minùs in Italia pollentibus. Alter erat Ioannes Angelus Cardinalis Mediceus, Mediolanensis, de quo pluribus in locis sermo fuit, vir ætatis plurimæ^d, plurimæ prudentiæ, plurimisq; muneribus perfunctus, cui quantum profuit quòd viueret Ioannes Iacobus eius frater, Maliniani Marchio, vt in Ordinem Pontificatui proximum acciretur, tantum nunc proderat quòd ille obiisset, vt Pontificatum adipisceretur. Eius quippe strenui ductoris vasta & militaria consilia formidinem attulissent: neque Galli, in bello Senensi ab eo concisi, eundem Romæ rerum potiri tolerassent. At verò illo iam vitâ functo, promerita superfuere apud Hispanos, qui fratrem prouexere, Carassam hortati, ne opportunitatem amitteret Philippi Regis sibi conciliandi. Nec à Gallia reiectus est; quin Regina, quæ in Regis pueritia res ferè pro arbitratu moderabatur, ipsum, quòd ex Medicea esset familia, Gallicis Cardinalibus enixè commendauit. Cunctis itaque in illius electionem conspirantibus, septimâ horâ noctis diem Christi natalem subsecutæ adoratus est, ^evoluitq; Pius IV. appellari. Carassa flexis genibus ab eo petiit, vt condonaret ^fpopulo quidquid iniuriarum intulerat in familiam suam, & in S. Inquisitionis tribunal: cui aliquamdiu Pontifex restitit; sed Cardinali S. Angeli, aliisque simul comprecantibus, tandem se in Carassæ gratiam assentiri dixit, dummodò quoad fieri poterat damna repararentur tum locis tum hominibus iniuriam passis; & in hanc postea sententiam diploma vulgavit. Nam ad sedandum in posterum communem multitudinis furorem nil conducibilius est, quàm communis præteritorum venia, modò non idem sit qui parit & qui læsus fuit; tunc enim venia quandoque dissimulationi tribuitur, atque adèò perturbationem odiumq; relinquit; quandoque imbecillitati, atque adèò pro beneuolentia despectum parit.

^d Agebat annum septuagesimum.

^e Acta Comitiorum.
^f Diarium, & Comitium.

C A P V T XI.

Orator Cæsareus Roma exceptus. Acta in hereticos à Francisco II. in Gallia, & Philippo II. in Hispania.

Aliud quoque nouus Pontifex magnâ quidem æquitate ac prudentiâ indulsit. Pauli duritia, quâ negabat Ferdinandum tamquam legitimum Cæsarem admittere, tamquam nimis rigida & parum prudens, passim improbatur. De hoc incipit Suauis disserere; sed in plano etiam & in aperto statim offendit.

Part II.

Zzz

dit.

1560.

dit. Narrat, inter capita, de quibus inter Purpuratos conuenerat in Comitibus, vnum fuisse, vt futurus Pontifex Ferdinandum haberet pro Cæsare. Quare à Pio, statim ac renuntiatus est Pontifex, et in deliberationem vocatâ 30. Decembris, cum iniuriâ cum eo actum censeretur, accersitum ad se fuisse Franciscum Turrianum, Romæ Ferdinandi ministrum, ei que significatum, breuif se Imperatorios honores eius Principi redditorum; atque ad huiusmodi nuntios à Ferdinando Turrianum fuisse Oratorem suum constitutum. Sed verè haud cunctatus est Ferdinandus in destinando sibi Oratore Turriano donec Pontificis mentem pernouisset. Etenim cum ille mirificè arderet suam electionem à Pontifice ratam haberi, sine quo animaduertebat Cæsareum diadema nondum satis firmum suo hæere vertici, ob summam Sedis Apostolicæ auctoritatem in omnes Christianos Principes, ac potissimum in Germaniæ Ecclesiasticos, voluit præstò esse in omnem rei celerandæ opportunitatem; & idcirco Turrianus vel ante vel illicò post mortem Pauli excepit Romæ mandatum Oratoris Cæsarei, quod proferret, vbi eo nomine admitteretur. Ad id comprobandum prætereo, illum secundâ Septembris ad colloquium Collegij, vt agentem Cæsaris personam, introductum^a; eundem denuò 28. Septembris accessisse ad Comitij^b fenestellam, & fuisse cohortatum Cardinales ad electionem festinandam; quoniam ea omnia absque Oratoris titulo ab eo peragi potuerant: sed sacro Epiphaniæ die, quo Pius Pontificiam tiaram accepit, coortâ lite de loci præstantia inter Oratorem Hispanum, Romanumque Senatorem^c, iudicauit Pontifex, soli Cæsaris Oratori fas esse Senatori præire; atque ita Turrianus reipsâ præiuit. Quod sanè fieri nequisset, nisi prius Turrianus Oratoris gradum tenuisset; cum à Pij creatione vsque ad id temporis non nisi dies vndecim fluxissent, & à cœtu habito die 30. Decembris non nisi sex, spatium quo cursor peruenire in Germaniam, atque inde regredi nequaquam posset. Primæ autem litteræ à Ferdinando ad Pium datæ, quibus nouum Pontificatum gratulabatur^d, agebatque illi grates ob amota obstacula à Paulo interiecta, Turrianum nominant tamquam præcedentem Oratorem suum, & visuntur die 16. Ianuarij signatæ.

Non cessabat hæresis eâ tempestate omnem mouere lapidem, vt per Catholicas prouincias diffunderetur; sed simul religioso Principum studio reprimebatur: ac proinde in eius sectatores varia sunt exercita supplicia tum in Gallia tum in Hispania; illic remissus, quippe imbecillis manibus adolescentis, ac femina, regni lora tractan-

^a Diarium
citatum Epi-
scopi Terra-
cinæ, 2. De-
cembris.
^b Comitibus, &
Diarium
Magistri cæ-
rimoniarum.
^c Diarium
Magistri cæ-
rimoniarum.

^d Leguntur
apud Ezo-
urum, initio
anni 1560.

tractantibus; hinc validius, extracta penitus ab ulcere omni sanguinis putredine, adeoque nullam habitam indulgentiam generis claritudini, sexus infirmitati, gradus præstantiæ. Adhæserat ea scabies nonnullis Hispanorum, ex occasione commercij quâ cum Germanis apud Carolum, quâ cum Anglis apud Philippum. Usque adeo hæresis per suave licentiæ venenum ipsis etiam quandoque medicis periculum contactu creat. Et ea profecto seueritas non cælo solum, sed regno etiam pia fuit, quandoquidem pro singulis sanguinis guttulis tunc emissis ex Hispania, semper hinc postea incolumi, Gallia mollioris chirurgiæ vitio è principalibus totidem venis fluuios profudit.

3 Duo hinc narrat Suauis haud omnino falsa, sed alterum falso permixtum, utraque verò mutila, adeoque ad inducendam falsam opinionem accommodata, nisi recipiant integritatem, quâ carent. Prius est, combustum fuisse, tamquam hæretici, simulacrum Constantini Pontij, in carcere demortui, qui antea Carolo V. à Confessionibus fuerat, & cuius inter brachia Cæsar expirauerat. In primis Pontius à Concionibus, non à Confessionibus Carolo fuit, cuius confessiones, quo tempore lethali morbo decubuit, excipiebat Franciscus Viglialua. Præterea, ne quis inde suspicetur, illius religiosi Principis animam venenato huiusmodi anhelitu afflatam emigrasse, scire oportet, verum non esse, Pontium à Carolo apud se usque ad mortem in eo munere fuisse retentum; quin idem Pontius coniectus est in vincula Hispali memoratam ob causam, viuentem Carolo, qui rei nuntio accepto, dixit extemplo: *Si Pontius est hæreticus, insignis hæreticus est.* Quibus significabat, illum, si is erat, per hypocrisim quò magis impiam, eò magis subdolam egregij Catholici personam fuisse mentitum. Et sanè Carolus non modò tenerri-
mo pietatis sensu voluit, ut sibi morienti pius vsus adhiberetur omnium rituum ac Sacramentorum Ecclesiæ Romanæ^f, quæ tamquam supersticiosa detestabantur hæretici; sed quasi præfago impulsus afflatu, curauit ut viuenti sibi ac præsentem exequiæ Ecclesiasticæ celebrarentur, secutus in eo, quamuis rarum & inusitatum, cuiusdam viri inter Sanctos relati exemplum; ac postmodum in morbum incidit, quo paucos intra dies extinctus est.

4 Ad hæc Suauis, inter eos in quos hæresis titulo animaduersum fuit, recenset Bartholomæum Caranzam Dominicanum, qui ante collatas sibi Infulas Tridentinæ Synodo interfuerat, ob eam criminationem libertate ac prouentibus spoliatus. Id sanè confictum non est; verum illius loco Pontium accepit Suauis, hallucinatus:

Z z z 2

nam

e Vide Ioannem Antonium Verazugnigam, in Compendiaria Caroli Vita; & Sandouallium, in fine eiusdem Vitæ.

f Vide præsertim in morte Caroli Commentarios Suri.

1560.
g Vide duos
allatos au-
stores.

nam reuerà Carolo moribundo adfuit Caranza^s, & pro dignitate quam obtinebat, extrema Ecclesiæ officia illi præstitit in vitæ exitu. Sed causa cur illic adesset, ea fuit, quòd delato ad Carolum rumore sinistra opinionis, quæ de corrupta Archiepiscopi mente spargebatur, ad se hominem accersiri iusserat, vt ipsum commoneret. Atque hæc dicta sint ad abstergendam inelyti Cæsaris famam, qui pretio vtriusque terrarum Orbis à se abiecti Cælum mercari contendit. Quod spectat ad Caranzam, cur silentio Suauis obuoluit, expensâ plures annos illius causâ, & antea ab Hispaniensi Inquisitione, & postea à Romana, sedentibus Pio V. & Gregorio XIII. nihil solidi repertum fuisse, vt is manifestæ noxæ damnaretur; sed solum vt obstringeretur ad eiurandum, ob vehementem suspicionem, quam excitarat de suæ fidei prauitate, eumdemque carcere liberum obiisse, exhibitis non solum intaminatæ Fidei, sed singularis pietatis indiciis? Nonnumquam eadem herba, quæ non correctæ venenum est, & interficit, correctæ, medela fit, & sanat.

C A P V T XII.

Litteræ Cæsaris, ac legatio ad Pontificem cum Concilij postulatis, Hugonottorum in Gallia coniuratio in Regem. Eiusdem Regis similia ad Pontificem postulata. Responsa reddita; & de statione Concilij difficultas.

a Fas lege
apud Bzo-
nium, loco
producto.

Miris modis gauisus est Ferdinandus, vbi audiit Oratorem suum acceptum à Pontifice, ei que per litteras grates egit, quæ in Vaticano Senatu postremo Ianuarij auditæ sunt. Studiosâ quadam ieiunitate indicantur illæ à Suauis, quòd per silentium quantum potest dignitatis Pontifici detrahat in summorum Principum reuerentia. Nos hîc earum summam paucis afferemus, quòd eadem operâ aliud Suauis dictum refellamus. Scribebat Cæsar, Summoperè se lætatum creatione Pontificis, tum ob communem cunctis fidelibus titulum, quòd eum cerneret in Petri Sede, cuius virtute sperabatur afflictam Ecclesiam recreatum iri; tum peculiarem ob causam, quòd vetus inter ipsos familiaritas intercessisset (significans ea tempora, quibus Pius Pontificiæ militiæ quæsturam gesserat, missæ à Paulo III. ad Ferdinandi subsidium in Pannoniam) semper postea à Pontifice exulta. Verùm eam læticiam, quæ nullius incrementi capax sibi videbatur, postea supra modum fuisse cumulata, quòd ab Oratore suo cognouisset, quam beneuolè

neulè, quàm paternè, quàm æquè Pontifex amouisset obices à decessore iniectos, de quibus haud necessarium existimabat loqui propter summam Pontificis æquitatem, cui ius suum haud ignotum arbitratur: at ubi de eo vberiore notitiam cuperet, se palàm ipsi facturum, quàm plena cauillis sibi fuissent obiecta, & quàm ipse ab omni noxa procul abeset. Quæ verba ostendunt, causam illam à Pontifice non iuridicè, sed gratiosè terminatam. Pergit dicere: Quamquam ipse intra tres quatuorve dies solemnem legationem missurus esset Romam, quâ eo quo par erat obsequio, Pontifici gratularetur, obiretque consueta reuerentiæ obedientiæque officia, pro more Cæsarum electorum, qui sibi antecesserant; tamen voluisse illam præuerrere per hæc litteras, quibus tam singulari erga se Pontificis beneuolentiæ grates solueret.

2. Scribit Suauis, Scipionem Comitem ab Arco, qui statim postea eà legatione functurus accesserat, intendisse reuerentiæ tantummodo officia persolvere, cum id in mandatis haberet, ac difficilem se præbuisse in iis obsequiis exhibendis, quæ à sui Principis decessoribus præstita ostendebantur. Sed quoniam id fieri potest, si Ferdinandi epistola, quæ legitur typis impressa, affirmabat, Oratorem adhibiturum erga Pontificem officia deuotionis ac submissionis? (Quæ voces multò amplius quàm simplicem reuerentiam important) ac præterea disertè pronuntiabat, id peractum iri pro superiorum Cæsarum consuetudine? Quare res aliter accidit, quàm sub plurimæ falsitatis inuolucro visa est à Suauis. Nos verò eam spectandam exponemus, vt integra pateat, cum erunt recensendæ grauissimæ difficultates, quæ in huiusmodi erga Pontificem officio Maximiliano Ferdinandi filio contigere, ubi Rex Romanorum electus est.

3. Exhibuit Orator 17. Februarij obedientiam Pontifici in Senatu, Cæsaris nomine; & habitâ ratione tum ipsius Oratoris, qui inter Ferdinandi cubicularios Princeps erat^b, ei que in primis gratiosus; tum Cæsaris, qui tam celeriter & obsequenter ipsum legarat post offensiones sibi illatas à Paulo, per insolitum honorem in ædibus Pontificis exceptus est. Ex officio ad negotia progressus Orator, petit celebrationem Concilij, tunc cum maximè opportuni obcompositam inter Catholicos pacem; nactusque in eo Pontificem est non solum consentientem, sed vota Cæsaris præuersum, cum id ipsum Cardinalibus sponte declarasset.

4. Hic animosior affirmat Suauis, Primum Concilij cupidum se ostendisse, sed reuerà ab eo horruisse iisdem de causis, quæ Paulum Tertium

^b In epistola Nuntij apud Hispanum ad Pontificem, 22. Maij 1560. apud Burghesios.

1560. tium impulerant ad illud sub specie translationis soluendum. Quod spectat ad Paulum; si quidquid probauimus de translatione peracta ex mera Patrum voluntate, & ne conscio quidem Pontifice, satis non est ad rei perspicuitatem, quidnam unquam perspicere liqueat equidem ignoro: & quod ad dissolutionem attinet, quo pacto hic ausus est ita scribere, quando in sua narratione dissimulare non potuit studia Pauli in continuando Bononiæ Concilio, ubi per summum & certamen & dispendium duos annos ipsum detinuit, donec per vim suspendere coactus est ob solemnes Caroli Caesaris denuntiationes, quibus acclamabat vniuersa Germania; quæque metum schismatis Christianæ Reipublicæ incutiebat, quod à nobis vberius est enarratum. Porro si Pius IV. spectetur; si simulata censenda sit ea voluntas, quam quis verbis constanter profitetur, solerti studio promouet, cuiusque gratiâ per ingentes conatus obstaculorum penè montes exæquat, donec ipsam summâ atque assiduâ curâ in opus deducat, nullum supererit in terris indicium, quo verum à simulato discernatur, licebitque illis causam adiudicare, quos deridet Aristoteles, semper in dubium reuocantibus, vigilemûsne an somniemus; quin longè melior eorum causa comperietur, quandoquidem ipsi neutrum affirmabant: Suavis verò fidenter damnat, quasi vmbra fallacem, id quod cuncta veri corporis præfert argumenta.

Nec minùs friget altera calumnia; nimirum, curauisse Pontificem Francisci Regis consensu, vt bellum à Sabauda moueretur Geneuæ, hæresis asylo, ad Italiæ fines, non tam ad huiusce regionis tamquam parietes liberandos à proximis flammis, quàm ad succendendam aliam flammam, quâ conuocatio Concilij prohiberetur. Perinde quasi per id ageretur de suscitando duos inter Monarchas bello, quo Europâ vniuersâ conflagraret, non de inferendis in urbem modicam armis, in angulo inter Sabaudiam & Heluetios sitam; ac proinde quæ celebrationi Synodi nulli foret impedimento, quemadmodum Galliæ tumultus ad eò maiores eam minime præpedierant.

In illa feruidè postulanda cum Germanis Galli pariter conspirabant, atque eorum causâ, coniuncti situ & affinitate, consentiebant Hispani, cum superiori tempestate vtrique & voluntate & præsentia frigidè conuenissent, utpote à cohortationibus Pontificis, & à segni amore alieni boni magis allekti, quàm à proprii acriore necessitate stimulat. Cum enim conspicerent antea regiones suas mundas ac pacificas, solamque Germaniam contaminatam ac tumuluan-

multuantem, non aliam sibi vtilitatem à Concilio præstolabantur, nisi aliquam in Episcopis iurisdictionis accessionem. Atque hinc factum est, vt Hispani quidem maiorem quamdam propensionem animi præ se tulerint, quippe ad id impulsæ sui Principis iussu, qui simul Princeps erat Germaniæ, cuius saluti Concilium destinabatur. Sed, sicut accidit cunctis motibus excitis ab exteriori vi, non ab impetu interiori, ipsi quoque & rari & lenti conuenerunt, & è diuerso, Galli (non sub eodem ac Germani Principe) se præbuerunt idcirco & difficiliore ad consensum, & tardiores ad accessum, & celeriores ad discessum, nisi cum siue, prout ipsi profitebantur, studium Pontificiæ auctoritatis, siue, prout ipsis alij imputabant, æmulatio cum Hispanis eos perpulit ad sustinendum Concilium Bononiæ deportatum. Idque pariter causa fuit, cur Henricus, captatâ à bello Parmensi opportunitate, non abstinuerit à solemnibus in Synodum denuntiationibus & Romæ & Tridenti habitis. Nunc verò in ipsum flagrantissimè ferebantur Galli, tamquam in remedium grauibus morbis quibus ægrotabant, & tamquam in præsidium grauioribus, qui imminebant. Atque ea de causa ambo Reges, cum sanguine & amicitia se coniungere, inter conditiones pacis posuerant, vt in Concilium celebrandum incumberent.

7 Porro mala ac discrimina Galliæ post illud tempus patefacta simul & aucta fuerant: quin ne ipsum quidem Hispanicæ Monarchiæ corpus iisdem vacabat. Etenim in Belgio, hereditario Regis Hispaniæ principatu (qui propterea Hispaniensibus maiori curæ erat, quàm Germania dominante Carolo) ob Regis absentiam decreuerat metus, excreueratque confidentia in hominibus seditiosis: vnde Parmensis Dux, Philippi soror, ab eoque ad Rempubicam administrandam ibi relicta, quamuis & consilio & animo plusquam muliebri, satis non erat comprimendis assiduis hæreseos incrementis, eius asseclis in dies & numero & licentiâ gliscentibus. Sed quod maximè pudore simul ac sollicitudine Hispanos inflammabat, in ipso Hispaniæ sinu, sicuti dictum est, malignum semen in nobilium stirpibus, ac studentium seminariis pullulare videbatur; adeoque cognouerant, dum grassatur pestilentia, satis non esse ad securitatem, si longè absit. Verumtamen cum purgata per supplicia fuisset Hispania, idque de Belgio speraretur; & cum alioquin immineret magna rerum mutatio, numquam illi optabilis cui plurimum est quod amittat, Hispaniæ Rex non tam appetebat Concilium, quàm illi indulgebat.

8 Itaque præcipua variatio in Gallorum animis extiterat; in quibus

bus.

1560.

bus quò minor visa fuerat aliâ tempestate tum Synodi necessitas, tum voluntas; eò tunc ipsos audiores, quàm reliquos omnes, huius communis medicinæ recentia eorum vulnera efficiebant. Disseminata per Galliam fuerat hæretica doctrina Ioannis Caluini, in eo regno orti; qui cum obseruasset, quâ parte facilius fuisset deiecta hæresis Lutherana, studuerat in arce sua noua molienda ea vitia corrigere, quæ in alterius ædificiũ, siue fortuitum, siue malè præparatum, irrepserant. Accessit ad ipsius adiuuentum, aut saltem ad Fidei Catholicæ detrimentum, quòd varij homines, amcenis non bonis litteris præditi, eò è Germania accersiti à Francisco Primo, musarum impense studioso, secum detulerant illis floribus obutulos angues, suis in regionibus exortos. Quare in administratione præsentis iunioris Regis remissa pœnarum seueritate, quibus eius patrens auusque vsi fuerant, confestim hæresis sese diffuderat, nouitate sensuumque corruptelâ fauentibus. Dum tamen inter homines potentia tenues ea se continuit, nec Principum patrociniũ inacta est, haud multum sollicitudinis attulit, quippe inualida resistere, nedum terrere.

e Vide Ca-
tharinum A-
uilam, initio
Historiæ
sua.

Sed non diu fuit, vt è tabernis ad turres conscenderit. Proceres, qui è regio procreati sanguine ad Sceptum vocantur, si virilis stirps regnantis familiæ deficiat, ægrè ferebant se deprimi, & ab administrationis auctoritate procul haberi. Quod sub dominatu Francisci Primi simul & Henrici ipsis acciderat, pro ea regnandi regulari Subdito cui plurimum de se insit virium, eas à Principe per gratiam suam augendas non esse, ne riualet veriùs quàm ministrum dominationis efficiat; adeoque minùs quàm ceteris addendum potentia iis, quibus licet proprio quodam iure aspirare ad successionem principatus vbi is vacet ac proinde quibus conducibilis est possessoris interitus. Sed hæc auctoritatis tenuitas, tolerata ab illis dum vivebat Rex præualidus tum pectore ad regendum per seipsum, tum brachio ad seditiosos deterrendos, tolerabilis visa non est sub Francisco II. vtriusque dotis indigo. Iidem etiam acrius irritati sunt, quòd exclusos se cernerent omni aditu ad Gallia administrationem ab extraneis, non solùm genere sed etiam patria, cum vniuersa potestas esset penes Reginam viduam, quæ Italica erat, & Principes Guisios, regis coniugi coniunctos sanguine, & matri quodam veluti fœdere; qui Principes furculus erant familiæ Lotharingæ, recens in Galliam translatus.

Eapropter Proceres regij sanguinis, aliiq̃ æmuli Guisiorum, studia omnia conuerterunt, vt factionem aliquam extantem quasi quoddam

1560.

quoddam corpus animarent, quæ in ea Regis imbecillitate per vim ipsos restitueret in eum dignitatis gradum, unde se iniuriâ deiectos querebantur. Tres conditiones huic factioni, ad id quod moliebantur, opus erant; ingens numerus, odium præsentis regiminis, & robur ex auxiliis externis vicinisque. Hæ omnes conditiones mirificè conueniebant in noua secta, quæ ab asseclis decore nomine *Reformatorum* appellabatur, & à reliquis eo planè tempore cognomentum accepit *Hugonottorum*; propterea quòd, secundum etymologiam quam afferunt plerique, Turonem illi confluebant ad suos conuentus habendos, prope vrbs portam, ab Hugone nuncupatam. Expendebatur, hoc hominum genus per Galliam vndique esse diffusum, offensumque ab administratione præsentis, quia contraria, non deterritum, quia imbecilla: præterea, pro sua viuendi ratione infensum cuique imperio monarchico, siue sacro siue profano: audax, nouarumque rerum cupidum, quæ ex propensione, quæ ex vtilitate, & ad confinia communium innumeris Catholici nominis hostibus, Germanis, Helueticis, Britannis.

11 In hac itaque factione statuerunt se veluti capita constituere, ipsâ tamquam corpore vsuri sanguinis regij Proceres, ac potissimum Princeps Condæus, frater Antonij Nauarræ Regis; eratque hic Princeps inter familiæ suæ viros secundus gradu, sed primus audaciâ tum naturæ impetu, tum impulsu conditionis, sublimis genere, humilis fortunâ, adeoque seditiosos spiritus nutrientis. Illi adhæserunt Castilionei, ex familia Colinia, ob æmulationem cum Guisii, præcipuè verò Gaspar, supremus rei maritimæ Præfectus in Gallia, vir ingenti virtute, consilio, auctoritate, & asseclarum numero. Molitus hic fuerat coniurationem, quâ Regem ipsum penes se detineret, nomine quidem vt eum à seruitute fraudibusque exterorum liberaret, sed re, vt plenissimam sectæ suæ licentiam per vim extorqueret, & Proceribus regij sanguinis potestatem nobilitati parem; à quibus eadem potestas pro portione suis clientibus dispertiretur; ac postea (vt creditum est, & ab ipso Rege scriptum^d) vbi rei opportunitas ipsis succederet, nec insuperabilis obsteret obex in Gallia populo, suorum Regum studiosissimo, Coronam transferret à sobole Valesia, penes quam tunc erat, in Borboniam; hoc est in familiam Regis Nauarræ, qui alter erat Regiæ stirpis ramus, gradu quidem per se remotus, sed omnium proximus.

12 Eâ coniuratione detectâ, ineunte anno 1560. vocati à Regina fuere Castilionei, specie quidem ad consilium opemque ferendam, pro munerum militarium quibus fungebantur conditione, sed re-

^d In epistola generali tunc à Rege vulgata. Et fusè de hoc Spondanus, anno 1560. num. 6. & sequentibus.

1560.

6 12. Martij.

uerà quò fecernerentur à reliquis coniuratis, & in Regis essent potestate. Re cum ipsis in deliberationem deductâ, eorum fuit sententia, vt habitâ ratione immensæ multitudinis illorum qui nouam sectam amplectebantur, agendæ in eos causæ ad futuram vsque Synodum superfederetur. Verumtamen pro aliorum communioni sententia decretum est^e, ipsis etiam subscribentibus, edictum aduersus veteris Religionis turbatores; sed languidâ formâ, & à compluribus improbatâ, tamen moderatorum consiliorum auctoribus. Etenim edictum erat huiusmodi: Exceptis coniuratis, & ministris seu prædicantibus hæreticis, generalem indulgeri veniam iis qui Religionis causâ deliquerant, dummodò intra breue quoddam tempus Catholicam resumerent. Et sanè quemadmodum venia cum videtur ex magnanimitate profecta, benevolentiam reuerentiâ mixtam parit; cum ex animi frigidine, simul cum incuria petulantiam fouet: ita post vulgatum edictum hæretici, eorumque patroni, confidentiores quàm antea cernebantur. Et ex altera parte actis apud Regem tum promeritis Guisij Ducis, ob detectam oppressamque prudentiâ animique virtute formidabilem coniurationem, tum indigentia illius operæ ad similes futuras insidias propulsandas, aucta sunt pariter honor & potentia, cum Parisiensis Consilij decreto *Patriæ seruator* appellatus sit, & à Rege supremum post se locum tenens in vniuersa rerum administratione constitutus: ita pro huiusmodi dignitatis incrementis excreuit inuidia commotioque æmulorum, adeoque sollicitudo attollendi omni conatu nouæ sectæ tamquam cornua, quibus eum quaterent, ac tandem deicerent.

Secretum Regis Consilium hæc nubes procellosæ non latebant. Quapropter ad eas dissipandas excogitata ibi fuerat aliqua festina ratio sopiendi Religionis dissidij, ac proinde cunctos Præsules conuocandi, vt ex eorum sententia conueniretur de iis quæ permittas esset fidelibus credenda, & quæ præscribi oporteret Ecclesiasticis seruanda: quod abiturum erat in propriam quamdam nationis Synodum, semper Pontificibus execratam, quippe inefficacem ex auctoritate erga hæreticos, ad extinguendum antiquum schisma & aptam inter Catholicos, ex defectu rectoris falli nescij, ad noua suscitanda. Idcirco Pius, tum cohortationibus coram expositis per Philippum Naldum Bordiseræ Dominum (qui postmodum ab eo Purpurâ cohonestatus est, qui que tunc à legatione, quam sub Paulo IV. ac sub se Romæ exercuerat, in Galliam antea redierat) tum litteris Turnonij atque Atestini Cardinalium, Regem ab eo consilio dimouerat,

mouerat, obtuleratque quantocius remedium validissimum, maximeque legitimum, hoc est, Synodum Oecumenicam. 1560.

14 Latus oblatam Synodum excepit Rex, misitque Romam ad rem conficiendam Abbatem Mannensem e suo Consilio, cum mandatis Pontifici communicandis^f. Ibi committebatur Abbati, ut summo perere Pontificem laudaret ob tam pium propositum, ad quod peragendum suo patrocinio ac regno se præsto futurum pollicebatur: ut simul etiam ad rem celebrandam eum stimularer; mone-retque reuerenter atque sincerè, visos fuisse antegressos Pontifices proponere & conuocare Concilium ad meram speciem; quandoquidem iam coactum, cunctisque Principibus illi fauentibus, ex qualibet leui causa dimiserant: id de Pio Pontifice minimè credi; quin potius illum per celeritatem in eo cogendo, & per opera subsecutura, huiusmodi suspicionem ab hominum mentibus procul amoturum: Regem ex prosperi successus desiderio eâ uti libertate, ut ob oculos ipsi poneret quæ profutura putaret, iis tamen quæ itatueda essent, in eius sapientia & auctoritate repositis.

15 Ac primò quidem de Concilij Sede sibi comprobatum iri id quod Cæsar & Rex Catholicus, suæ coniugis frater, comprobassent; sed orare Pontificem ut rem dispiceret: Tridentum videri parum idoneum, tum quòd tantæ multitudinis, quanta conuentura credebatur, hospitio excipiendæ capax non esset; tum propter cæli solique incommoda, à suis sibi Præsulibus enarrata, qui Pauli ætate ibi degerant; potissimè verò, quia numquam eò accessuri fuissent Protestantes, sine quibus Concilium haberi non poterat ad plenam totius Reipublicæ Christianæ salutem: multò minùs indicendum illud esse per eam formam, per quam edita sub Iulio III. suspensio tolleretur; id enim perinde fore, ac velle pro certis ponere quæ iam ibi sancita fuerant Protestantibus non auditis, ut proinde, quod ad ipsos spectabat, videretur hæc noua conuocatio opus futile ac deridendum. Neque Regis hîc mentem esse, hæc hæreticorum obiecta quasi æqua tueri; sed solùm Pontifici pensandum proponere, absque illorum consensu nequaquam perceptum iri præcipuum Concilij fructum, vnitatem videlicet ac pacem Ecclesiæ: satis esse comperit, postremo conuentui sub Iulio Pontifice multos Principes repugnasse. In præsentia Regem Hispaniæ sibi significare, eam se stationem Synodi accepturum, quæ Cæsari probaretur, tamquam eiusmodi, in quam Imperium vniuersum conueniret; eaque de causa fuisse legatum à Rege Galliæ ad Cæsarem Episcopum Redonensem, qui eius mentem intelligeret.

A a a a z

Interim

f Est in libro
Instructio-
num, quas
diximus, in
Archiuo
Vaticano.

1560.

Interim ex variis quæ nominabantur urbibus, videri sibi Constantiam communiùs comprobari; idcirco eam à se proponi Pontifici, qui existimabatur in decernenda Concilij sede non aliud spectaturus, nisi vt omnibus satisfaceret. Constantiam prope Mediolanum esse; proinde posse illac Pontificem frequenter certiorum fieri, & etiam, vbi opus foret, absque magno incommodo eò se conferre. Quoniam autem significarat Pius, propriam nationis Synodum, quam Rex destinabat, haud sibi placere, iniunctum fuerat Abbati, vt ostenderet, nec eam esse rem nouam, nec illicitam; siquidem licere Regi Episcopos Galliarum, vtpote Consiliarios suos, conuocare, vbi opportunum id duceret ad illorum sententias audiendas: nunquam tamen in cogitationem sibi venisse, aggredi quidquam noui absque palàm suffragante Pontificis auctoritate; præsertim in legibus Ecclesiasticis; ac Conciliorum doctrina, de qua ad eò certum firmumque animum Rex gerebat, vt sibi ne in mentem quidem incidisset, vllam ibi mutationem habendam; sed rationem tantummodo statuendam illius tradendæ, atque explicandæ. Nihilominus quando Pontifici conuentus huiusmodi gratus non erat, & Oecumenicum ipse absque mora exhibebat, velle Regem à Synodo Galliarum propria abstinere, modò re ipsa non ita protraheretur Oecumenica, vt Rex ad celerius regno aliã ratione consulendum adigeretur; quod iam sponderat, & de quo Præsules spem iam conceperant.

Huic scripto, quod Pontifici Mannensis Abbas detulerat, per alterum responsio reddita est, quo prudenti tolerantia se continere Pius, ne exprobraret, ad superiores, qui accusabantur, Pontifices defendendos, id quod in alios Principes culpam regeret; hoc est, primam conuocationem habitam à Paulo fuisse per laborem plurimum, prorogataque plures annos in Principum gratiam, qui Concilium donec longinquum crederent, poscebant; vbi verò propinquum adspicerent, recusabant, & ab eodem Paulo bis decem diutius Legatos suos priùs Vicentiæ, dein Tridenti, sed frustra, propter absentiam Præsulum Principibus subiectorum: hos tertio vice Tridentum venisse admodum infrequentes, ac potissimum Gallos, ex quibus confestim quidam abscesserant. Concilium fuisse translatum Bononiam ex necessitate repentina, & inscio Pontifice, atque omnium ferè Patrum consensu: id ipsum postea à Rege Galliarum comprobatum: ac denique dissolutam ibi Synodum fuisse eiusdem Regis sententia ob acerrimam Cæsaris repugnantiam. Reponendæ Tridenti Synodo ex Iulij Decreto Regem solemniter con-

sentisse,

sensisse, sed postea mentem mutasse, propterea quod Pontifex pati noluerat, ut ab eo Gallicorum militum copia inducerentur in urbem Apostolicæ Sedi beneficiariam; & Regem Synodo tunc repugnasse, tametsi reuera ille armorum motus nulli esse posset obstaculo, ne tuti accederent Tridentum, ibique degerent Antistites Gallicani. Tam longè Iulium abfuisse ab emendandis pro solutione Synodi excusationibus, ut denuntiationes regias haud moratus eam persecutus fuerit, donec Lutheranorum impetus non solum eos omnes Patres in fugam egerat, sed paulò post ipsum etiam Carolum Cæsarem fugarat.

18 Nihil ex his voluit Pontifex respondere, quippe quæ aded in comperto erant, ut eorum commemoratio ad ictum magis quàm ad purgationem, & ad rem præsentem valeret. Sed rescriptit, Sui non esse muneris, de iis quæ decessores egerant, rationem reddere; se quidem numquam commissurum, ut similia imputari sibi possint. Quando inter se Regemque de celeritatis necessitate conveniebat, sibi expeditiorem cogendo Concilio locum non observari quàm Tridentum; ita namque cunctis disputationibus præcisit, facile erat uno verbo suspensionem auferre, cum eidem domicilio Principes omnes Christiani, etiam Protestantes, aliàs consensissent. Super hoc quoque exemplar cuiusdam responsionis, prius reddita ad alium libellum de eodem à Cæsare missum, Abbati traditum est, cuius sententiam mox asseremus. Præcipuè verò retinatum est in memoriâ Regi, assensum fuisse Tridento inelytum ipsius avum; quamquam Henricus parens propter bella, à se postmodum in Pontificem Cæsaremque suscepta, noluisse Synodo ibi à Iulio reposita convenire. Quod si post habitam Tridenti convocationem visum esset eam aliò transferre, Pontificem numquam reluctaturum æquitati atque honestati ad commoditatem utilitatemque communem, dummodò mansio, quæ proponeretur, tuta foret à vi, & extrahæresis suspicionem. Hanc suspensionis abrogationem, quò celeritati consuleretur, Regi Catholico summopere probari, & spem esse, Regem Christianissimum, habitâ ratione tam præclari tituli quem gerebat, & simul maioris acriusque urgentis necessitatis, quâ eius regnum premebatur, nemini concessurum in maturando promovendoque negotio. Breuî à Pontifice missum iri certum hominem ad Ferdinandum, qui de re ageret, iussus quoque cuncta cum Francisci Regis ea in Aula Oratore communicare. Et quemadmodum Rex Hispaniæ sua studia pollicitus erat, quibus patrum ad id cohortaretur, paria similiter studia spondere sibi Pontificem à Gal-

1560. liae Regis. Credendum esse, Caesarem, ubi duos tantos Reges in eo consilio coniunctos cerneret, ad eorum sententiam ac voluntatem se conformaturum. De propria nationis vnius Synodo differere opus non esse, dum Oecumenica praesens erat.

Ita Pontifex, satis gnarus, ubi cum Principibus agitur, oportere litem ad id solum redigi, quod declinari non possit; atque in eo pro se stantem non rationem modò, sed necessitatem palàm fieri, quod firmitudo excusetur; & pro altero utilitatem conueniendi, quod spontè honestèque flectatur.

C A P V T XIII.

Acta per Episcopum Tarracensem à Pontifice cum Hispania Rege de Concilio indicendo, amouendisque in eo regno Iurisdictionis Ecclesiasticae detrimentis. Stanislaus Osius Nuntius ad Caesarem missus. Varia tum ab ipso Caesare, tum ab Augustino Cardinali de Concilio perpensa.

Contigerat, mirante ac dolente in sinu Pontifice, ut complures menses non modò nulla legatio, sed ne litteræ quidem ad eum peruenerint, quibus nouum ipsi Principatum gratularetur Hispaniae Rex, à quo singularem quamdam beneuolentiam omnino sperauerat: verumtamen magis intentus conducibili, quàm anxius de specioso, statuit illum praertere. Itaque ad Hispanum misit Hannibalem Altempsum, suæ sororis filium^a, acturum illi grates, gratificationemque oblaturum ob dignitatem fauente sibi Rege collatam: hic verò Hannibal multos ibi menses duxit ad domestica pertractanda. Similiter ad Ferdinandum misit Hannibalis fratrem, de quo fusiùs infrà. Simul etiam Gabrielem Sorbello-nium, alterius suæ sororis filium, ad Franciscum Regem destinauit. Sed insuper post hanc honorariam legationem, ^b Nuntium peculiarem ad Philippum Regem super eo negotio designauit Reuertam Episcopum Tarracinae, magni à se habitum ob virtutis praestantiam, charum ob communem vtrique patriam, & ad id muneris potissimè adiutum commendationibus Caraffæ Cardinalis, de Pio in electione recens benemeriti, & cuius plurimum intererat, habere per eos dies in Aula Hispanica Pontificium administrum adeò studiosum sui, ad suæ familiæ commoda promouenda.

Tria præcipua Reuertæ commissa: Nauare operam, ut damna tollerentur illata iurisdictioni Ecclesiasticæ Paulo IV. sedente: Cohortari Regem, ad acceptandam promouendamque, quam Pontifex

^a Est in litteris Oratoris Amulij ad Senatum, 12. Maij 1560. & in multis alijs.

^b Litteræ Farnesij Card. Romæ ad Octauium Ducem, die non figuato.

fex moliebatur, Concilij reuocationem in sedem pristinam: Et apud ipsum pro Caraffensibus precatorem agere, quos Pontifex remunerari meditabatur, composito per eam opportunitatem Paliani negotio, quod in publicam Apostolicæ Sedis vtilitatem cadebat. Sed de hoc postremo infra dicemus.

3 Kalendis Aprilis, in primo cum Hispaniæ Rege congressu, Nuntius hoc pacto disseruit: Pontificem sui Pontificatus initio crebris litteris accepisse, varios metus ab hæreticis excitos in Gallia, in Provincia transalpina, in Sabaudia, variasque molitiones per Germaniam, Angliam, Scotiam & Heluetiam: prius verò non sine graui animi dolore audiuisse, id ipsum eisdem per Hispaniam moliri conatos; ad arma sollicitare Mauros Granatenses, Seriffum Algerij Dynastam, ac demum Turcarum opem ad Christianorum perniciem implorare. Quapropter sibi, de tam grauibus periculis vehementer sollicito, nec minus intento ad Ecclesiam ab his illæsam seruandam, non occurrere, vbinam tutius spem suam figeret, quàm in Rege Catholico, qui non sine singulari Dei prouidentia potentissimus inter Christianos Principes constitutus fuerat tot regnorum coniunctione, nouique Orbis adeptione, & cuius ditiones adhuc immunes ferè à communi contagione perstabant. Fieri tamen à se non posse, quin exponeret, proborum omnium animos, quàm prius huiusmodi bonæ spei plenos, tam postea suspensos, quòd obseruarent, tamdiu nullum ab ipso Rege erga Pontificem fuisse præstitum officium gratulationis, obedientiæ, oblatae operæ, nec legatione, nec litteris; negatumque Nuntio, qui præcesserat, iurisdictionis vsum fuisse, adeò vt adigendus esset accipere Assessorem, hoc est alio vocabulo, Superiorem. Per varia edicta dignitati auctoritatiq; Sedis Apostolicæ fuisse derogatum; & dum in ipsius adiumentum fuissent à Rege offerendi thesauri, ab administris regis iniectas esse manus in spolia & in prouentus vacantium Ecclesiarum, ablatis Apostolicæ Cameræ iis quæ iure debentur. His incommodis vt pios Catholicos afflictari, perinde animari hæreticos, qui his argumentis vulgò persuaderent, hæc Hispaniæ cœpta eò tendere, vt se obedientiæ sacrosanctæ illius Sedis paulatim subduceret. Nihilominus huiusmodi suspicionibus haud datum fuisse locum in Pontificis animo, constanter rato, hæc omnia Regem latuisse: vbi verò ea ipsi innotuissent, cunctis remedia statim adhibiturum; præsertim eo tunc Christi Vicario constituto, à quo poterat sibi Rex polliceri ad suorum regnorum emolumentum quidquid Pontifici saluâ honestate ac dignitate elargiri liceret.

Voluisse

1560.

Voluisse igitur Pontificem Regi antevertere, & prius misso fororis suæ filio, & nunc Nuntio, qui post impertitam illi paternam ac studiosissimam benedictionem, ipsum de iis omnibus certiorum redderet, rogaretque, ne debita amplius officia protraheret, & debitam in ministris Ecclesiasticæ rei occupationem corrigeret: reuolueret etiam animo, à Pontificalis auctoritatis despicientiâ hæresim exoriri, & ex hæresi rebellionem. Silentium itaque imponeret Assessoris petitioni, eligeretque, pro eo ac fatius duceret, siue ut Nuntius consuetas facultates suas exerceret, siue ut Romam causæ mitrentur: amoueret iniecta vincula collectori in sui munera functionibus; ac restituendum curaret quidquid ministrorum manus præteritis Ecclesiarum spoliis contra ius collegerant. Edicta Ecclesiæ noxia resignaret; idque eò celerius, quò minus decebat, dum opus erat Synodum Oecumenicam ad extirpandas hæreses celebrare, tunc eas corruptelas in Hispania conspici, de quibus in generali Christianæ gentis conuentu agendum erat. Pari de causâ constitutum similiter fuisse à Pontifice Cardinalium cœtum, qui coram se frequenter conueniret ad Ecclesiasticos reformandos, antequam eorum sordes exponerentur in tam solemnem ac venerandum theatrum expurgandæ. Ex eadem instantis Synodi cogitatione omnem studium à Pontifice adhiberi, ut Episcopos induceret ad suas Ecclesias adeundas, ubi morum emendationem præoccupantes, ea saltem possent corrigere, quibus fortiori manu opus non esset, reliqua vero adnotare, quorum correctionem in Concilio sancendam curarent. Ab ipso Rege petere Pontificem, ad tam arduum ac salutare consilium perficiendum, valida auxilia, ac monita sapientiæ, quæ sibi polliceri non poterat ab iis Principibus, quorum vitio in eorum regionibus hæresis sese diffuderat; quippe qui pertimescerent quidquam agere aut loqui, quod contaminatis ipsorum subditis displiceret. Quoniam autem opus erat Concilio magnis sumptibus, & ærarium Apostolicum non exinanitum modò proxime superioribus bellis, sed oppressum ære alieno fuerat; ne grauaretur Rex omni ope fauere exactiõni spoliõrum Ecclesiasticorum, cum præsertim ad id inuitaretur à Pontificis beneuolentiâ, qui in præsens per ipsum Nuntium facultatem pro Cruce signatis Regi impertiebat; quique, habitâ potissimum ipsius Regis ratione, eius patrum tamquam Cæsarem honorificè agnouerat, Cæsareumque Oratorem singularibus benignitatis officiis exceperat.

Rex tarditatem suam in exhibenda Pontifici reuerentiâ prolixius excusauit; affirmavitque, duos iam ante menses destinatum à se fuisse

fuisse Oratorem suum ad id obsequij præstandum Comitem Tendilia, cuius postea cunctatio ex eiusdem morbo contigerat: numquam se animo latiori fuisse, quam in eiusmodi Pontificis creatione: semper se præbuisse, præbiturumque dum viueret, obsequentem filium sacrosanctæ Sedi, adeoque ipsi Pio non pro communi solum debito se obtemperaturum, sed ex benevolentia ac reuerentia quadam peculiari, quâ semper illum profecutus fuerat, ob conceptam à se opinionem de ipsius probitate atque integritate: proinde maiorem se obseruantiam obedientiamque semper exhibiturum erga præsentem, quam erga superiores Pontifices exhibuisset; tantique Patris consilio directum, omnem se daturum operam, vt bono cunctis esset exemplo, nedum vt quamcumque de se malam suspitionem detergeret. Et reipsâ paucos post dies obsequentissimas litteras suo chirographo ad Pontificem scripsit, quas paulò post Orator secutus est.

6 His vrbانيتatis significationibus quasi frondibus, res ipsæ tamquam fructus responderunt. Etenim de Nuntij potestate dixit: Grauiissimis rationibus persuasum, oportere illi Assessorem adiungi; eas verò se iussisse à Consilio communicari Oratori destinato, à quo postea Pontifici exponerentur, è cuius iudicio quid esset statuendum penderet. Verum quando iam tum Pontifex aduersam voluntatem denunciabat, eumque delegerat Nuntium, quo magis integrum, magisque sibi fidum Assessorem Rex designare nequisset, consensurum se, vt liberè consuetas ille facultates exerceret; interim verò de memoratis rationibus edoceret, quò eas Pontifici significaret, ob incertas Nuntiorum qui venturi erant condiciones. Velle pariter Regem, vt in posterum suo munere (quemadmodum præstitit) collector liberè fungeretur: & quod ad pecuniam antea à regis ministris exactam spectabat, recogniturum se quæ acta fuissent, mandaturumque id quod deceret probum & obsequentem filium Pontificis, cui sine fine pedem deosculabatur ob Cruciatæ concessionem, quâ contra infideles, & in Dei obsequium vteretur. Recogniturum se pariter sanctiones, cum detrimento Ecclesiasticæ iurisdictionis habitas, easque vbi conueniret reuocaturum; & si quid suis in regnis opus foret, ad auctoritatem Pontificis, à quo tam benigne ea sibi offerebatur, confugiturum. De Concilio, se negotij grauitate compelli ad responsionem maturius digerendam: rogatum se fuisse à Rege Christianissimo, vt ambo eius celebrationem à Pontifice conuinctim peterent; & accersitos à se complures viros doctos suæ ditionis, vt in tanta deliberatione ipsorum senten-

1560. tias audiret. Plurimos deinde dies eam responſionem Rex diſtulit, ac tandem reddidit, eaque comprobauit vt Synodus conuocaretur, tollereturque poſtrema ſuſpenſio, omnes ſuas vires largè pollicitus ad Synodum promouendam.

Varios Pontifex Nuntios extra ordinem miſit ad varios Chriſtianorum Principes, eandem celebrationem curaturos; prius ad Catholicos, dein, vt narrabitur, ad hæreticos. In Galliam perrexit Franciſcus Lancius Antiſtes Firmanus; in Poloniam Canobius, de quo infra. Sed potiſſima rei tractatio cum Cæſare habenda erat, cuius ditioes medelâ plurimum indigebant, & vnde erumpens eluuius aliorum regiones inundabat: quapropter alij Principes rem in ipſo repoſuerant. Ad Cæſarem itaque vrbaniſſimo nomine miſus eſt à Pontifice Marcus Siticus^e, ex Comitibus Altempſis nobilis Germanus, & à Pontificis ſorore natus, cui Caſſanenſem Eccleſiam Pius dederat, ex ipſius creatione vacantem, & aliâ tempeſtate Pappuram dedit^d: ſed ad Religionis negotia tranſigenda comes illi additus eſt Cornelius Muſſus Epicoſpus Bituntinus^e, ſæpius à nobis laudatus, qui ad cunctos Cæſaræ Familiæ Principes pretioſa ac pia dona deferret.

^e Apparet ex mandatis Nuntio Deſino traditis, infra afferendis.

^d 29. Maij, vt in Actis Conſiſt.

^e Totum eſt in litteris Amulij, 25. & 31. Maij, & primâ Iunij 1560.

Quod in primis Bituntini operâ intendebatur, fuit, vt Regem Bohemiæ Religioni reſtitueret, qui nouis erroribus aſperſus nihil videbatur, præſertim quod ſpectabat ad neceſſitatem Euchariſtiæ ſub vtraque ſpecie ſumendæ; atque ad id mirificè idoneus Bituntinus viſus eſt, quod in eo doctrina & eloquentia in vnum coaleſcebant, præualida ſanè coniunctio ad veritatem Fidei efficaciter inſinuandam. Et quoniam exiſtimabant Pontificij, in Maximiliano voluntatis impulſu iudicium deprauari, cum ſe ad Imperium electum in diſſideret, dum illi parti aduerſaretur, quæ tria ad electionem obtinebat ſuffragia, viribusque præpollebat, conatus eſt Nuntius ipſi palàm facere, plus eum fauoris opisque ſibi polliceri poſſe à Catholicis Principibus, tam exteris quàm Germanis. Ad quod fuerunt ab eo reſponſum^f, Cuilibet mortali commodo conſcientiam à ſe anteferrî eſſetatum, quod in ſe optimum, ſi ad rem ſubiectam falſo referretur, corrumpi poſſet in peſſimum; cum in comperto ſit, nefariis quibusque ſacrilegus pietatis clypeum obtendi, & verè cæni, *Sua cuique Deus ſit dira cupido*. Quare quemadmodum inter veneficia ea ſunt ſceleſtiſſima, quæ rebus ſanctiſſimis abutuntur, ita inter defectiones à recta Fide illæ ſunt maximè noxiæ, quæ ſacraſſima Dei & conſcientiæ nomina ad eas cohonestandas profanant. Atque vbi etiam rei ipſa error Principis in rebus Religionis ſolam eius mentem

^f In epiſtola Amulij, 10. Auguſti 1560.

tem inficeret, is planè deteriore illum redderet, si non ipsi, certe Republicæ; eâ ratione, quâ ex Philosophi doctrina perniciosior esset humano consortio is qui homicidia adulteriaque patratet, rarus hæc ipsa licere, quàm eorum nequitia probè conscius.

9 Paulò post Nuntius, qui apud Cæsarem resideret, missus est Stanislaus Osius Polonus, Episcopus Warmiensis, æternâ dignus memoria, cum ob ea quæ ipse scripsit ad Fidem tuendam in libris editis, tum ob ea quæ gessit ad eam firmandam in Concilio, cui interfuit & cum dignitate Purpurati & cum potestate Legati, desumpto ab eius Ecclesia nomine, Warmiensis appellatus. Extat narratio ab illo conscripta, & in Annalibus Abrahami Bzouij typis impressa, quæ complectitur res ab eo gestas cum memorato Bohemiarum Rege; Cæsaris primigena, quò noua sectæ falsitatem illi patefecerat. Nos verò ea narrabimus, quæ reportauit à Cæsare de reponendo Tridenti Concilio. Nodosæ super eo difficultates obiectæ sunt Osiò à Ferdinando, prius coram, deinde prolixo commentario explicatæ, ad Pontificem mittendæ. Hæc erat summa: Cognouisse Cæsarem ex Nuntio de Pontificis animo reuocandi Tridentum Concilij, ac de voluntate auscultandi quid ipse, quid etiam Reges Hispaniarum Galliarumque sentirent: immensam illi consilio commendationem esse tribuendam, cum vnusquisque fateretur, Synodum esse vnicam viam regiam, quâ militans Ecclesia ad optatam tranquillitatem deduci posset. Et quamquam sibi ad eò esset perspecta Pontificis sapientia, vt eum neque suo neque alterius cuiuspian consilio indignum agnosceret; tamen ipso ita postulante ea se expositurum, quæ in Dei gloriam animo reuoluerat; sed ita, vt cuncta Pontificis iudicio subderet.

g Ann. 1560. sub num. 60.

h Est inter Commentarios Burghe-
siorum.

10 Ac primò quidem: Optabile fuisse, vt hoc remedium multos ante annos adhibitum esset, quò tot clades, quæ rebus tum sacris tum profanis acciderant, euitarentur; satius tamen esse, serò quàm nunquam medicinam admoueri, cum Christiana Republica ad eò la- befactata ac perturbata schismate laboraret, vt sine celeri curatione externis viribus infidelium agrè posset obistere. Sed quantumuis rei conficiendæ fatageret Pontifex, molimen tamen operis annuo saltem spatio indigere; à se verò nihil diligentia prætermisum iri ad rem facilius peragendam. Velle se interim nonnullas difficultates proponere, summè arduas, vt ipse opinabatur, quas sperabat à singulari Pontificis prudentia dissectum iri, pro eo ac oportebat quò fructus è Concilio decerperetur.

11 Prima erat: Experienciâ constare, conducibili Christianorum

1560. Concilio communem Christianorum pacem opus esse. Idcirco cum inter Gallos & Britannos cœpisset bellum succendi, oportere, ut Pontifex siue per se siue per sequestros idoneos adniteretur illud extinguere; quandoquidem Britannia præcipuum quoddam membrum erat Christianæ Reipublicæ, quodque humores pessimos posset transfundere, eam curationem reliquo corpori præpedituros.

Altera erat: Concilium bis Tridenti inchoatum, breui tempore & sine fructu illic perfutisse, præsertim Principum penuriâ, qui aut præsentia aut legationibus ipsum & nobilitarent & confirmarent. Eorum itaque frequentiam à Pontifice curandam: Cæsarem in eo suis partibus haud defuturum; idemque sibi significasse Regem Hispaniæ se peracturum. Sed quid haberent in animo Reges Galliæ, Britannia, Lusitaniæ, Scotiæ, Sueciæ, Poloniæ, Senatus Venetus, aliique, sibi non liquere: opus esse propterea, ut Pontifex opportunè cum ipsis siue per se siue per idoneos sequestros ageret; & ubi Pontifex arbitraretur Cæsaris quoque operam impendendam, se illi, pro eo ac obsequentem filium decebat, morem gesturum. Quod ad Principes, Ordinesque Imperij spectabat, certum esse, Ecclesiasticos & laicos Catholicos conuenturos; eos verò, qui Confessionem Augustanam sequebantur, non nisi durissimis conditionibus impetratis, quas ipsi in postremis Augustæ Comitibus efflagitauerant, consensuros. Num autem tentandum esset armis subigere homines potentes, obstinatos, variis fœderatis munitos, eoque pacto Christianas nationes bello maximè periculoso peruertere, perpenderet Pontifex, quàm opportunum foret conditioni temporum, & prætermisso per silentium, quàm ægrè, quamque incommodè ipse Cæsar, angustiis quamplurimis obfessus, armorum exciret motum, vnde vocaretur in dubium ipsius fides, annis superioribus obstricta per publicam Germaniæ pacem: se quidem omni beneuolentiâ atque ardore eos ad Concilium inuitaturum.

Tertia: Synodo bis inceptæ graui detrimento fuisse Pontificis absentiam, quæ apud multos sanctionum auctoritatem eleuarat, cum tamen in priscis Conciliis compertum esset, quantum dignitatis præsentia Romanorum Pontificum ipsis attulisset. Quare oportere, ut in hoc recenti huiusmodi auctoramentum omnino non desideraretur.

Quarta erat de vrbe Tridentina, vbi Synodus euentu improspere bis fuerat coacta. Huiusmodi conuentus domicilio opus esse loci amplitudinem, vbertatem soli, populi Religionem, & situs oportu-

portunitatem ad cuiusvis nationis accessum. Nescire Cæsarem an cunctas conditiones enumeratas Tridentum complecteretur; imò scire, primâ conditione illud carere: proinde quoniam semper ditatum fuerat, satius esse in Germania Concilium celebrari, tamen Cæsar voluisset in præsentia de graui Pontificis ætate rationem habere, eumque ad longioris itineris incommoda nequaquam inducere; tamen se illi proponere, si fortè magis idoneam ille censeret Germanicam aliquam urbem, exempli causâ Coloniam, cunctis reliquis conditionibus præditam, multisque nationibus Christianis, & omnibus Imperij Principibus commodam, & quò Pontifex deferre se posset per Galliam ac Belgium, absque graui perpeffione molestiæ, & extra omne discrimen; vel, quò breuius faciliusque ipsi locum adire liceret, Constantiam aut Ratisponam eligi posse.

15 Quinta: Quamuis Cæsar, utpote obsequens Pontificis filius, non auderet rationem præscribere, quâ in Concilio res Religionis essent agitandæ; tamen studio prosperi successus se ob oculos illi ponere, Protestantes conqueri de nimia duritia, quâ Synodus antegressa in eos vsa fuerat, publicæ fidei tabulis haud sibi impertitis eâ formâ, quâ Bohemis concessâ fuerant à Synodo Basileensi, nec iisdem ibi satis auditis. Etenim cum illi articulos suæ Confessionis protulissent, quò Patres illorum falsitatem ostenderent, aut ipsis permitterent rationes suas Concilij Decretis obiicere, neutrum impetrauerant. Quocirca indulgendum ipsis in posterum, ut in eo sibi satisfaceret.

16 Sexta: Cum Pontifex animum præ se ferret resumendæ continuandæque Synodi Tridenti suspensæ, in hoc etiam præualida sibi obstacula obiici: non quòd promulgata Decreta impugnare aut debilitare mens esset; sed quòd huiusmodi continuatio fieri non posse videretur tum Protestantium causâ, qui absque dubio audiri velent de integro, etiam super articulis ibi sancitis; tum quorundam Catholicorum Principum respectu (Galliæ Regem indicabat) qui solemniter in eam Synodum protestati fuerant: proinde minime defuturum qui affirmaret, haud licuisse paucorum conuentui, cunctorum vniuersitatem obligare. Huc accedere, suspensionem ad duos annos decretam, iam octauum prætergressam esse, nullâ habitâ aliâ suspensione. Denique, ampliori gloriæ futuram Pontifici nouam Synodi, quæ sua integra esset, celebrationem, quàm pristinæ continuationem, in qua uti opus ipsum, ita laus magna ex parte aliorum foret.

Iam verò, quoniam tam ardua erat Concilij conuocatio, eiusque

1560. exitus tam ambiguus, cupere Cæsarem, audiri à Pontifice mentem suam de alijs adiumentis, quæ prætermissionem Concilij compendissent: maximè verò cum omnes Catholici nondum in ipsum propenderent, quorum nonnullis correctio non placebat; & in quouis euentu per annos plurimos maturefcere fructus non posset, & vrgenti indigentia tanta mora intolerabilis videretur.

Eo posito, tamen omnis caro esset corrupta, maiorem tamen quam in reliquis corruptionem agnosci in Ecclesiasticis viris, quod affirmarant multi sanctorum Patrum, post quorum ætatem Clerus melioris frugis non erat. Deformis in templis solitudo, plurima in sacris mysteriis socordia, plurima licentia in actionibus laicorum, perpetua scandala, causa potissima, cur vulgus in credendo laberetur: illinc propterea emendationem inchoandam. Validissimum ad Fidem illicitum esse præclaram docentium virtutem; huc admo- uendam à Pontificis dextera primam curationem, vt Ordo Ecclesiasticus pristino restitueretur splendori, nolitque alius esse, alius apparere, milites habitu, Clerici lucro, sed neutrum operibus: ad omnem à Cæsare suæ potestatis opem offerri. Postremo loco proponebat, videri laxamentum aliquod in seueritate Canonum expositi ab illius æui hominum imbecillitate, ac potissimum duabus in rebus, supra modum expetitis, à populo altera, altera à Clero: eas esse, vsum Calicis concessum laicis, & coniugium Sacerdotibus. Harum priorem haud pendere ab integritate Corporis Christi in qualibet specie, sed esse omnino penes arbitrium Ecclesiæ; cui vtilicuit id iure prohibere in Synodo Constantiensi, perinde postea, spectatâ diuersâ temporum conditione, licebat id ipsum concedere; nec à Cæsare illud sui gratiâ postulari, sed quò flagranti aliorum voto satisfaceret.

Alterum postulatum prosequeretur, conatus persuadere plurimis rationibus vxores Sacerdotibus concedendas; de quo ad finem Operis aliquid disseremus: ac demum narrabat, ab Archiepiscopo Salisburgensi, vnâ cum Synodo Episcoporum ab eo habita, se rogatum vehementer fuisse, vt duos hosce quos memorauimus abusus interdiceret populis hereditariæ sibi ditionis, ad ipsorum Dioceses spectantibus; se verò, quippe à primis vsque annis in huiusmodi rebus versatum, satis nosse, quid re ipsa confici posset. Quapropter quæ sibi difficultatem afferrent, se illis scripto significasse, quod pariter Pontifici communicabat, cupiens cum ipso agere pro eo quod obsequentem filium, & Catholicum Imperatorem decebat.

Hæc omnia Pontifici à se ita deferri, vt ipsius iudicio subicerentur,

rentur, ac potissimè quod ad memorata duo capita spectabat: ea 1560.
verò nec sibi à se deposci, nec suâ sententiâ comprobari; sed solùm
obiici perpendenda Pontifici, itidem ac sibi expendenda ab aliis
obiecta fuerant.

19 Cum hoc Cæsaris scripto misit ad Pontificem Nuntius aliud
quoque Augustani Cardinalis, summâ apud vtrumque Principem
in iis negotiis auctoritate. Significabat ille, Ea quæ proponebat con-
silia, à se fuisse decerpta è variis documentis magnorum virorum,
studioque Religionis præstantium. Duo laxamenta à Cæsare flagi-
tata, ante Synodum concedenda non esse, nec ad eam celebrandam
festinandum, tametsi Gallus extimularet, cum oporteret prius Ca-
tholicos Principes in vnum probè coalescere, vt ipsorum præsentia
viribusque Concilium communirent; idque potissimum agendum
esse à Germanis Principibus in præcedenti conuentu, vbi Prote-
stantes ad id compellerentur, & simul Catholici inter se coirent;
aliter Concilium despiciatui, furoriquè hostium ludibrium euasu-
rum. Inflexibili consilio in sola Tridentina mansione minimè persi-
stendū, ne subito in obstacula impingeretur. Eligi posse * Columbi-
num, urbem liberam in Alsatiâ, à Belgio, Burgundia & Lotharingia
haud longinquam, Tridento duplo ampliorem, regionibus Catholi-
cis, & penè cunctis Austriacis vndique circumseptam, & ob Rheni
propinquitatem, fertiliūque; prouinciarum, com meatu abundantem.

* Vu'gò
Colmar.

20 Ex hisce scriptis animaduertit Pontifex ¹, id quod decessoribus
acciderat sibi quoque contingere: nimirum, se antequam res insta-
ret vrgeri ad Concilium omnium stimulis, sed cum ventum esset
ad limen, nouarum cunctationum, nouarumque cautionum fræno
coërceri; cuius rei causam esse quamdam speciosam appetentiam
habendi Concilij, quo morbus iam insanabilis sanaretur, non quo
præceps humoris prauis fluxio sisteretur, & membra, quæ integra
erant, seruariantur; & ab hac eadem cupiditate allici ad eos imitan-
dos, qui ardentè cupidi intolerabilem sed immedicabilem poda-
gram curare, empyrica assument medicamenta, quibus aut manci
redduntur, aut conficiuntur. Etenim tunc pariter Pontifici propo-
nebantur eiusmodi Concilij conditiones ad hæreticos alliciendos,
quæ idem Concilium ipsis Catholicis lethale reddidissent, subdentes
quæstioni, tamquam falso obnoxias, antea actas sanctiones; quod per-
inde erat, ac fateri, futuras etiam falli posse, & vitalem omnem suc-
cum ab Ecclesia Fideque subtrahere: sed hominibus molesto bello
diræxatis consueta stultitiâ est, id à sociis fœderatis petere, quod ho-
sti communi gratum sit, & quo non tam reconciliatus fiat quàm in-
superabilis.

i Cuncta
constant ex
mandatis
Delfino
Nuntio tra-
ditis, quæ
sunt in Ar-
chiuio Vati-
cano.

Pontificis colloquia de Concilio, tum publica cum omnibus simul Oratoribus, tum priuata cum solo Veneto. Responſa ad Cæſaris libellum, miſſa per Delfinum Nuntium.

Differuit de hoc argumento Pontifex præcipue cum Marco Antonio Amulio, Oratore Reipublicæ Venetæ, apud ipſum degente, cui admodum fidebat, tum habitâ viri ratione, vti patuit, dum illum poſtmodum coëgit eam dignitatem admittere, quam tot mortales deperiunt; tum reſpectu Principis, cuius perſonam gerebat, quippe in huiusmodi negotiis ab omni vtilitatis appetentia remoti, excepto Religionis bono, & Chriſtiani generis concordia. Litteras ab Amulio ad Senatum datas, dum Oratorem agebat, è quibus haud parum lucis hauſi, luſtrandas accepi vnâ cum aliis commentariis à Bernardino Cardinali Spada, viro qui huiusmodi monumentorum locuples archiuum habet in ſua Bibliotheca, ſed alterum longè locupletius ac præſtantius in memoria, quique mihi tot ſtimulos ſubdidit, tot monita, tot adiuuenta ſuggeſſit ad hoc Opus conficiendum, quo Eccleſia Catholica defenditur, vt reuera poſſit eiſdem Operis auctor appellari non minus ille, dum meam manum impulit ac firmavit, quam ego, dum ipſâ calammum contractaui.

Has litteras Amulij, & alterius cuiuſpiam eiſmodi Oratoris, animaduerto Suauiter pariter innotuiſſe, cum varia ipſe referat ibi peculiari modo deſcripta. Sed duo inter me atque ipſum interſunt in eruenda narrationis materia ex inſpectis litteris: alterum, quod Suauiana chimicè ſtudet ab eo, quod ipſe tractat, ſolum extrahere quidquid fœculentum eſt, adeoque prætermittit quidquid idem Oratores ibidem apponunt ad commendationem deſenſionemque Pontificis: quemadmodum non ſolum patebit ex narratione, quam infrâ delibandam dabo, in illorum litteris contenta, ſed exempli gratiâ, ex iis, quæ ſcribit Amulius ad Senatum 6. Septembris anno 1560. his verbis: *Sereniſſime Princeps, in hoc Pontifice deprehenditur ingens amor communis boni, & optimus animus: quæ verba, & ſimilia, paſſim obuia in huiusmodi litterarum voluminibus, quali reguli, qui viſi venenum affarent, ſilentio obreguntur à Suauiter; in quo verè ſimul cum hac reliquæ omnes notæ liuidi, nullaque auctoritate præditi narratoris conſpiciuntur, quas Plutarchus obſeruauit in libello, De Herodoti malignitate.*

3 Alterum quo à Suavi discrepo in huiusmodi monumentorum
 vsura, est, quòd ipse in iis quæ proposito suo conducunt, plenissi-
 mam fidem tribuit his Oratorum litteris, etiam in rebus quas ipsi
 non visu sed auditu acceperunt, nullà aliunde comprobatione quæ-
 sita; quod à me minimè fit, nec fieri debet, nisi quando lux aliun-
 de peti non posset; tunc verò per cautam quamdam dubitationem:
 siquidem eos animaduertimus sæpè deceptos, non modò in arcanis
 negotiis; sed in patentibus; vnde super his etiam non rarò sunt ab
 ipsis reuocanda quæ prius suis Principibus significarant: idque in
 Amulij litteris frequens est. Exemplo fit: dum ipse ad Senatum
 scribit Carassensium captiuitatem, tametsi complures postquam ea
 contigit dies, ^a enumerat simul cum illis custodiã inclusos quosdam
 insignes Præsules; quod verum non fuit, & ipse die postero palino-
 diam cecinit. Sed ad narrationem.

1560.

^a 14. Iunij
 1560.

4 Amulio itaque exposuit Pontifex, semel publicè, & coram reli-
 quis Oratoribus, quod infra memorabo; sæpius verò priuatim &
 amicè ea quæ hie simul subiiciam, quò melius vnico obtutu cuncta
 lector adspiciat ^b: Velle Principes & nolle Concilium: expeti à
 Gallis conditiones, quæ planè videbantur à Protestantibus dictatæ:
 Hispanos sic illud amplecti, vt simul Cæsaris consensum vellent:
 ipsum Cæsarem timore concuti: expeti quidem ab eo Concilium,
 sed Lutheranorum offensionem formidari: responsa nimis ambi-
 gua reddi, & libellum ad se mitti, quem Pontifex Amulio commu-
 nicabat, petebatque tum ipsius tum Reipublicæ sententiam, sed
 per religiosum arcanum; re siquidem compertâ Protestantes trium-
 phassent. Adiecit Pontifex, A se optari sincerè Conciliũ, atque
 idcirco Tridentum proponi, bis iam acceptum: atqui si lactare ho-
 mines studuisset rerum oblatarum specie, electionem loci adduxif-
 set in medium; de qua priusquam inter omnes conuenisset, mul-
 tum temporis effluxisset. Non magis Tridentinam sedem quàm
 aliam à se appeti, dummodò tutam; sed tales non esse Germanicas
 vrbes: quapropter si eò iretur, verendum esse ne de Præsulibus ver-
 sus illi repeterentur, quos Federicus Oenobarbus protulit:

^b Litteræ
 27. Maij,
 3. Iunij, &
 13. Iulij an-
 no 1560.

*Centum Legati venient hucusque rogati;
 Papæ Prælati manent hucusque ligati.*

Præter Lutheranorum vires, potentiolem esse in Germania Maxi-
 milianum Bohemia Regem patre suo Ferdinando; & in Maximi-
 liano sinceritatem Fidei suspectam esse. Ac per eam opportunita-
 tem differendi de Concilij statione, Pontifex Amulium interro-
 gavit, An esset concessura Respublica, vbi Tridentum repudia-
 retur,

Pars II.

Cccc

retur,

1560.

retur, aliquam è suis vrbibus, quemadmodum alias consenserat de Vicentia.

Secundo loco difficultatem tetigit, obiectam continuationi Concilij, scilicet, hoc idem fore, ac res ab eo sancitas confirmari: aitque, Non modò ne apicem quidem esse mutandum in iis quæ ad Fidem spectabant, pro qua sanguis profundendus erat; sed neque pariter abrogandas sine auctoritate Concilij eas leges, quas Concilium tulerat; de quo similiter Oratorem sententiam rogauit. Aperte quidem affirmavit, velle se, vt omni sibi debitâ libertate Synodus frueretur; proinde saluâ capitum decretorum integritate, Sedisque Apostolicæ dignitate, statueret quidquid ipsa rectum censuisset. Si quid autem deberet ipse alicui restituere (auctoritatem fortasse indicans Episcoporum) se ad id præstò esse. Postremò, sumptionem Eucharistiæ sub vtraque specie laicis, & coniuges Sacerdotibus posse quidem à se concedi, quippe relaxationes legum dumtaxat Ecclesiasticarum; sed videri sibi, haud par esse vt huiusmodi sanctiones, in aliis Conciliis firmatæ, absque nouo Concilio deleantur: atque in hoc etiam ab Amulio petit quid ipse sentiret.

In primo capite satis ille Tridentinam Sedem commendauit; ac de vrbibus Reipublicæ suæ respondit, Incompertam sibi esse voluntatem Senatus; sed cum ab eo Vicentia concedebatur, re ipsa cum Turca bellum fuisse, adeoque cessasse tunc rationem, ne tanti molossi dentes irritarentur: nunc pacem cum eo à Venetis exerceri, quæ in quietem incolumitatemque totius Christiani Orbis, & Italiæ potissimum, redundabat: pronum esse Turcam ad suspensiones concipiendas, & fortassis etiam ad simulandas; quippe qui speciem quæreret, vt quasi prouocatus opprimeret: quare cum rumor ferret, in huiusmodi Conciliis agitanda esse fœdera aduersus Turcarum potentiam, è re Christiana non videri, vt Venetorum Reipublica, Christianorum propugnaculum, his periculis obuolueretur. Quamquam autem Pontifex ab eo peteret, vt sui Principis voluntatem exquireret, variis ille temporibus semper respondit in eandem sententiam; sed quasi ex se, & numquam nomine publico. Quocirca Pius vltra quàm ille loquebatur intelligens, subiecit, Sui mentis non esse, Venetam Reipublicam molestis obiectare. De non abrogandis sanctionibus Tridenti constitutis dixit Amulius, esse supra vires animi sui, de rebus tam celsis sententiam ferre; solum generatim se nosse, Aristotelem docere, latarum legum perpetuitatem adeò conferre Reipublicæ, vt expediat eas retineri, etiam cum à principio illas condere nequaquam profuit. Denique de duabus

e Constat ex
variis eius
litteris ad
Senatum.

bus relaxationibus, quas Cæsar petierat, Amulius responsionis loco Pontificem est percontatus, num per eas postea hæretici ad Ecclesiæ sinum redituri essent. Cui Pontifex: Id se minimè credere, quando ne ipse quidem Cæsar huiusmodi spem faciebat: cum autem id emolumenti non prænosceretur, nec oportere sine Concilio tam grauem in ritibus & disciplina Ecclesiastica mutationem admittere.

7 Pius, præter hæc colloquia cum Amulio, manè tertio Iunij cunctos Principum Oratores accersit^d, excepto Gallo, quicum ait se collocutum seorsim, ne controuersie potioris loci ansam præberet. Illis exposuit memoratam cogendæ Synodi Oecumenicæ necessitatem, & quæ paulò antè recensuimus, pro ea parte quam auditorum conditio opportunam suadebat. Adiecit, Nolle se propriam nationis Synodum in Gallia, propterea quòd alteram etiam sibi uoluisset Germania, & quæcumque Prouincia pro suo arbitratu; unde non refarcitum Ecclesiam, sed discissum iri. Iam verò cum Synodus Oecumenica sine Christianorum Principum consensu celebrari non posset, cunctis se quid ipse uellet significasse, & in animum inducere, cunctos etiam sibi consensuros: tamen fuisse tunc accersitos Oratores, ut ad suum quisque Principem ea de re scriberet, & quid ille decerneret, clarius referrent; ac proinde, si tantum opus aliquorum causâ subsisteret, scirent reliqui, cui imputandum, ne eâ sinistra famâ Pontifex oneraretur. Omnes consilium commendarunt: solùm Cæsareus difficultatem insinuauit de Tridentino domicilio; & Vargas, qui, absente morbi causâ Tendiliæ Comite, interfuit, prolixam quasi enarrationem habuit de Conciliis, eorumque natura, disputans de Oecumenicis, & de propriis nationum, in quæ pluribus inuectus est, adeoque oblique in Gallos ipsa appetentes. Verùm, perinde ac vsuuenit in cunctis dotibus, quarum ostentatio intempestiue adhibetur, Vargas potius scommata tamquam vanus, quàm laudem tamquam doctus reportauit.

8 Intelligebat Pontifex, deliberationis summam ad Cæsarem redigi, cui tandem reliqui rem committebant. Statuit itaque ad illum mittere eam ob causam alterum Nuntium, qui Osij studio ac sapientiæ adiuuaret natiuam dexteritatem, comparatamque experientiam in ciuilibus negotiis, etiam super iisdem argumentis, & cum iisdem Germanis, ut si aduerso casu in eam rerum tractationem is à Cæsare discreparet, posset adhuc manere Osius integrâ beneuolentiâ, & operam nauare probitate ac doctrinâ recuperandis hæreticis, & Catholicis confirmandis. Ad id peragendum selegit Zachariam

^d Litteræ Amulij ad Senatam, eodem die.

1560.

chariam Delfinum Episcopum Pharensem, qui, sicut narratum est, Nuntium ibi egerat Iulio & Paulo IV. sedentibus, charus Ferdinando, cuius ipse res gestas apud Pontificem demortuum excusauerat, pendente controuersia, honorandus necne is esset à Pontifice tamquam Cæsar; adeo ut Delfinus post suum in Urbem reditum honorificis Cæsaris litteris fuerit nouo Pontifici commendatus.

e Mandata
sunt in Ar-
chiuio Va-
ticano.

Iniunctum illi est, ut omni ope studeret palam facere Cæsari necessitatem restituendi Tridento Concilij: cunctos illi urbi semel consensisse; præter eam singulas disputationibus, discordiis, cunctationibus subiacere: reliquos Principes accepturos fortasse non esse urbem in sinu Germaniæ; & ubi acciperent, ne ipse quidem Cæsaris in eo commodum reperiri. Etenim cum in ea regione validiores essent hæretici quàm Catholici, possent illi hos in Concilio cogere ad declarationem aliquam sibi conducibilem; cui si Cæsar indulgeret, infensos sibi Principes Catholicos redderet, suum nomen contaminaret, suam animam perderet: sin obisteret, aleam subiret accipiendi grauiorem à Protestantibus plagam, quàm antè Carolus V. cum alia ipse regna non obtineret, unde sibi confugium & arma præstarentur. Liquere iam quid intenderent, sibi que arrogarent hæretici, Synodum videlicet Ecclesiæ consuetudini dignitati que repugnantem; adeoque ubi in locum illis acceptum ea cogeretur, nihil id profecturum ad ipsos in Concilium alliciendos; quin potius ad porrigendam eisdem opportunitatem, ut in schismaticum illud corrumperent. Tridenti remanere Concilium, quoniam ad præstolandum belli exitum suspensum fuerat, adeoque soluto nunc bello suspensionem solui. Protestantes qui Synodum adirent, omni comitate acceptum atque auditum iri: sperandum esse, aliquem ex illis, appetentem pacis, conuenturum, & exemplo exhibitæ huic charitatis alios pariter subinde accessuros, quibus unitas, non euersio Ecclesiæ cordi esset. Si operâ Ferdinandi Concilium retardaretur, minus propterea eundem gratum futurum duobus Regibus, operis celeritatem flagitantibus; Pontifici, qui eius & necessitatem pernoscebat, & desiderio flagrabat; & ipsis demum Protestantibus, quorum gratiâ id postulabatur: si siquidem suis in conuentibus Synodum petiissent conducibilibus sibi conditionibus, iisdem que Cæsaris conscientiæ & auctoritati repugnantibus; adeoque necesse haberet, ut eos per repulsam à se auertos redderet; neque tunc quasi clypeum præstò illi futurum apertum Concilium Oecumenicum, sine cuius consensu nihil innouare liceret.

De securitate Tridenti; posse illam expendi aut Catholicorum 10
aut

aut Protestantium habitâ ratione : Catholicos illâ fruituros ob vires Cæsaris, Ducis Cliuiensis, Bauarici, cunctorumque Principum Ecclesiasticorum, & ob propinquas Gallorum suppetias; atque à Pontifice neruos omnes ditionis Ecclesiasticæ, vitam ac sanguinem suorum confanguineorum exhiberi, eundemque curaturum fœdus Italicorum omnium Principum, ad sacrosanctum illum Conuentum defendendum : Protestantibus verò nihil esse verendum in vrbe Tridentina, ad Germaniæ portas sita; sed quò ipsis tutius cautum foret, amplissimas quasque publicæ fidei tabulas, quibus abundè illis satisfaceret, offerri; quin etiam velle Pontificem, vt non modò ipsi audirentur, blandiusque haberentur, sed vt Synodus iisdem, quantum conscientia ferret, indulgeret, concessâ illi plenissimâ libertate de cunctis eorum postulatis agendi.

11 Denique quòd ad reformandam disciplinam spectabat, nullam à Pontifice sine linea ducta prætermitti diem: sed nusquam melius id perfici posse, quàm in Concilio, in quo vbi censeretur in ipso Pontifice aliquid huiusmodi desiderari, libenter ipsum se reformari passurum, suoque exemplo reliquos præcessurum. Addebatur Nuntio: quò remouerentur à Cæsare omnes illecebræ, quas Politici consiliarij, humanis ducti rationibus, illi obtrudebant, studeret ipse palam eidem facere, satiùs fore, ad conseruandum in Austriaca familia Imperium, Catholicis quàm Protestantibus adherere, hoc namque posteriori modo etiam si filius eligeretur, non tamen eius electionem probaturum Pontificem, nec fortasse Catholicos Principes, nec in primis Ecclesiasticos Germaniæ, qui de alio sibi Principe prospicerent. Ac de cetero, Septemuiros hæreticos tametsi potentiâ, non tamen numero præstare Catholicis; & in electione suffragia numerari, non vires expendi.

12 Vbi Cæsar his rationibus haud acquiesceret, Tridentique Synodum recusaret, Nuntius modestè contestaretur; Non licere Pontifici citra Diuinam offensionem deesse necessitati votisque ceterarum nationum, quæ nouis hæresibus perturbatæ periclitabantur; proinde Synodum alibi in Italia coacturum; obsecraretque Cæsarem, vt suis certè Oratoribus eam cohonestaret. Denique vbi aded is obduresceret, vt cuiuscumque seu Tridenti seu in Italia Concilio repugnaret, vehementerque deposceret duo, de quibus diximus, laxamenta, morumque emendationem; ipsi Nuntius denuntiaret, Sicuti Pontifex reuocaturus non erat superiorum Pontificum concessiones de duobus illis articulis (indicans id quod Lippomanus & Bertanus indulserant, per facultates Pauli III. in Germaniam delatas)

1560.

tas) ita neque ipsum decere ultra progredi, nisi ex sententia cunctarum nationum, cunctorumque Christianorum Principum, ad quos articuli spectabant, ob ea quæ inde deduci possent, ac potissimum ob exemplum. Quamuis enim illi articuli Ecclesiastici iuris essent, adeoque liceret Pontifici ex plenitudine iurisdictionis eos concedere; tamen cum de ipsis in antea actis Conciliis actum fuisset, ab honestate postulari, ne id per se solum ipse præstaret. Ad eos igitur articulos, omnemque aliam morum correctionem statuendam, habere Pontificem in animo, quatuor Episcopos cum aliquot Theologis selectis ex qualibet prouincia accersire, & ex eorum consilio emendationis leges edere, tum communes cunctis Clericis, tum proprias, pro cuiusvis regionis opportunitate.

Hæc à Pio tradita sunt Delfino mandata, iniunctumque, ut fauorem negotio conquireret à Ducibus Bauariæ; ab Archiepiscopo Salisburgensi, ac reliquis Principibus Ecclesiasticis; atque ut cuncta cum Lunensi Comite, Oratore Hispaniæ, per intimam fiduciam communicaret; sed quoad minimè posset cum Rege Bohemiæ: sensa tamen religiosa eidem insinueret operâ vxoris, quæ Philippi Regis soror erat. Usque adeo remunerari homines cupit Deus, ut quâ ipsi ad id sibi ius comparent, non dedignetur se illorum quasi opè in sua causa indigum præbere.

CAPVT XV.

Cardinalium creatio. Moroni absolutio. Montanus Cardinalis, & Caraffenses in carcerem coniecti: eorumdem causæ series, & exitus.

INter ea quæ Pontifex cum Principibus foris agitabat, magis conspicua ab eodem Romæ gesta minimè prætermittam. In his primum locum obtinuit trium in Purpuratos coopratio. ^a Ex his vnus fuit Ioannes, Cosmi Ducis filius, cui præter reciprocam beneuolentiam, Marchionis Maliniani causâ in expugnatione Senensi contractam, gloriabatur Pius beneficiis illi se consanguineum ostentare: reliqui duo, alter sororis filius, alter sobrinus eiusdem Pontificis, Carolus Borromæus, & Ioannes Antonius Sorbellonius: Borromæo supremam tribuit auctoritatem in Aula, siue ad hoc impelleretur à præcellenti viri virtute, quæ non flores modò, sed fructus in annorum vere proferebat; siue arcanum esset opus Diuinæ prouidentiæ, quæ vellet in ingentem Ecclesiæ vtilitatem vertere illud opus, quod Petri successori caro & sanguis reuelabat.

Paulb

^a 31. Ianuarij, in Actis Consistor.

2 Paulò post in causa Moroni Cardinalis prolata sententia est. Habes, opinor, lector in memoria, exercitas fuisse à Pio in minori Præfultis conditione partes Prolegati Bononiensis sub Morono; quod coniunctionis genus quemadmodum sæpè animos seiungit, cum inde fit vt inferior superioris vitia deprehendat, asperitatemque patiat; ita è diuerso eos connectit, cum efficit, vt virtutem introspeciat, & comitate fruatur, quod tunc euenerat. Quapropter postea in ordinis æqualitate intima necessitudo perstiterat, quam vnitas etiam patriæ nutrietat; ac demum aucta Pij dignitas amorem in eo auxerat erga Moronum, qui illam flagrantissimè promouerat ^{b. In Comitibus.} Optabat idcirco Pontifex, in eo præclaro viro notam, ab enormi ac publica criminatione inspersam, abstergere. Sed quò magis in aperto patebant huiusce benevolentia stimuli, eò cautius ipsi erat agendum, vt res cum integra vtriusque dignitate perficeretur; adeoque palàm fieri oportebat, in ea quæstione, in qua nimia pietas fuisset impietas, nihil tribui aut patriæ aut amicitia, sed cuncta iustitiæ. Quare ex iis Purpuratis, quibus Paulus causam commiserat, duos selegit Pius, in maximo cunctis pretio ob integritatem, nec minùs ob excellentiam in altero Iurisprudentia, in altero Theologia. Hi fuere Puteus, & Ghislerius tunc supremus Quæstor, ac postea Pij successor.

3 Perspectà igitur ab his accuratè causà, iidem eam ad Pontificem retulerunt: ex quorum relatu, aliorumque insignium Doctorum iudicio, Pontifex in hanc sententiam venit, ab eorum vnoquoque signatam, eamque per Ptolomæum Gallium, qui tunc Pontifici à secretis erat, ac postmodum Cardinalis præclari nominis, à patria Nouiocomensis vocitatus, in Senatu recitari iussit: *Coniectionem in custodiam Moroni Cardinalis, fortasse iussu Pauli IV. peractam, ne minimo quidem iudicio precedente contigisse: & inquisitionem, & cuncta cause acta fuisse irrita, iniqua, & iniusta: præsertim quia præscripta in Vaticanis Comitibus forma, & necessaria in causa aduersum memoratum Cardinalem, seruata non fuerat. Præterea ex ipsis actis non modò nullum fundamentum ad illum damnandum apparere; sed ne vllam quidem in ipso tenuem suspicionem Fidei non rectè: quin ex defensionibus pro illo habitis constare oppositum, expensis & verbis ipsius & rebus gestis, & perpetuà de eodem proborum & Catholicorum omnium existimatione; atque idcirco à Pontifice tamquam innocentem eum absolui, perpetuo silentio Fiscii Procuratoribus iniuncto.*

4 Ad hoc iustitiæ facinus, quod vni Cardinalium fauit, adiecta sunt duo, quæ tribus aliis ex eodem Senatu offecerunt. Prius in Mont-

1560.
c 27. Maij
1560. ex
epist. Amulij
ad Senatum.

d Litteræ A-
mulij ad Se-
natum, 1. Iu-
nij 1560.

e Litteræ
Amulij ad
Senatum,
20 Iulij
1560.

f 23. Septem-
bris 1561.
ex Diatio.

Montanum, qui acutus à Pontifice, ac postea veritus ipsum ad-
ire, in Æliam arcem coniectus est^c. Hic iterfaciens, ob contu-
meliam à quodam caupone eiusque filio sibi illatam, iuuenili furo-
ri temperare non valuit, quò minus vtriusque vili sanguine manus
ac fœdius Purpuram inquinaret. Quamobrem Pontifex haud multo
post habens ea de re sermonem cum Amulio^d, dum pro more
rationem amicè reddebat seueritatis suæ, & in reo ferociam eius-
modi detestabatur, illud Virgilij attulit:

Natum ante ora patris, patremq; obruncat ad aras.

Atque arreptâ hinc opportunitate, plures alias impudentes corru-
ptelas illius indigni Purpurati recensuit. Sed hic præcipuum cri-
men postea in quæstione ac defensionibus excusauit, causatus, eadem
filij culpâ quidem non caruisse^e, sed non fuisse intentam, nec dolosam, ut
Iurisperiti loquuntur: propterea quòd ipse contumeliâ ab illo la-
cessitus, studuerat lato solum ense hominem cedere, verum se in-
uito eum ensis punctim vulnerauerat: & de parente, qui ad se ve-
niscendum accurrerat, ostendere nisus est, eadem fortuitam fuisse,
ob minimè voluntariam dispositionem sclopi, quem ad latus Mon-
tanus gestabat. Quocirca post sexdecim menses in custodia trans-
actus egressus inde est^f, multis prouentibus Ecclesiasticis multatus,
& ad celebris Monasterij Cassinatis solitudinem relegatus.

Alterum exemplum seueræ iustitiæ per eos dies à Pio præstitum, quod
duos Purpuratos, patruum & fratris filium inuoluit, tribior
quædam tragedia fuit, per illustriores personas & plures actus exhibita.
Quapropter cum eius euenta plurimum sermonis exciuerint, posterisque
reliquerint, nec ingrata, nec omnino aliena digressio erit, in iis quæ ad res per Pontifices gestas attinent, si pauculis in
paginis hîc eam exponamus. Eiectus ad Solium Pius, operâ potissimum
Caraffæ Cardinalis, temperauit initio suum apud animum
recenti beneficij fragrantia fœtorem, afflatum à multis enormibus
ab eo Cardinali patratis facinoribus; quare legauit, sicuti narra-
mus, in Hispaniam peculiarem Nuntium, Caraffæ addictum, eique
in mandatis dedit, ut Cardinalem, vniuersamque Caraffensium fa-
miliam Regi commendaret. Ad quod pronior etiam fuit, quoniam
Vargas, Philippi Regis Orator, de Caraffa Cardinali magnifica-
tius loquebatur, perinde quasi de viro Aula regis gratioto: ad id
verò impellebatur Vargas, propterea quòd in eo gradu fuerat à Re-
ge collocatus studiis potissimum Caraffæ, eiusdemque operâ meri-
tum consecutus, quòd Pontificem Regi acceptissimum obtinisset.
Iam verò mandata Nuntio tradita à Pontifice maiorem effica-
ciam

ciam traxere ab ardore benevolentis executoris, qui & Regi & Al-
bano Duci significauit Pontificis animum, in eam familiam ma-
gnoperè propensum; ostenditque, in peractis Comitibus Pontificem
à Caraffa mirificè deuinctum fuisse beneficio, eundemque Caraf-
fam Regis gratiam sibi egregiè promeruisse.

1560.
g Cuncta
constant ex
citata epi-
stola Nuntij
ad Pontifi-
cem, 22. Maij
1560.

6 Cum hisce Carassensium commendationibus copulabantur que-
rimoniarum in Marcum Antonium Columnam, quod postridie Pon-
tificis electionis Palianum fuerat ingressus: cohibitam à Pontifi-
ce fuisse iustam indignationem, ne primum Pij IV. iudicium con-
tra Philippi Regis clientem exerceretur: poscebat tamen Nuntius
obseruantiam pactiorum, quæ de Paliano cum Paulo conuenerant,
reddita Duci compensatione, oppidoque penes virum ex pactorum
sententia idoneum collocato. Vbi Rex mallet ab huiusmodi pa-
ctiorum recedere, Palianum relinqueret in libera potestate Pontificis,
legitimi domini, qui pro eo ac ius postulabat, arbitrato suo de il-
lo statueret.

7 Hæc Nuntij studia, Regi ac ministris adhibita, difficultatem
modicam offenderunt, quod spectabat ad Cardinalem, ad quem
solum noua erga Pontificem Regemque promerita coarctabantur.
Quare concessa illi fuit prærogatiua natalium Hispaniensium,
antea eidem promissa; cuius vi posset ibi Cardinalis obtinere Ecce-
lesiasticam pensionem, quâ octo scutorum millia annis singulis pende-
bantur, præter alteram duodecim millium, ipsi à Rege destinatum
Bruxellis, eaque prærogatiua non indigentem. Sed grauis comper-
ta est indignatio in Paliani Ducem, quod, sicuti ferebatur, adhuc
ille perduellem se in Regem gerebat, haud cessans interesse aduersæ
factionis consiliis, curaueratque ut ipse includeretur in pacificatio-
ne à parte Gallorum, retento S. Michaëlis torque, studiumque
Gallicarum partium professus, contra quam probo Regis subdito
fas esset: atque ex altera parte sibi persuadebant Hispani, ho-
minem sicut promerito, ita iure pariter carere. Etenim cum
Rex præscripto tempore, quæ per pacta conuenerant illi obtulis-
set, accepta ab eo non fuerant, non declarata Pontificis voluntas,
non collata fido arcis Præfecto stipendij portio, ex pactis debita, ac
proinde omnem in Rege obligationem extinctam arbitrabantur.
Verumtamen viuida vis Nuntij, utilitatem Apostolicæ Sedis in eo
prætertentis, obstacula superauit, responsumque propitium obti-
nuit, quod Romam delatum est reditu Fabritij de Sanguine, nobi-
lis Neapolitani, Carassensium studiosi, atque ad Hispanicam regiam
missi tamquam Pontificis familiaris, ad eorum transigenda ne-
gotia.

Pars II.

D d d d

gotia.

1560.

b Litteræ
Farnesij Car-
dinalis ad
Ardinghel-
lum, Matriti-
um, 29. Dec-
embr. 1559.

i Obedien-
tiam præsti-
tit 16. Maij,
ex Diario
Magistri ca-
rimoniarum.

k Extant om-
nia in narra-
tione tradita
Prospero
Sanctacru-
cio, nouo
in Hispania
Nuntio.

l Litteræ A-
mulij ad Se-
natum,
28. Iunij,
& 17. Iulij
1560.

m 11. Martij,
anno 1561.
ex Actis
Consistoria-
libus.

n Vita iam
nominata
Sanctacrucij
Cardinalis.

gotia. Quamobrem cum is apud Caraffam Cardinalem magnam auctoritatem obtineret ^b, eam impenderat in Comitibus Vaticanis ad ipsum in Regis clientela continendum, impellendumque ad Primum extollendum. Eius etiam missionem comitatae sunt studiosae commendationes Farnesij Cardinalis, existimantis id quoque in dignitatem & emolumentum Regis cessurum.

Sed postea, tamen Romae in eodem munere Vargas persisteret, cum memoratus Tendiliae Comes aduenisset ⁱ, ut amplioris dignitatis Orator, ita maioris auctoritatis, ac recentiori notitia praeditus de Regis mente; fama est, eius opera innotuisse Pontifici, per ea quae postremo egerat in Regis gratiam Caraffa Cardinalis, delectas apud Regem non esse longe grauiores eiusdem offensiones. Quare licuit Pontifici se illi detegere, iratumque in Caraffenses animum patefacere ^k, ob tum vetera tum recentia Cardinalis Ducisque facinorae atque animaduersis paribus in Hispano sensibus, aiunt, praecipue à Pio fuisse communicationem horum negotiorum cum Reuerta, quippe in iis minus fido; simulque destinatum ab eodem, ut de illis ageret suo nomine cum Philippo Rege, Prosperum Sanctacrucium ^m, Romanae Rotae Duodecemuirum, & Chisiamensem Episcopum, quem saepius memorauimus designatum in Lusitaniam Nuntium, iussumque eâ opportunitate transire per Aulam Hispanicam, quod postea misit Campeggium ⁿ, Bononiensem Antistitem: quamquam mox, siue ob ingentia promissa, quibus suam operam Reuerta pollicitus est Pontifici Pontificiaeque familiae profuturam, siue quod ille gratior peritiorque Regis in Aula videretur, eò illum remisit, iussis Campeggio Nuntium ordinarium in Lusitaniam pergere, & Sanctacrucio in Galliam, cuius peritiam sedente Iulio sibi comparauerat. Verum de huiusce negotij cura in Hispania Sanctacrucio demandata, ne verbum quidem haberetur in memorato commentario, quo suam ipse vitam scripsit summâ narrandi libertate, detectisque arcanis longè profundioribus, maiori que discrimini obnoxiiis. Quocirca tum ex iis tum aliunde non leuis oritur in me suspicio, id omne, recitatum à compluribus, fuisse potius ex verisimilitudine creditum, quam ex certa notitia acceptum. Atque idem existimo reuera de impensa aduersus Caraffenses opera, exceptâ permissione ab Hispaniae Rege, à cuius voluntate tam ardentè firmiterque Vargas Orator minimè recessisset. Comperio quidem longè alias animi affectiones visas esse in Tendilio, utpote propriis Caraffensium beneficiis haud obstricto, & ob illatas vniuersè iniurias nationi suae malè affecto. Quare vbi primum hic Ro-

mam attigit, acutiores quidam suspicati sunt, infaustum aliquid in Caraffenses agitari °, cum Vargæ Tendilius parum fidere videretur, & illius hospitium recusasset; ex altera verò parte in ædibus Pontificiis fuisset exceptus, & arcana colloquia cum Pio frequenter haberet, & cum interim tum ipse tum Pius elatori supercilio in Caraffensium familiam se gerent. Numquam tamen desit Vargas Caraffensibus opitulari ad postremum vsque ipsorum damnationis diem °, professus, in eo se Regis emolumenta ac iussa prosequi. Quare die quadam, cum hic in Aula Pontificia ea de re à Marco Antonio Columna carperetur, iracundè respondit, & acerbiora inter eos verba iactata sunt.

9 Noua Caraffensium delicta partim patrata fuerant post ipsorum casum viuento Paulo, partim Sede vacante. Sed postremum, quod eos præcipites egit, post assumptionem Pij commissum. Dum Paulus viueret, à Duce Paliani confossus pugione fuerat Marcellus Capicius, eius consanguineus ac familiaris, conuictus, confessusque, prout ferebatur, suo tum ore tum scripto, herum suum à se fuisse proditum, habito cum eius vxore concubitu, dum hic in exilio ab erat. Ea de cæde Paulus IV. à Cardinali Neapolitano edoctus, nihil crimen vindicauit, solum percontatus est, quid de vxore Ducis actum esset. In ea tunc vterum gerente proli parcebatur à viro partum præstolante; dein habitâ ratione, quòd ea proles ex alio quàm ex maritali semine fuisset concepta, mater vnà cum foetu, septem iam menses vterum gestans, interfecta est; quem foetum Fiscus Procurator in cadauere, à se postmodum eruto, reperit. Ea porrò cædes Sede vacante Ducis iussu peracta est °, ad idem impulsu, uti rumor tulit, litteris Cardinalis: iussum verò perfecerunt Comes Alifensis, mulieris interfectæ frater, & Leonardus de Cardine, ipsorum consanguineus: quamquam maritus illud sibi dedecoris priùs ab vxore promeruerat, introductis ad coniugalem vsque torum meretricibus: præterquam quòd Fiscus Procurator, ut homicidiorum noxam in Duce prægrauaret, tueri studuit, adulterij crimen in muliere non fuisse probatum. Tandem post creationem Pij tentauit Dux in oppido suo Gallezio acta quædam formare, quibus Marcus Antonius Columna insimularetur, quòd ipse Ducis cædem seu ferro seu veneno molitus esset, & reipsa huiusmodi quæstio habita est in quendam Marci Antonij clientem: quod vbi Romæ innotuit, eò confestim est missus iudex delegatus, qui homines in carcere detentos vnà cum actis in Urbem deferret.

10 Iam verò dum Caraffa Cardinalis agebat cum Romanæ Curie
 D d d d 2 magi

1560.
 ° Litteræ Amulij Oratoris ad Senatū Venetū, 20. Maij, & 1. Iunij 1560.

p In litteris Amulij, 29. Iunij 1560. & in epistola eius, qui ipse erat à secretis, ad Rempubl. cam, 7. Martij 1561.

q Est in compendio actuum causæ aduersus Caraffam Cardinalem, apud Burghesios.

1560. magistratibus, magna ex parte à nouo Pontifice nondum mutatis, adeoque sibi obstrictis, quippe à se creatis quòd causa sibi ex voto procederet, vnum à se auersum expertus est, quòd ipse in imperio se illi aduersantem ostenderat, & quantum ex commentariis illius temporis colligo, in seuera eum custodia detinuerat. Fuit hic Alexander Pallanerus, Fisci Procurator, qui de re Pontificem sic edocuit, vt is conici in carcerem eodem tempore iusserit Caraffam Cardinalem, Ducis fratrem, & eos qui patratæ cædis participes fuerant. Id incidit in diem septimum Iunij, dum Cardinalis in ædibus erat Pontificis, Senatum ingressurus. Captus pariter fuit Cardinalis Neapolitanus^f, Pontificij fratris nepos, quòd ipsi imparetur, ad extremos Pauli dies sibi ascuisse pretiosa quædam ex Pontificia suppellectile, & curauisse obsignanda aliquot diplomata in rem suam ab eo qui à secretis Pontificis erat, iniussu moribundi Pontificis. Eius causam præcipuè defendit Marcus Antonius Borghesius, egregius Aduocatus, idemque parens Pauli V. Pontificis, qui grati animi causâ nomen sibi desumpsit à Paulo IV. cuius ætate illius familia feliciter Romæ confederat. Atque ab hoc Marco Antonio, auo suo, nomen inditum est alteri Marco Antonio, Sulmonis Principi, qui viuit in præsentia, & selectissimis commentariis abundè locuples, per benignam eorum communicationem huic nostro Operi haud parum adiumenti contulit. Verùm Neapolitanus Cardinalis post miserabilem suorum patruorum exitum centum aureorum millibus multatus est, quemadmodum ex transcurso in eiusdem electione indicauimus: quod onus tamen reuocatum fuisse quâ gratiosâ diminutione Pontificis, quâ voluntariâ collatione Collegij, quâ etiam communi commiseratione populi, breuè tamen mœsticia oppressum ad sepulchrum traxit.

^f 13. Iunij, ex epist. Amulij ad Senatum 14. in qua, & in epist. die 15. altif que fusè exponuntur crimina obiecta duobus Caraffensibus Cardinalibus à Pontifice, ab eo que subinde Amulio communicata. [¶] Acta Confist. 13. Iunij, & sententia reuocata Pij V. ^{*} Epist. Amulij ad Senatum, 13. Iulij 1560.

Sed ad grauiora aliorum infortunia reuertamur. Eam hominum inclusionem in custodia, eiusque peragenda causas magnâ animi ægritudine ac fletu retulit Pontifex in Senatum: omnium causa peculiari mandato commissa est Hieronymo Federico, Sagoneni in Corsica Episcopo, Romæ Governatori^u, adiectis, quod spectabat ad Cardinalium quæstionem, octo grauissimis eorum collegis. Non distulit Pontifex (is certe rumor de quo diximus increbit) per Sanctacrucium ea de re Philippum Regem certiorum reddere. Cùm autem interim contigisset, vt Canobius, Romam à Nuntio Reuerta missus ex Hispania 19. Iunij, adeoque dum catastrophæ Reuerta ignorabat, renuntiaret Pontifici quæ in ipsius gratiam Philippus Caraffensibus concesserat, Pius non mediocriter exca-

duit, negavitque se unquam iussisse ea peti. Sanctacrucius verò reuirtit postea, quæ ipse tractabat in Hispania, communicare cum Reuerta, id ægerime ferente. Significauit itaque Pontifex Regi per Sanctacrucium, fuisse Reuertam prætergressum mandata in æstu commendationum, quæ potius ab aliis quæsitæ, quàm à se sponte commissa illi fuerant: sibi ad eam vsque diem haud licuisse, ob Nuntij Oratorisque conditiones, se Regi plenè patefacere; eidemque lustranda tradidit duplicis causæ acta, ætate Pauli operâ Caraffæ Cardinalis confecta: in quorum alteris constare videbatur ex Abbatibus Nanni confessione, eum Romam venisse, iussum à regis administris veneno insidias Cardinali tendere; vnde Nannus tum huius tum aliorum criminum causâ capite plexus fuerat: in alteris, quorum erat inscriptio, *Contra Philippum Regem*, continebatur confessio Cæsaris Spinæ Calabri, tamquam Romam missi ab eiusdem Regis ministris, & cum ipsius mandatis, ad Cardinalem interficiendum; atque huius sceleris nomine fuisse Spinam laqueo necatum. Atque vnâ cum his habebantur in illis actis alia indicia insidiarum, quas Cæsar & Rex Pontifici & Cardinali moliti fuerant: quæ turpissimæ calumniæ, quasi arte Caraffæ illis Principibus iniuste ad inflammandum in ipsos patrum Pontificem, incredibiliter Regis animum succenderunt. Ad Sanctacrucium etiam per vias mistæ subinde sunt nouæ in Caraffam criminationes, quibus palàm fieret, eum quâuis implacabili indignatione tum Regis tum Pontificis dignum reddi; cuiusmodi erant fœdera cum Turcis ac Protestantibus ad Austriacorum perniciem, de quibus infra erit mentio.

12. Causæ progressus hic fuit. Paliani Dux interrogatus de memoratis aliisque flagitiis, quæ dicemus, cum ea negasset in mitiori quæstione, ad seueram, quâ extorqueretur ab eo confessio, adductus est. Ibi Dux, pro more hominum voluptatibus indulgentium, qui ad speciem doloris exanimantur, tormentorum amaritiam ne libare quidem passus est; scripsitque supplicem libellum ad Pontificem, in quo fatebatur, præter cædem vxoris & Capeci, subdolam commutationem vnus epistolæ in alteram in causa Sfortianarum tremisum. Etenim cum per epistolam, ab eo verè scriptam, iniunxisset arcis Prefecto, vt vbi dissidium oriretur inter Gallicos ministros, & fratres Cardinalis S. Floræ de illis nauigiis, operam in ea re suam haud interponeret, altera illi epistolæ suffecta est, quæ pro certo ponebat, ortam controuersiam esse inter fratres Cardinalis, ipsorumque administris: vnde accidit, vt Paulus IV. in Lottino eiusque heri fraudem crederet, & per acerbiter, quam narrauimus, in Sfortianos ageret.

1560.
Epist. Amulij ad Senatum, 21. Septembris 1560.

1561. Excusabat se reus, id peregrisse, quò indignationem patrum subterfugeret, non autem quò Sfortiani diuexarentur, & Pontifex in Cæsarianos excandesceret, prout Cardinalis operâ effectum erat, cuius fraude se deceptum aiebat. Exposuit pariter calumnias à se & in Columnam tentatas, & in Columnæ clientem opere completas, quas non minùs instigationi fratris assignabat. Mirum sanè plautiæ monstrum, & in prima hominum noxa conspectum: ut à culpa se quispiam leuet, ipsam, tamquam in eius participem & auctorem, regerere in coniunctissimum sibi caput.

z Delicta, quæ sequuntur Cardinali adscripta, & probationum compendium, extant plerumque in summa tunc confecta à Fiscis Procuratore, in scripturis apud Burghesios.

* Epistola Amulij ad Senatum, 1. Februar. 1561.

Cardinali, præter iam memorata delicta, fuerunt etiam alia imputata, quibus Dux pariter inuoluebatur: Fuisse ab eo stimulaturo dolo malo patrum ad arma Cæsari inferenda*: similiter stimulos Gallos ad inducias perfringendas, cum eos cohortari debuisset ad pacem, ex traditis sibi à patruo mandatis: excitos Turcas ad immitendam classem, quâ Cæsariani vexarentur: iactum fœdus cum Alberto Marchione Brandenburgico, præcipuo Protestantium ductore: defraudatos & Galliæ Regem & Pontificem militari copiarum stipendio: affectos capitali supplicio Nannium ac Spinam ob enarratas calumnias: & præter hæc eidem apponebantur aliæ cædes, vel sua vel alienâ manu perpetratæ & ante & post susceptam Purpuram. Sed Cardinalis constanter omnia semper negauit: neque unquam ad quæstionem asperioem ventum est, * seu ne forte toleratis ab eo tormentis, pro eo ac eius animi robur pranuntiabat, Fiscis iura confringeret, omnique supplicio se subduceret, seu quòd aliqui ex Purpuratis obiecerint, huiusmodi quæstionis genus ab illius Ordinis dignitate nimium abhorre. Orator Venetus, quicum Pontifex de Carassensium criminibus sæpius dissererat, quique complures è suis epistolis ad Senatum scriptis oppleuerat huiusmodi negotio, cuius causâ tunc omnium animi hærebant suspensæ, in earum vna ita concludit: Plerasque criminationum, quibus Cardinalis petebatur, censei quidem communiter veras, non tamen satis probatas; & ij administri, qui criminum causis instruendis addicti erant, cognouerunt, impulsam fuisse Pontificem vltra id quò legitima ex actis comprobatio peruenerat. Quòd si liceat proferre quid sentiam de re, cuius aliqua notitia mihi suppetit, nullâ animi affectione commoto; Sicuti crimina Cardinalis, per libellum fratris exposita, verisimilia reddi possunt; ita in reliquis illius plenè damnare non ausim nisi animosioris facilitatis, & prius in tribuenda fide vilissimis emissariis, quâ lucrum ingens sperabant ex venditione horribilium arcanorum, quæ aduersus summos Principes

cipes comminiscabantur, & postea in consiliis audacioribus patruo suggerendis, iisdemque non minus audacter exequendis. 1561.

14 Causa usque ad tertium diem Martij agitata est^b, quo die Pontifex exponi iussit in Senatu actorum summam, absumptis in eo tristi opere octo horis, adeoque nonnisi ad secundam noctis horam absoluta res est. De obiecto cum Gallis foedere, Ferrariensis Cardinalis, utpote rei bene conscius, pro reis disseruit, cunctique Cardinales pro collega deprecati sunt; sed nullo fructu. Denique tulit sententiam Pontifex secundum tenorem schedulae, ut aiunt (ne tunc sententia promulgaretur) urbis Governatori tradita, annulo obsignata, & adiecto interdicto, ne usque in diem posterum ea resignaretur: ibi damnabantur ambo fratres memoratorum criminum, & praecipue laesae maiestatis & perduellionis.

15 Postridie noctu Paliani Dux ab arce ductus est in carcerem, vulgo *Turris nonae* appellatum, ibique una cum uxoris fratre Comite Aliffensi, & Leonardo de Cardine, capite multatus; eorumque postea cadauera ad Pontem Aelium exposita sunt, accensis circa facibus: Ducis quidem cadauer in feretro, quod nigrante holoserico villosa erat obtectum, ac paternis maternisque insignibus ornatum; reliquorum cadauera humi in substratis tapetibus iacebant. Eadem nocte strangulatus est Cardinalis. Ducis exitus ob Christianam pietatem & constantiam memorabilis fuit. Statim ille Christum est cruce pendentem manu sustollens, ingressus vicina cubacula duorum nobilium, qui secum flagitij supplicijque participes erant, eos animo tam praesenti solatus est, perinde ac si meri consolatoris, & non simul conrei munere fungeretur. Extat epistola moralibus religiosisque documentis confecta ab ipso inter eas angustias, ad unicum filium scripta. Quare optimus eius vitae actus fuit, qui vitae maximus actus est. Cardinalis ad inopinatum supplicij nuntium exclamavit: *Mihine moriendum? O Pontifex Pie, o Philippe Rex, id a vobis neuiquam sperabam.* Nec ultra querimoniae vocem adiecit. Dixit se Governatori Procuratori que Fisci parere^d, quorum utrumque inimicum sibi in causa actis declarauerat: sacram peccatorum confessionem & petiit & peregit magno dolentis animi sensu: Beatae Virginis Psalmidiam recitavit: cum vestes indueret, petiit Purpureum solemne pallium, pileumque, sed utrumque negatum; fortasse quia iam sententia eum gradu deiecerat. Postremo pie fortiterque se obtulit illi nexui, quo soluendus erat a corpore; sed prior laqueus abruptus, eius neci saevè pepercit, quam aegre posterior intulit.

^b Acta Con-
sistorialia
3. Martij, &
Diarium 5.

^c Haec res
narrata sub-
inde à No-
refio, habet-
ur fustis in
epistola Ve-
neri Secreta-
rij ad Rem-
publicam,
7. Martij
1561. quae
est post epist.
Amulij, prius
Purpurâ do-
nati.

^d Extat in
vatis Amu-
lij litteris ad
Senatum.

In

1561.

e Cuncta ex
stant in scri-
pturis apud
Burghellos.

In subsecuto Pontificatu Pij V. cui Paulus Purpuram dederat, et appellatio inducta est, petente Vestrio Balbiano, tum Marchionis Montebelli illorum fratris, tum Diomedis Caraffæ, qui Dux erat filius, Procuratore. Pontifex verò causam commisit Baldo Ferratino Ameriæ Antistiti^e, Romæ Governatori, ut in cunctis ex iure procederet, exceptâ sententiâ in Cardinalem. Denique multos post menses re plenissimè in Senatum relatâ, quò ab errore deducerentur Purpurati, perperam de re edocti per ea quæ ibidem tempore decessoris relata fuerant, Pontifex affirmavit, vtraque causâ actâ à se fuisse perlectâ, pronuntiavitque, Cardinalem, etiam primis actis spectatis, iniuste atque iniquè fuisse damnatum; ac proinde ipsius memoriæ & heredibus restituit quodcumque bonorum non irreparabilium genus tum dignitatis tum pecuniæ, quæ in cuiusvis manuum peruenisset.

Gubernator pariter per sententiâ à se pronuntiatam declaravit, Ducem malè damnatum crimine perduellionis ac læsæ Maiestatis, reliquis silentio præteritis; adeoque quod ad priora spectabat, eius memoriâ heredisque redintegravit, ad ea omnia quæ tunc reddi possent recipienda, & cuncta detrimenta non irreuocabilia reuocavit. Verùm ea seueritatis temperatio in Caraffenses, aciem securis conuertit in Alexandrum Pallantherum Fisci Procuratorem, cui caput amputatum est eo nomine inter cetera, quòd Pontificem decipisset, eosque miseros prægrauasset in contexendis actis & causa referenda. Quod tamen inualidum sit ut reuiuiscant iniuste plecti, validum est ad aliquid longè salubrius; videlicet, ne innumeri uiuentes iniuste plectantur.

CAPVT XVI.

Conuentus habitus in Fontebello; & susceptum ibi consilium de conuocanda Gallicæ nationis Synodo, vbi Oecumenica non coggeretur. Studia Regis Hispaniarum ac Pontificis ad priorem obturbandam; eorumque effecta.

TEmpus postulat, ut Historia nostra ex angusto Romæ portu egredia, ad amplissimum totius Christiani orbis theatrum reuertatur, vbi & ardua negotia, & euenta memoranda per eos menses plurima contigere. Antequam perueniret in Galliam Abbas Mannensis, qui 21. Augusti^a discesserat Româ, habitus illic fuerat solemnissimus conuentus, ad quem Consiliarij, Magistratus,

* Constat ex litteris eo die scriptis à Pontifice ad Regem.

tus, & Equites S. Michaëlis acciti fuerant 20. Septembris coram Rege ac duabus Reginis in Fontebello. Actum ibi est de cunctis regni negotiis^b, de quibus optimam reddere rationem studuerunt Guisij, qui ea præcipuè administrarant. Nos verò ad illa, quæ ibi de Religione disputata ac statuta sunt, narrationem coarctabimus.

2 Maris Præfectus Colinius duo postulata Regi porrexit, quibus erat titulus, *Nomine fidelium Christianorum, qui per varias regni partes diffundebantur*. Alterius erat summa: Se fideles esse Regi subditos, nihil præteritâ coniuratione contaminatos, quam homines athei moliti fuerant; in reos nimis leniter animaduersum. Vbi collatio pecuniæ, illorum causâ à Rege imperata, haud satis foret, se maiori oneri paratos esse.

Per alterum exponebant, Se fuisse institutos secundum veritatem & Dei verbum, atque necesse habere, vt vnâ coirent: sed quoniam ipsis non licebat id publicè peragere, fuisse coactos clàm conuenire, adeoque plurimis calumniis esse obnoxios. Idcirco à Rege se petere, vt ipsis templum designaret, quò possent publicè congregari, de verbo Dei conciones habere, & sua sacramenta administrare. Id Rex si permitteret, posse ab eo destinari pro suo arbitratu censes, qui in ipsorum vitam inquirerent. Adiecit Colinius, se duos codicillos habere, quos ab iis Christi fidelibus obsignandos curauerat; sed præ postulantium numero fieri non potuisse, vt suum quisque nomen subscriberet. Proinde aut ab eorum nonnullis nomen subscriptum iri, aut omnes coram Rege conuenturos, numero quinquaginta millia.

3 Contra verò Cardinalis Lotharingus, vbi verba facere ipsi licuit, dixit, Sub ostentatione obsequij in postulantibus, inuolui tacitam conditionem, quâ Rex aut ipsorum sectæ fieret affecla, aut eam certè comprobaret; quæ comprobatio continebatur in templi concessione, cui Rex assentiri non poterat absque perpetuo dedecore. Quod si postulatorum auctoribus aderant quinquaginta hominum millia ipsorum fidem sectantium, illis opponi posse à Rege viciescentena millia Fidem suam amplexantium. Deprehendi ex libellis, ab illis iugiter euulgatis, quodnam ipsis inesset studium religionis. Denique tamen temperato consilio sermonem clausit, seu quò tempori seruiret, seu quò inuidiæ se subtraheret: Si fortè illi simul conspirarent, & arma capefferent, armis pariter plecterentur: sed quoniam psalmodiâ dumtaxat utebantur, & supplicia ad eam vsque diem haud fuerant satis, vt ab his cessarent; iuberentur vrbium Præfecti seditiosos reprimere; Episcopi verò & Curiones suas

1561.

^b De hoc conuentu sermo est præter alios apud Spondanum, anno 1560. num. 23. & sequentibus, & eorum summa est apud Burghesios.

1561. Diœceses ac Parochias adire, & duos intra menses corruptelas obseruarent, de iis postea Regem certiores facturi.

Lectis postulatis, primus sententiam dixerat, quippe è Consiliariis postremus, Ioannes Monlucius, Episcopus Valentinus in Delfinatu, cuius dissertatio affertur à Suau, quatenus Romanos Pontifices grauat: sed ne illi auctoritatem minuat, id tacet in pagina quod sibi magis placebat in mente; nimirum, fuisse à Monlucio ministros Hugonottos antehabitos Præsulibus Catholicis tum probitate tum doctrinâ. Refert tamen, illum diu cohortatum Reginas, vt mulieres vulgari Psalmodiæ assuefacerent, carminibus profanis abiectis.

Qua in re aduertendum est, inter hæreticorum artes ad corrumpendam hominum fidem, eam fuisse adhibitam, vt ipsæ etiam feminae constituerentur in sacris rebus arbitrae, vtpote deceptu faciles ob inscientiam, pronæ ad alios deceptos putandos ob arrogantiam, ac præualidæ ad seducendos etiam sapientes, prius in appetitu, dein in mente: eapropter nauarunt ipsi operam, vt sacra Littera materno idiomate legerentur, præsertim verò vt Daudis Psalmi vulgariter à feminis decantarentur. Etenim cum hi obscurissimæ sint interpretationis, vt & quicumque non mediocriter litteratus experitur, & indicant vigiliæ Patrum doctissimorum in iis explicandis, mulieres, & ea potissimum quæ aliquâ intelligentiâ aspersa sunt, quæque aliquo mentis acumine non carent, ausæ priscis temporibus etiam in trutinam suspendere Homerum ac Virgilium, confidunt, posse à se planè comprehendere Psalmos; in quibus versiculum aliquem nactæ, qui primo exteriori sono discors à profundis Fidei Catholicæ documentis videatur, eius asseclas damnare tamquam illiteratos audent; cum inter mortales nemo procliuior sit ad nouas doctrinas, quàm qui ex affectu vanus est & intelligentiâ; nec ita hebes, vt quæ doctrinis veteribus obiectantur, non intelligat, nec ita perspicax, vt eorum solutionem percipiat: quæ solutio semper magis in recessu latet, perinde atque difficilius est soluere quàm implicare, & sophismata disficere quàm extruere. Et planè fauente feminâ, quæ fuit Margarita, soror Francisci Primi, & Nauarræ Regina, cœpit Caluini audacia primos volatus explicare.

e Vide Spondanum, anno 1534.

Hic porro sexus, qui *apostatare facit sapientes*, vt affirmant Diuina Oracula, & in Salomone compertum est, trahit homines eloquentiâ non rationis sed oblectationis, ad vnitatem non carnis magis quàm spiritus. Idcirco prudenter ab Ecclesia vetitum est conuertere sacras Litteras in idiomata iis lectoribus peruia, quibus illorum

rum sententia imperuia. Neque ad auertendas mulieres ab obscœ-
nitate carminum profanorum, opus est vt eadẽm exponantur peri-
culo impietatis, per vulgarem Dauidicorum vsũ: quippe pluri-
mæ aliæ sacræ cantilenæ non desunt; suppetuntque ad imperito-
rum pabulum opera innumera pietatem promouentia, quibus quàm
ample abundat Catholicorum Ecclesia, tam miserè caret quælibet
hæreticorum secta, cum in chartis manere nequeat ea pietas, quâ
mentes carent.

7 Iam verò in reliquo cœtu, Guisij studiosissimi fuere Religionis
& Ecclesiæ propugnatores. Postea dicit Cardinalis Lotharingus, pa-
rum opus esse quacumque Synodo, propterea quòd Fidei dogmata
sæpius iam sancita fuerant, & morum reparatio absque Synodo per-
fici poterat. Verumtamen communi sententiâ decretum est, vt
generales Ordines conuocarentur in diem decimam Decembris: &
quod ad Concilium attinebat; quando Pontifex spem fecerat Oe-
cumenici conuocandi, solùm vbi id non cogereetur, conuenirent
Antistites Galliæ 13. Ianuarij, & de propria nationis Synodo si-
mul agerent.

8 Nondum peruenerant ad Hispaniæ Regem earum rerum nun-
tij, quæ in conuentu Gallorum transactæ fuerant, cum, auditis iis
quæ ab Episcopo Lemouicensi, Gallico Oratore, proponebantur
de obiectis Tridentinæ stationi, ac de cogitatis super proprio natio-
nis Concilio, statuit ad id in Galliam mittere Antonium Toleta-
num Legionensem, Militiæ S. Iacobi Priorem, vt vulgò dicitur. Illi
iniunxit, vt pro sua virili parte Franciscum Regem abduceret à pro-
pria nationis Synodo, ostendens, quantum periculi illa inferret tum
Fidei Catholicæ, tum regiæ auctoritati. Ad id impellebatur Philip-
pus non solùm studio in sororis virum, sed metu, ne aucta hoc pa-
cto potentia seditiosorum in Gallia, malignos humores & ope &
exemplo in Belgium transfunderet. Secundo loco Regi persuade-
ret, vt de Concilij Oecumenici domicilio rem ipse reponeret in
Pontifice, ad quem eius electio pertinebat. Etenim vbi vterque Rex
& Cæsar cum Pontifice conuenirent, iam palàm fieret consensus
generis Christiani; oppugnatores verò ob tantam auctoritatem aut
tamquam affectæ ad eam pertraherentur, aut tamquam temerarij
animum desponderent. Tertio loco: quoniam comperta erat vio-
lencia, quam in Franciscum Regem nouatores intenterant, expo-
neret Orator; Quamquam cunctis innotesceret, Gallici Regis vires
fatisse ad extorquendam sibi ab omnibus reuerentiam, subditof-
que comprimendos; tamen à Rege Catholico per fratrum stu-
dium

1561. dium atque amorem, suarum ipsi virium societatem, suumque ca-
put promptè ac quincocius offerri, vt ille iis vteretur ad firmandam
regni sui quietem, suæque dominationis auctoritatem.

¶ Hæc re-
sponso est
in lib. 9. In-
structionum,
in Archiuo
Vaticano.

Peruenit Toletanus, comperitque nouas sanctiones habitas à re-
centi conuentu; & expositis Regi iis quæ in mandatis habebat, hoc
retulit & voce & scripto ^d responsum; Ac primò quidem amplissi-
mè Rex commendauit affinis Regis pietatem in cura Religionis,
cura non modò inter reliquas gratissima Deo, sed etiam apud ho-
mines glòriofissima: dein grates egit de oblata ope, eamque appel-
lauit speciem perfectæ amicitiae, cui probandæ tamquam lydus
lapis est necessitas. Parentis auique studia commemorauit in Reli-
gione retinenda: de Concilio & communem necessitatem & suum
propriam votum ostendit. Hispanum Regem hortatus est, vt se-
cum preces coniungeret ad illud à Pontifice obtinendum. De se-
de Tridentina enarratas iam difficultates repetiit, potissimum habi-
tâ Vefontionem ratione: Pontificem parato esse animo in Vercel-
las; alios de Vefontione sermonem ferere; alteram urbem abun-
dantiorem Tridento, alteram opportuniorem Germanis fore: sed
tandem professus est, eum sibi locum probatum iri, quem Rex ipse
cum Cæsare comprobasset. Quod spectabat ad Synodum propriam
nationis: non eam fuisse destinatum, nisi vbi non haberetur Oecu-
menica; adeoque facile futurum Pontifici eam impedire. Sed vt-
cumque res accideret, in ea Synodo nihil de doctrina esse dispu-
tandum, sed solum audiendos eos qui vociferabantur; dandam-
que operam, vt iidem ad frugem reuocarentur sapientibus apposi-
tisque documentis Antistitum, qui conuenissent: & ad summum
eradendas quasdam in Ecclesia corruptelas, & per id auferenda ho-
stibus arma, quibus veritatem oppugnabant. In hanc sententiam
conuenisse cœtus iudicia: gliscientes autem in dies tumultus, sedi-
tionesque hominum qui descuerant ab Ecclesia, pati amplius non
posse remedij prolationem.

¶ 30. Octo-
bris in scri-
pturis apud
Borghesios,
& in Archi-
uio Vatica-
no, in Instru-
ctionum li-
bello.

Huic responsioni, quam Philippus acceperat etiam ab Oratore ¹⁰
Gallico, apud se degente, is adiecit; Se iteratis illicò petitionibus
institisse apud Pontificem ad accelerandam Synodum Oecume-
nicam, quæ incommodum simul & necessitatem propriæ Gallo-
rum Synodi tolleret, atque ad eam vsque horam à Pontifice paratissi-
mum ad id animum præ se ferri: insuper animaduersâ Regis Gal-
liæ auersione à Tridento, eiusdemque propensione in Vercellas,
ac magis in Vefontionem, se Romam scripsisse, quò ad alterutram
earum urbium Pontificem traheret, præcipuè verò ad Vefontio-
nem;

nem; cum ipse nullum aliud emolumentum votis omnibus intendere, nisi communem gratificationem atque utilitatem.

11 Neque Pius in harum rerum tractationibus deses erat. In Galliam miserat Cardinalem Turnonium Collegij Principem^f, & vicarium pari erga Religionem studio ac existimatione apud Aulam Gallici Regis, traditâ ipsi potestate, non autem titulo Legati (Legati siquidem titulus in ea rerum conditione auctoritatem Gallici hominis minuisse.) Verum Turnonius audito per viam consilio iam suscepto cogendi Ordines generales mense Decembri, & Episcopos Ianuario, anceps animo fuit quid consultius foret, an inde abesse, ne dignitatem suam exponeret periculo aliquid indignum ibi spectandi; an illuc pergere, ut quantum posset id præpediret. Neque minus in eo pendentem animi se ostendit Gualterius Viterbiensis Episcopus, qui missus iterum eò fuerat Nuntius post obitum Pauli⁵. Is enim in vna eademque epistola ad Cardinalem scripta prius illum dehortatus est ne accederet, dein, re melius deliberatâ, ad accessum est cohortatus. Petiit idcirco Turnonius iterfaciens ab Episcopo Firmano, qui, sicut indicauimus, extra ordinem Nuntius pergebat ad Concilij negotium promouendum, ut tabellarium mitteret ad Pontificem, quod ab eo certum mandatum acciperet. Interea verò lentitudine studiosâ perrexit, atque in ipso itinere importunum quemdam motum sedauit, excitum Auenione à Montisbruni dynasta, qui cum descuisset à Pontifice tamquam à Principe sacri Iuris, ab eodem descuierat tamquam à domino profanæ ditionis.

12 Erat ille affinis Turnonio, qui in antehabenda armis concordia professus est, nihil se ab affinitate fuisse commotum; sed cum cerneret varias conspirationes eodem tempore Lugduni & in aliis Galliarum regionibus, satius existimauerat, arma Regis haud inde distrahere, ubi magis necessaria erant. Quare optio Montisbruni domino data est, seu ut abscederet à ditione Pontificia & Regia, seu ut ad Fidem Catholicam rediret, veniamque impetraret. Censuit Pontifex opportunius, ut Aulæ regiæ Turnonius adesset, cum urgebat necessitas: consultius quippe videbatur, spem auertendi lethalem plagam operâ tanti viri emere, etiam periculo aduentitij cuiusdam ruboris, ex tristi pudore spectantem percussuro. Sed Rex perspectâ Pontificis responsione, sibi ab Abbate Mannensi reddita, auditisque quæ Toletanus proposuerat, rescripsit die 14. Octobris ad Antistitem Engolismensem^h, Oratorem suum Romæ, se magnoperè lætari tam parato Pontificis animo ad Concilium celebrandum.

Eccc 3

Quod

1560.

f Cuncta existant in mandatis Episcopo Firmano traditis an. 1560. apud Burghesios, & in citato Archiuij volumine.

g 15. Septembris 1560. apud Burghesios, & in Archiuij libro citato.

h Scriptum ab Oratore oblatum fuit Pontifici 5. Nouembris; inter Commentarios Burghesiorum, & in memorato volumine Archiuij Vaticanani.

1560. Quod spectabat ad locum, tamen Pontifex sibi significaret, Regi Catholico probari Tridentum; tamen æqui bonique faceret, si, positâ ditionum subditorumque varietate, conditione ac naturâ, interdum haud commodum censeretur ab altero id quod alteri satisfaciebat: sed denique, ne ipse operi tam pio difficultatem obiceret, illi se vrbi consensurum, cui Philippus Rex, & Cæsar consensissent. De Concilio nationis, eadem quæ Toletano respondit: potissimè verò: Absque dubio illud minimè coactum iri ad detrimentum, sed ad confirmationem Pontificiæ auctoritatis: hæc ille certò pollicebatur. Verùm non semper emissum spiculum ad sagittarij votum collimat, & corpori viribus imbecillo vehemens quæque medicina, per quantamcumque artem attemperata, tamquam lethalis timenda.

C A P V T XVII.

Communis consensus de Tridentina statione. Iubileum ac Diploma à Pontifice promulgatum ad reponendum Tridenti Concilium Paschate proximè futuro.

^a Litteræ Letharingi Card. ad Ferrariæ Cardinalem, 31. Octobr. 1560. apud Burghesios.
^b Diarium Concilij, 17. Octobris 1560. apud Burghesios.

Significauerat interea Pontifex^a, haud se repugnaturum Concilio seu Vercellis seu Casalij; quæ loca Regi Galliæ pergrata erant, quippe suæ ditioni satis commoda, sed non minus Germanis incommoda. Interim verò delatæ ad eum fuerant Cæsaris litteræ, qui laudato generatim consilio conuocandi Concilij, repebat obstacula^b domicilij Tridentini, sed rem tandem in Pontifice reponebat. Quare recitari iusserat Pius hæc litteras in quodam Purpuratorum cœtu à Massarello Telefiæ Episcopo, qui iam Concilio à secretis fuerat, & tunc cœtui morum emendationi destinato. Ibi censuerat Pontifex, etiam ex Cardinalium sententia, vbi Rex Galliæ, itidem ac Rex Hispaniæ, Cæsari acquiesceret, huiusmodi sibi pignus adesse communis erga Tridentum voluntatis, vt posset absque vllius Catholici Principis dissensu Concilium illic indocere, quod ad id vsque temporis de quauis alia vrbe non habebatur; supra quarum singulis proinde opus fuissent nouæ tractationes ac nouæ moræ: idcirco statuit apud se, Concilij sedem, iam in præterita suspensione destinatam, haud mutare. Quod in primis conducebat celeritati, quæ magis in dies necessaria videbatur, politis continuis Religionis iacturis, quando per eos planè menses diem clauserat vidua Regina, Scotiæ moderatrix, Guisiorum

rot; illud autem regnum, nouis sectarum turbinibus agitatum, flante finitimæ Angliæ vento, administratumque à filia Maria, Galliæ Regina, quæ tandem mulier & absens erat, tam graues excita- uerat procellas, vt per vim sibi extorferit conscientiaë licentiam ad futurum vsque Concilium. Præterea Tridentinæ vrbs electio re- dundabat & in maiorem auctoritatem Ecclesiæ, cum palàm fieret, prætari quod statutum fuerat, & in maiorem superiorum Decre- torum confirmationem, à quibus certum erat Pontifici non discede- re, ne Fidei Catholicæ lethale vulnus infligeret.

1560.

2 Eapropter, acceptâ, sicuti diximus, Galli responsione, quam scri- pto sibi Pontifex exhibendam ab Oratore curauit, delatoque ad se per litteras consensu tum Lusitani Regis, tum Veneti Senatus, tum Catholicorum Heluetiorum, rem aggressus est, & ad Patres 15. No- uembris^e retulit, concordare Principes in accipienda pro Synodi mansione vrbe Tridentina; & ea de causa vniuersale Iubileum de- nuntiavit, per omnes Christianorum prouincias promulgandum, deditque negotium Cardinalibus Saraceno ac Puteo diplomatis conficiendi. Iubilei diploma 20. Nouembris signatum est, & Pontifex solemnî supplicatione nudis pedibus incessit à D. Petri Basilica ad templum S. Mariæ^d super Mineruam: Interfuit huic supplicationi Cosmus Florentiæ Dux, mediisque inter duos pos- tremos Cardinales Diaconos perrexit.

^e Acta Sena- tus.

^d Diarium Magistri cæ- rimoniarum, & Conclij, 24 Nouem- bris 1560.

3 Narrat Suauis nescio quid dissensionis tunc incidisse Cosmi cau- sâ cum Principum Oratoribus; de quo ne vestigium quidem com- perio in narratione, quâ minutula quæque profecuti sunt cærimo- niarum Magistri: sed solùm, ab ea supplicatione abfuisse Ducem Vrbinate, qui per eos dies Romam venerat, collocaturus in ma- trimonio filiam Virginiam Federicò Borromæo, Pontificis fororis filio, noluitque; litem ibi de loco agitare. Ceterùm Oratores pro mo- re umbellam digniores prius sustinere, alij aliique subinde. Quin reperio^e, in solemnî Cosmi Ducis ingressu Romam, cum ad vrbs portam à Sanctæ Floræ ac Ferrariæ Cardinalibus exceptus esset, de- ductusque inter ipsos medius ad Vaticanum, obuiam illi processis- se quotquot erant apud Pontificem Principum Oratores, eum- demque, post exhibitam ab eo in Aula Regia obedientiam Pontifi- ci, ab ipso vnâ cum omnibus Cardinalibus conuiuio exceptum fuisse, dato illi penultimo subsellio. Hic autem ingressus, & co- mis acceptio tanto nobilium concursu habita sunt, tanto pom- pæ splendore, tantâ honorificentiaë copiâ, vt nihil ferè regium de- esset hospiti nisi nomen.

^e Diarium, 5 Nouem- bris.

Vigesi-

1560.
 f. Est in Bul-
 lario, & in
 Actis Con-
 cilij sub
 Pio IV.

Vigefimonono Nouembris editum est in Senatu diploma, quo Synodus indicebatur; ac die postero scriptæ sunt literæ Pontificiæ ad Antistites ac Præsules Galliæ, quibus ea de re admonebantur, adeoque obliquè quidem, sed celeriter à consilio peculiaris Synodi amouebantur. Erat diplomatis sententia; Pontificem, statim ac denuntiatus fuerat, lustrasse animo Christianam Rempublicam, & horrore fuisse perfusum, cum eam cerneret adeò fœdatam ac dilaceratam ab hæresi, à schismate, à tot morum corruptelis; adeoque apud se statuisse, remedium Sedi Apostolicæ consuetum illi admouere, hoc est, Oecumenicum Concilium. Narrabat, illud à Paulo III. indictum iam fuisse Mantuæ, mox Vicentiæ, sed utrâque vice suspensum: dein Tridenti statutum, atque ibi postmodum ob varia obstacula pariter suspensum. Postea denuò ab eodem Pontifice conuocatum fuisse in urbem Tridentinam, & in eo ibi coacto celebratas quasdam Sessiones, & nonnulla Decreta sancita. Inde ipsam Synodum Bononiam se transtulisse, Apostolicæ Sedis auctoritate: à Iulio Pauli successore fuisse Tridentum reuocatam; ubi aliis quibusdam Decretis confectis necesse fuerat eam rursus suspendere ac retardare ob tumultus in Germaniam ingruentes, commotæque arma in Italia & Gallia. Interim hæresim & schisma lamentabiles progressus habuisse; sed à Deo, qui numquam sic irascitur ut misericordiam obliuiscatur, pacem demum concordiamque inter Christianos Principes fuisse concessam. Proinde voluisse Pontificem absque mora eodem uti præsidio ad euellendas hæreses, ad refarciendum schisma, ad emendandos mores, atque ad pacem conferuandam. Quare ex communi Cardinalium sententiâ, & re prius communicata cum Cæsare, ceterisque Regibus ac Principibus Christianis, iisque compertis ad opitulandum Concilio paratissimis, illud à se indici in eadem vrbe Tridentina ad proximum Pascha, quâcumque suspensione sublatâ. Idcirco iniungere se cunctis Episcopis, aliisque, locum in Concilio obtinentibus, ut illic præscripto die interessent; & à se Principes rogari, ut eò confluerent si non per se ipsos, certè per Oratores pietate ac sapentiâ ornatos, viasque præberent tutas & commodas conuenturis.

Hæc diplomatis sententia declinauit hinc vocabulum *continuationis*, quibusdam odiosum, hinc verba apposuit æquè pollentia, dicens; Tridenti & prius ætate Pauli, ac dein in postrema Synodi redintegratione à Iulio habita, fuisse stabilita complura Decreta, ac postea suspensionem subsecutam, quæ nunc tollebat; illud enim quod suspensum erat, sublatâ suspensione haud retrocedit, motumque

tumque à calce redorditur, sed illum prosequitur, & continuat ab eodem loco, vbi antea suspensum substitit. Dum igitur affirmabat Pontifex, Oecumenicam Synodum Tridenti bis fuisse coactam, ab eaque varia ibi Decreta edita, ac postea fuisse suspensam, nunc vero suspensionem amoueri; aperte declarabat, memoratis Decretis eandem inesse vim, quam habent Decreta Oecumenici Concilij adhuc durantis. Quamobrem haud conspicor in hisce verbis illam affectatam ambiguitatem manifestam, quam Suauis deprehendit, nisi quod qui vitiosas habet pupillas, vel sub meridie caliginem experitur.

6 Et sane Diplomatis illius sententia mirifice confirmauit Sedis Apostolicæ auctoritatem, eiusque in agendo efficaciam, cui antea modo Cæsariani, modò Hispanienses aduersabantur. Etenim eadem operâ simul comprobauit translationem Tridento Bononiam, utpote ab ipso Concilio ex auctoritate Pontificis peractam; adeoque quidquid à Germanis Hispanisque obiectum fuerat, improbavit, quod Paulus III. numquam est ausus, cum aduersarij æmulationis ardore feruebant: simul pronuntiauit, Concilium Oecumenicum Tridenti reuera extitisse sedente Iulio, multaque ibi Decreta confecisse; atque ita declarauit tamquam minimè legitima, quæ à Gallis illi conuentui opposita fuerant. Itaque & à Cæsare & à duobus Regibus Diplomate accepto, controuersia vtique cessere, & auctoritas Romanæ Sedis perstitit tunc æquæ ac semper victrix, Dei patrocinio fulta, ac tandem obsequenter excepta à Catholicorum Principum pietate.

7 Quin in festinata huiusce Diplomatis promulgatione apparet singularis alius Diuinæ prouidentiaæ fauor, quo Ecclesiæ suæ per Concilium opitulari voluerat. Etenim si res ad vicesimum diem protracta fuisset, nuntius de Gallia Regis obitu, mutatâque ibi rerum administratione superuenisset: ex quo fuisset orta necessitas noui negotij, & fortasse inextricabilis, ob conditionem Gallici moderatoris, ad hæresim propensî: contra verò, Diploma, quod defuncti Regis consensu confectum erat, eam potiore facultatem natum est, quâ conseruatio præ constructione ingentium operum fruitur.

g Delatus est Romanus nuntius 18. Decembris, vt in Diario Magistri ceremoniarum.